

7634

ПЕРЕВОДИ
І
НАСЛІДОВАННЯ
ОСИПА ШУХЕВИЧА.

ПОСМЕРТНЕ ВИДАНЄ.

ЛЬВІВ, 1883.

Накладом Волод. Шухевича.

763 90

К КНИГЕ
ПРИЛОЖЕНО

- « _____ » карт
« _____ » схем
« _____ » Табл.
« _____ » Диагр.
« 1 » Порт.
« _____ » Фото
Илл.
« _____ » чертеж

Володимир Дорошенко

П Е Р Е В О Д И

I

НАСЛІДОВАНЯ

ОСИПА ШУХЕВИЧА

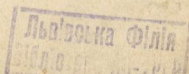
з портретом і життєписом автора.

ПОСМЕРТНЕ ВИДАНЄ.

ЛЬВІВ 1883.

Накладом Волод. Шухевича.

З друкарні Товариства імени Шевченка,
під зарядом К. Беднарського.

89173.032 [illegible]
← [illegible] →
Φ!

67

П Е Р Е В О Д И

НАЗОВАНА

ОСНОВНА ШКОЛА

БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ И- 34 505

Львівська Філія
бібліотеки АН-УРСР

7634

III
186
981
281

На сім місци складаю Добродієви Івану
Франкові щиросердечну подяку за безкористний
труд коло приладженя до печати рукописи по-
кійного мого Батька, чим допоміг мині здвигнути
мому незабутньому Батькові нерукотворний па-
мятник.

У Львові дня 24. марта 1883.

Володимир Шухевич.

ПЕРЕДНЕ СЛОВО.

Переводи і наслідованя, заміщені в тій книжці — пам'ятка життя і праці чоловіка майже зовсім не знаного в нашій літературі, а прецінь заслугуючого бесперечно на признанє. Книжка сесея крім того — пам'ятка літературних праць і змагань наших передових людей в сорокових роках — а до таких людей бесперечно належав і покійний Осип Шухевич. Переводи і наслідованя, котрі ми тут видаємо, зладжені були всі в другій половині сорокових років, в 1848—1849 роках.

Переводи і наслідованя о. Осипа Шухевича цікаві для нас раз яко збогаченє нашої вбогої перекладної літератури, тим особливо, що він зважився хоч і в свободнім перекладі присвоїти нашій літературі велику Віргілієву „Пісню про хліборобство“; далі цікаві ті переклади й тим, що вони дуже корисно свідчать о тім, як пильно перекладчик прислухувався мові народній, як обширним скарбом тої мови він владав, з якою докладністю він в писаню копіював усі звуки народної мови, не зважаючи ні на яку традиційну правопись. Рукопись, з котрої ми постачали се виданє, писана латинь-

скими буквами і держана переважно в галицькій підгірській діалекті, с формами „взьити“ замість „взяти“, „бжольита“ замість „бжолята“ і т. д. Праці пок. О. Шухевича свідчать ще й о тім, на як широкі розміри задумували наші патріоти з доби нашого народного відродження працю около здвигнення нашої словесности, як сміло а заразом совісно приступали вони до діла. Звісно бо, що не оден о. О. Шухевич забирався тоді до обширних переводних праць: остались нам звістки с тих часів про переклад Іліади Гомера, про обширний словар народної мови (Келестина Скоморівського) і др. — тільки що праці ті доси або зовсім позатрачувалися, або лежать денебудь забуті, дожидаючи появи на світ божий, так як лежали звиш трийцять літ переводи і наслідованя о. Осипа Шухевича.

Поперед усього сказати б нам дещо про жите покійного переводчика. В тім ми зовсім підемо за запискою о. Зенона Шухевича, найстаршого сина переводчика. — Осип Шухевич родився в Раківці над Дністром, повіту Городеньского дня 4. Січня 1816 року. Отець єго Остап Шухевич був в тім селі парохом. Ціла родина складалася з 5 голов, а іменно двох сестер і трех братів, між котрими Осип віком був передпоследний. Початки образования він одержав дома від батька, а з укінченем $7\frac{2}{3}$ року, т. є. в році 1824, віддали його родичі до школи Василянської в Бучачи, де перебував аж до укінчення шкіль, „німецьких і гімназіяльних (6 клас),“ т. є. аж до р. 1832.

Але позаяк о. Остап уже від р. 1818 хорував на сухоти, то швидко діти попрощалися с своїм батьком, і вже 1824 р. єго не стало, а малий Осип як перший раз пішов у школу, так уже й не ба-

чив більше свого батька. Лишилося п'ятеро сиріт і вдова, без найменшого маєтку, в крайній нужді, бо п'ятилітня недуга і лічення батька забрали все, що тільки було в хаті і коло хати. Дітем приходилося гірко працювати на своє удержане. Покійний Осип нерозривно розказував, що до Бучача ходив завжди пішки до школи, а від матери одержував на своє цілорічне удержане в школі заледве пару бохонців хліба та кілька крейцарів. Про все те пильність і приліжність його в науках та добре заховане еднали йому прихильність учителів і любов шкільних товаришів, — як одні так і другі, особливо достатніші, підпомагали його, чим хто міг.

По скінченню шкіл гімназійських одержав Осип від матери одного риньского простого на дорогу і на ціле дальше удержане, — і в посіданню такого скарбу пустився *per pedes sancti Petri* з деякими своїми рівно заможними бучацькими товаришами в дорогу до Львова. І ту швидко він з'єднав собі любов товаришів, котрі помагали йому чим могли, аж поки йому не удалось в якімось знатнішій домі одержати лекції приватної. Так він продержався через перший курс тодішньої „філософії“ (рівнозначної з теперішньою VII. гімн. кл.), а по першій курсі він одержав стипендію т. зв. „священницьку“, котра виносила річно 80 флоренів конвенційної монети. Від того часу настало для него ліпше житє. Приїхавши до дому зодягнений порядно, як на „філософа“ пристало, він показався своїй матери, котра аж перелякалася його панської одежі і скрикнула: Чи не вкрав ти се від кого?

По скінченню філософії вступив 1835 р. до семінарії богословської, де крім наук богословських займався також вивченням усяких світських наук,

як то філософії, а особливо польської літератури, котру тоді викладав у львівському університеті Николай Михалевич і в котрій пок. Осип робив усе „відличні“ поступи. Роки 1833—1840, се були роки найбільшого і найкращого руху духового в львівській духовній семінарії руській. Семинарські мури містили тоді в собі найкращий цвіт галицько-руської молодіжи, мужів, котрі опісля мали стати головними провідниками духового і літературного відродження руського народу в Галичині. Досить згадати тільки загально звісні і поважані імена, як Маркіяна Шашкевича, Якова Головацького, Івана Вагилевича, Антона Могицького, Николи Устияновича. Льва Трещаківського, Антона Добрянського, — і перед нашими очима ясно стане живий і світлий образ того товариства, серед якого опинився в семінарських мурах і наш Осип Шухевич. Молоде свіжо розбуджене чутє патріотичне, змагання демократично-революційні та щирий запал до науки, до розширення свого світогляду і до пізнання історії свого народу, — ось що відзначувало поперед усього тих молодих людей. При тім можна сказати, що тоді раз так сталося, що в семінарських мурах найшлося так багато людей правдиво талантливих і доволі характерних, яких опісля там дуже не багато лучалося.

Серед того товариства людей горячих, завзятих, оживлених великими надіями і охотою до праці, Осип наш став швидко помітним. Обдарований надзвичайною пам'яттю і гарним ораторським талантом, він не тільки відзначувався своїми семінарськими проповідями (славна н. пр. між усіма сучасниками була його прощальна проповідь в семінарській церкві 1838 при укінченню курсу і наук бого-

словеских, котра такий викликала запал для бесідника, що на амбоні, з котрої він говорив їйї, ще й доси видно напис: Die 1. Julii 1838 Szuchiewicz Józef miał na pożegnanie mowę w tej cerkwi — egregie concinatus est, wzruszył każdego — Vivat Józef Szuchiewicz! Vivat!) але й своєю працьовитістю в студіях клясичних язиків і своїм знанєм та замишлуванєм рідної руської мови. Як раз, коли він скінчив богословіє, появилася на світ перша книжка у нас, писана людовою мовою, Шашкевичова „Русалка Дністровая“; від того часу пок. Шухевич і собі повзяв думку прислужитися й своєю працею, о кілька се було в єго силі, до піддвигнення і виображування тої мови. Може бути, що від тоді він і почав роботу над своїми переводами.

Між тим житє йшло своєю непринадною дорогою. Два роки по скінченю богословія Осипа не хотіли посвятити на попа: уряд підозрівав його, як і всю тодішню „молоду Україну“ о „неблогонадежність“, о якісь революційні аспірації, о порозумінє с польськими демократами-революціонерами, і їм прийшлося перетерпіти чимало вських „гоненій“. По двох роках він оженився в селі Пійлі білизь Калуша з Анною Кульчицкою і того таки року його висвячено; перед тим власти, щоб переконатися о єго льоальности, завдали йому під клявзурою робити завданє на темат: О відношенях підданих до монарха. Чи зовсім вдовoliла сесь робота „предержащу власть“, сего не знати, — досить того, що Осипа висвятили, але переслідованя урядові та консисторські ще зовсім не скінчилися, і майже аж до 1848 р. його вісім раз перегонювали з села до села по самих мізерних селах, т. зв. реколекційних, поки в кінци в марті 1848 р. він не прийшов

до Тишківцевої на парохію, де остався аж до своєї смерті 1870 року. Тут він дослужився загального поважання у сусідів і любови у своїх прихожан і довгі літа аж до смерті був деканом. 1863 р. його поставлено кандидатом на посла, але противники доложили усіх можливих старань, щоби покійного не вибрано, боялись бо они не мало його бистрого ораторського таланту, з яким завжди справи йому порученої боронив.

Крім праць літературних заміщених в тій книжці (і деяких уривків, котрих ту не печатаємо) покійник лишив ще рукописі проповідей. — Рукописі сих праць носять дати 1848 і 49 років. Так само не звісно нам, чи і для чого пок. Осип не писав і не печатав нічого по 1849 році. С праць заміщених в отсій книжці не було в печати нічого окрім одного „Подорожного“ (в читанці Ковальського), свободного наслідування баляди Вальтера Скота.

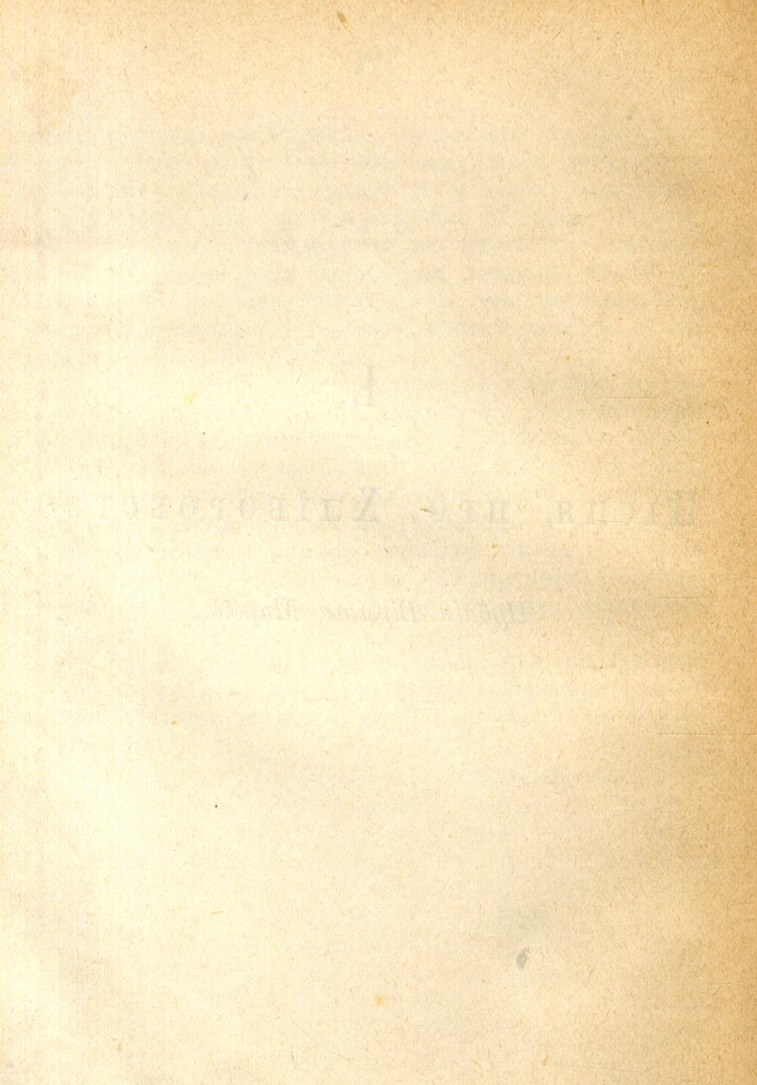
Нехай сеся невеличка книжочка послужить для відновлення пам'яті чоловіка, котрий хоч працював в тиши и не для слави, а все таки працював!

Іван Франко.

I.

ПІСНЯ ПРО ХЛІБОРОБСТВО

Публія Віргілія Марона.

ПРО ЖИТЄ І ТВОРИ ВІРГІЛІЯ.

Публій Віргілій Маро. оден з найзнатніших римських поетів, родився 15. паздерника р. 70. перед Христом (684 від основаня Риму) в Андес, селі близь Мантуї в горішній Італії. Родичі єго були досить заможні невеличкі поміщики; вони не щадили видатків, щоби дати своєму синові як найкраще на тодішні часи образование. До 16. року життя проживав малий Публій в Кремоні, опісля ж перейшов до Медіолану а далі до Неаполю, де під проводом „грамматика“ (т. є. письменника) Партенія провчив пильно найкращі твори грецької літератури. Року 47 перед Христом прибув до Риму, де студіював філософію під проводом Сірона Епікурейця. Через два літа він вернув назад до Андес, з надломаним і ослабленим здоров'єм, котре не дозволило йому віддатися публичним урядам та життю державному, і він рішився посвятитися рільництву та літературі. Житє на селі в пречудовій околиці Мантуї, а ще більше намова єго вчителя Партенія, навели його на думку — трібувати сил своїх в поезії. Партеній той, бачиться, був також чималий поетичний талант, коли, як кажуть, одну єго грець-

ку штуку Віргілій переробив на латинське і коли штука тота п. н. „Moretum“ належить бесперечно до найкращого з усього, що лишилось нам з римської поезії. *) Крім „Moretum“ приписують Віргілієви ще кілька дрібних поезій, котрі він мав написати в молодих літах, як то: „Culex“ (комар), „Ciris“, „Aetna“, „Cora“ (танешниця), „Dirae“, „Catalecta“, „Priapeia“ і „Epigrammata“, але більша часть тих поезій бесперечно не походить с під пера Віргілія.

Около року 43. перед Христом заприязнився Віргілій с потужним і багатим тоді чоловіком, Каєм Авінієм Полліоном, приятелем Марка Антонія, триумвіра, и на єго наляганє написав десять „Сільских поем“ (Eclogae або Bucolica). Взірцем служив йому грецький поет Теокріт, с котрого Віргілій нераз цілі вірші і реченя перекладав до свого тексту. Але коли „Сільські поеми“ Віргілієві далеко не дорівнують Теокрітовим ані поетичною стійністю, ані оригінальністю, ані теплотою та щиростю чутя, то за то вони мають більшу стійність яко образки життя і бур політичних в добі римської домашної війни між Антонієм, а Цезарем Октавіяном. Пастухи Віргілієві, се зовсім не ті живі, дійстні пастухи, якими вони є у Теокріта; противно, се люде образовані, говорячі о політиці. знаючі все що дієся в великім світі. Притім же й свою власну нещасливу пригоду описав Віргілій в одній с тих поем. Пригода тота була ось яка. Підчас війн домашних Цезар Октавіян обіцяв був своїм воякам, що скоро по війні, він наділить їх полями. І справді 41 р. перед

*) Я стрібував перекласти сесю штуку на нашу мову і подаю її в „Додатку“ при кінци сєї книжки.

Хр. він подарував одній частині воїнів поля коло Кремони. Коли тих піль їм було не досить, вони власноручно забрали ще й поля Мантуанські, а з ними разом і хутір Андес. Правда, Віргілієвого поля тоді не забрано, запевно за вставленем Азінія Полліона, тодішнього губернатора того краю. Але поет боячися стратити свою вітчизнину, сего ж таки літа за радою Полліона поїхав до Риму просити Октавіяна, щоб запевнив йому, що не скаже відбирати його поля. Тоді то Октавіян перший раз пізнав поета і радо вдовольнив його волю. Але супокій не довго трівав. Полліон, прихильник Антонія, немилий був Октавіянові, і той назначив замість него своїх підручників, котрі мали завідувати діленням ґрунтів між воїнів. Ті поділили також поля мантуанські, а оден сотник (centurio) заняв силою й маєтність Віргілія, а його самого мало що не забив, коли поет показав йому поруку Октавіяна. Віргілій мусів утікати до Риму і там аж по кількох місяцях удалось йому за просьбами Полліона и нового свого приятеля, потужного Цільнія Меценаса, виєднати у Октавіяна повернене своєї забраної батьківщини. По поводу тої цілої справи написані перша і дев'ята екльога.

Р. 37 пер. Хр. на наляганє Меценаса взявся В. до великої поеми „Пісня про хліборобство“ (Georgica), в котрій головню наслідував Гезіодову поему „Εργα καὶ ἡμέραι“ а також другі грецькі й римські писання о тій предметі використовував. Поема тота стоїла його сім літ праці. Ціль її мабуть була — заохотити до хліборобства Римлян, котрі в частих і кровавих війнах відвикли були від тихої хліборобської праці. Коли справді тоту ціль мав на оці Віргілій, то можна сказати, що се гарно свідчить о його до-

брий волі, але zarazом показує, що він зовсім не розумів духа свого часу і того історичного розвитку, якій ішов в римській державі. Римлянам часів Октавіяна, панам світа, збогаченим скарбами всіх обрабованих країв і невольниками всіх звисних тоді народностей, почавши від високо освічених Греків до диких Даків, тим Римлянам, котрі поділились в самім Римі на дві різко розграничені верстви — богачів і пролетаріїв, — тим Римлянам дарма вже річ була говорити о приємностях сільського життя, дарма річ була захвалювати чи то маленьке чи й середнє сільське господарство!

Але коли лишити на боці основну тенденцію, а взяти на увагу само обробленє предмету, то треба признати, що коли й не всюди, то все ж таки в многих місцях Віргілій показав ту велике майстерство форми і оброблення поетичного, що поема його нав'язана правдивим теплом і любов'ю до предмету і носить на собі печать великого поетичного таланту. Правда, нам тепер не подобається ніяка така чисто навчаюча, чисто описова поезія; ми тепер бажаємо, щоб кожда поезія навчала нас, але притім не переставала бути поезією в повнім значінні того слова, т. є. не потребувала описувати вигляду, довготи і голови якого небудь бугая, або давати докладних приписів, як, де і коли закладати виноградник; ми тепер майже й поняти не можемо, як могли наші батьки, як могли стародавні Римляне так дуже любитися тим, як би ми тепер сказали, „поетичним балаканєм“ і як можуть і тепер ще наші високовчені педагоги вважати таким неохідним средством образования штуку, в котрій нема зовсім нічого, щоби за живе хапало сучасного чоловіка, а за то на серію і з великою поетичною па-

радою подано науку, як н. пр. робити пчолячі рої з волового стерва!

Все, сказане тутка — не закид Віргілієви. Він писав після вірувань і поглядів свого часу, писав так, як сам вірив і робив, і етнографія порівнююча вдячна йому за переховане тих людських повірок і поглядів. Ми сказали се тільки in usum наших „класично освічених“ педагогів і думаємо, що читач, перечитавши Віргілієву поему в отсім переводі, згодиться з нашою думкою.

Проче жите своє (10 літ) по написаню „Хліборобства“ Віргілій повернув на написане великого національного епосу римського про вандрівку і пригоди Енея з Трої до Італії. В Енеїді він наслідував Гомера. Поема, коли відчислити поєдничі (тай то хто знає чи оригінальні) місця вийшла дуже слаба, і Віргілій сам то почував, коли вмираючи, казав їй спалити. Але звісна річ, Октавіян, котрому на честь написана була тота поема, не виконав тоту послідну волю поета, і Енеїда доховалась аж до наших часів, а в середніх віках, а особливо у Італіянців і Французів довгий час уважалася найдоскональшим твором генія людського. Основніша критика, а ще більше ознайомлене з властивим оригіналом — Гомером, ссадило їй геть-геть іє того високого педесталю.

Заприязнившиє з Меценасом, жив Віргілій в достатку й супокою, по більшій часті в Римі при дворі того магната, рідко буваючи в своїм ріднім Андес. В 25 р. перед Хр. для викінчення своєї Енеїди поїхав до Греції і кілька літ пробував в Атенах, працюючи над єї виправленєм. Там стрітив його і Октавіян повертаючи з Азії і наклонив його, щоби вертав з ним до Італії. Але плавба

через море до решти підконала слабе його здорове і припливши до італійського берега, таки в портовім місті Брундузіум умер в р. 19 перед Христом а в 51. році життя. Тіло його перенесено до Неаполю.

Оставалось би ще сказати дещо про переклад „Пісні про хліборобство“. Замічу тут з гори, що в перекладі о. Осипа Шухевича прийшлося поробити деякі зміни. Завдане видавця сеї книжки було — о кілька можна очистити бесіду перекладу від польонізмів та деяких форм церковних або й насилу укованих, але все те з захованєм ціхи первісного перекладу. Закінчене поеми (другу половину повісти про Арістея), прийшлося перекладати з латинського, бо в рукописи перекладу о. Осипа Шухевича видерта була послідна карта.

Іще одно. Переклад о. Осипа зроблений був зовсім на польській лад. т. є. без заховання метрум, а тільки з захованєм рівного числа слогів. І тій хибі по можности зарадити було діло видавця: правда, деякі наші поети запевно й тепер ще скажуть — і зовсім справедливо — що в перекладі нема одностайного метрум. Так є, і по мойій думці, в такій довгій поезії о такім малопоетичнім і томлячим предметі одностайне метрум було б радше хибою, як заслугою, бо відражувало би читача монотонією, так як се бачимо н. пр. на пробі перекладу Іліади Ксенофонта Климковича. В перекладі „Пісні про хліборобство“, так як вона тепер пецатася, кождий лехко запримітить двояке метрум; ямби і дактилі; в першім разі вірш складається з пяти ямбів і одного лишнього слога, пісьля такого вірця:

Напе	ред мі	сце тра	для бжіл	ообра	ти
------	--------	---------	----------	-------	----

а в другім разі с трех цілих дактилів і четвертого одним слогом неповного :

— — — — —
 Пісню ве | личну те | перка по | веду

Але декуди мішаються с собою в однім віршувомі з дактилями або й трохеями, декуди дактиль заступлений анапестом і др., як ось н. пр.

— — — — —
 1) молодь за | грає | з улі | ів юр | бою

— — — — —
 2) Нераз | у ду плах | дерев | порошокна | вих

— — — — —
 3) Ряди | скопав | ши він бі | лі лі лі | і

Се головні ритмові форми в переводі „Пісні про хліборобство“ і я думаю, що через те перевід набере приємної для уха різнородности і зближаючи до прозової бесіди, зиськає на живости і природности. Житєпись і обьясненя постачав я пісьля виданя Форбігера з р. 1845*)

В „Додатку“ при кінци сеї книжки поміщені крім того дві „Сільські поеми“ перекладу о. Осипа Шухевича і поема Віргілія п. н. Грамотіка (Moretum), мого власного перекладу.

Нагуєвичі, 20 мая 1882.

Ів. Франко.

*) P. Virgilii Maronis Opera ad optimorum librorum fidem edidit, perpetua et aliorum et sua anotatione illustravit, dissertationem de Virgilii vita et carminibus — adjeicit Albertus Forbiger. Pars I., editio altera Lipsiae MDCCCLXV.

ПІСНЯ ПРО ХЛІБОРОБСТВО.

ЧАСТЬ ПЕРША

(РІЛЬНИЦТВО)

Що нивам нашим додає уроди,
В яку планету орки час приходить,
Коли до тичя виноград вязати,
Як волів треба зміло пантрувати,
Які заходи при хові худоби,
Які розличні досвіди, способи
При щадних бжолах треба завважати,
Тепер, Мецене, йому о тім співати.

- Блискучі зорі широкого світа.
10 Що правите по небі круги літа,
Почесний Бакху, Цереро-царице,
Що з вашой ласки Хаоньска земля
Замість жолуді буйний колос плодит,
Край Ахелоя важкі грошни родит;
І ви ліснії, рільникам прихильні,
Боги, Фавнове, будьте мні посильні;
Діви Дріади, деревин богині, —
Ваші я дари величаю нині!

- І ти, Нептуне! Твог' тризубця сила
 20 Коня прудкого з землі сотворила;
 Лісовий газдо, — Цея ти пащниста
 Бичків білявих випасає триста, —
 Овець пастуху, Пане! на посліди
 Покинь гай рідний, Лікейські бескиди,
 Лугів Менальських ревносний пістуне,
 Прибудь, Тегеї щедрий опікуне!
 Мінерво, дерева оливного мати,
 Й ти княже, що нам зладив плуг кріслатий,
 І ти Сільване, що в руці гилясту
 30 Брость циприсову носиш коренасту!
 Боги й богині, прибувайте всі ви,
 Хранячі ласков наших нив засіви,
 Ростячі плоди без сімен нові
 І шлючі з неба йім дощі рісні!

- І ти, Цезаре, вспирай сельські справи!
 Які з богами гнеть засядеш лави,
 Я не згадаю: чи міста рядити
 Буде уділ твій і краї кормити,
 І світ широкий в тобі повитає
 40 Плодів, погоди творця, й увінчає
 Скрань твою миртом прародички твої;
 Чи будеш богом в безберіжнім морі
 І моряки будут тя клінне чтити,
 І кінці світа будут ти служити,
 І Тетіс морських скарбів всіх ціною
 Тебе за зятя купит си, герою;
 Чи між блискучими зірками неба
 Зорев новою тобі блиснуть треба,
 Де тихим світлом чудна Ерігона
 50 Випереджає кліщі Скорпіона,
 А сам він, бач, свої огнисті щипці

- Стягає й пред тобою сторонитися,
 Тобі лишає неба пласт ясенний ; —
 Чим будь будешь ти (аджеж Ад підземний
 Тебе не сміє своїм паном класти,
 Ні так ти дуже не бажаєш власти, —
 Хоть грецка пісня Елізейські доли
 Славит, що в них жів по власній воли
 Лишивши, Прозерпіна, мать сумною —)
 60 Дай мні щасливо путь скінчити тую,
 Вепирай мій намір смілий, і зо мною
 Змилуйсь над долев рільника блудною,
 Вступи зо мною в хліборобські хати,
 Звикай від нині прозьби їх приймати!

- Як в сірих горах сніг веснов стопніє
 І теплий легіт скиби нам обвіє,
 Най віл при плузі в праці карк згинає
 І леміш ясний чорну скибу крає.
 Хоть як скупого вдоволит та нива,
 70 Котра дві літі, дві зимі спочила:
 Богатим збором наповнит комори.
 Но заким плуг твій новину роз-оре,
 Зваж вітрів сили і планети неба,
 Звичай орацкий також знати треба,
 Всі досвіди батьків май на увазі,
 Устави добрі ховай в кождім разі:
 Що си полюбит землю в тій стороні,
 А що не буде на твоім загоні.
 Тутка для збіжя природа зичлива,
 80 Ту з винограду ліпші будут жнива,
 Там буйно родит трава самосійна,
 А там для дерев земля більше склінна.
 Чи бачиш: шафран на Тмолі буяє,
 А кість слонева з Індій прибуває,

Сабейці ніжні завозят кадила,
 Халиби голі шлють заліза сила.
 С Понту багаті кожухи боброві,
 З Епиру коні над всі бистроногі?
 Тоту уставу, той закон незмінний

- 90 Дала природа землям, як в пустинний
 Світ з первовіку твердеє каміне
 Давкальйон верг: камінне покоління
 Людей повстало для праці твердої!
 То ж в перших тижнях пори весняної
 Справлену землю крепкими волами
 Розрий, щоб літо душними жарами
 Скрушило добре груду перериту.

- Рілю худую, малоплодовиту
 Раннов весною при Арктура сходи
 100 Легенько раз спокладити, тай годі:
 Там, щоби збіжжя хопти не глушили,
 Тут, щоби піски вохкість не зсушили.

Облогом стерні тра лишать порою,
 Щоб стугло поле зіссане в спокою.
 Жовту пшеницю, зір вглядівши пору,
 Сій, де стручає росло биле в гору,
 Де взяв ти руно торонкої вики,
 Де крухим билем шелестів біб дикий.
 Нидіє нива під льном і вівсами,

- 110 І мак ю сушит, скроплен Лети снами.
 Но переміна влекшує роботу.
 Скоро лиш пильно, не жалівши поту,
 Міцним навозом худе поле згноїш
 Нестатки сипким попелом загоїш.
 Так в зміні плодів нива спочиває,
 І не лежачи, під облогом даром,
 Хосен подвійний рільнику вділяє.

Нераз справляють ґрунт худий пожегаром
Огнем спаливши стернища пустії:

- 120 Чи з него тайні сили і новії
Частки поживні ссе загін широкий;
Чи вар огнений нищить злії соки
І непотрібну вохкість віддаляє;
Чи жар новії продухи втвирас
І тайні шпари, крізь котрі щаслива
До ніжних пучків доходить пожива;
Чи земні жили надто вже пухкіі
Стяга й гартує, щоб ливні дожджі йій
Ні сонця спека шкоди не вчинила,
130 Ні не зстудили Бореві крила.

Богато також для рілі користі,
Сли ралом груди роздробив глинисті
Та бороною: Церес бо русява
З вершин Олімпу праці тій ласкава;
Тож хто облога борозди підняті
Плугом півперік знов буде орати,
І часто землю зрушувати буде,
Той зиск подвійний із рілі добуде.

- Рільники, братя! просіте зо мною
140 Дожджу весною, погоди зимою:
Озиме чудно вам рілю вхорошит,
Коли в зимі го сніжок припорошит;
Таж не управа Мізію вчинила
Таков плідною, і не людска сила
Гаргару жнива плодит пречудові.

В яким же того похвалити слові,
Хто сімя в ниву кинувши плідною
Доглядом пильним засіву пантрує

- І розбиває товсті купи глини,
 150 Спускає воду на орні рівнини
 З річок, потоків? І як в літній спеці
 На спраглім полі засів схне, він преці
 З горбків поблизьких, с сірої опоки
 Веде на ниву жерела протоки :
 С тихеньким шумом лєся по каміню
 Вода, і пільгу приносить насіню ?
 Як похвалити і того, хто дбалий,
 Щоб під вагов колося не впадали
 Тонкії стебла, випаса весною
 160 За густе руно ще в зеленім строю ?
 Хто мокроту, що в баговиню тліє,
 Піском сипучим висушити вміє,
 А особливо в тій непевній порі,
 Коли потоки розливають скорі,
 Намулом криють поберіжє низше,
 З калуж розгнилих вбійча пара дише ?

- Хоть як худобу й людей праця вмучит,
 Но пок хосен з сівби рільник получит,
 Дурна гусь засів випасе з загона.
 170 Не меньше шкодят журавлі з Стрімона,
 І корінистий пирій збіжє глушит,
 І в тіни засів тож знидіти мусит.
 Самого Батька се небесна воля,
 Щоби не лехка була вправа поля :
 Він перший штучно учив землю рити,
 Щоб людський розум промислом з-острити,
 Щоб серед праці вічної обміни
 Живії люде не заклакли в ліни.

- Перед Юпітра залізнов добою
 180 Орач по полю не водив сохою,

- Власности люде, поділу не знали,
 Ні спільне поле межі розтинали.
 Усі збирали для всіх дружно й спільно;
 Земля давала дар свій добровільно,
 Не силювана хитростю ума ще.
 Давала лекше і багатше й краще.
 Юпітер йїдь дав гадинам страшливим;
 Здобич ловити вовкам пажирливим;
 Розбурхав море; пострясав із листя
 190 Мід, що колись то щедро з дерев лився;
 Огонь скрив; винам, що вперед річками
 Плили, на віки поклав сильні тами, —
 Щоб нужда мисли, мисль плодила штуки,
 Щоб з землі хлібець тягли трудні руки,
 З кременя іскри огню добували.
 Тоді на водах човни ся вказали,
 Моряк пізнав число зір, назви й ради:
 Віз ясний, Квочку, Косарі й Гіяди.
 Гнеть звірину вже сильце хитре зрадит,
 200 Липка кліянка дурну птицю вабит,
 І пси по лісі на вид дика грають,
 В глуб рік широких кроші досягають,
 Волок добичу із дна моря горне.
 Тверде залізо появилось чорне,
 Зубаті пили хрумтят в деревині —
 Вперед пні грубі розбивало клинє. —
 Так вродивсь промисл, штука божественна.
 Все переможе пильність невтомленна,
 Гірка потреба і доля нужденна!
- 210 Перша Церера, хліборобів мати,
 Людей навчила залізом орати.
 Як хибла жолудь і ожин за мало
 В гаях Додони для людей не стало.

- Но гнеть на збіже нова лють наперла,
 Лиха сніть часто колоски пожерла,
 Осет колючий над збіже буяє,
 Засів пропаде, а мов гай зростає
 Лопух, бодаче; вроду хоть найкращу
 Дурійка клята зводить на-ні-на-що;
 220 Пропала праця рільника й натуга,
 Де надто дика розростесь вівсюга.
 Як не зскородиш ралами землиці
 І траскалами не відстрашиш птиці,
 Дерев тінистих з поля не позносиш,
 Й молитвами дожджу не упросиш, —
 Зависно глянеш на копи сусіда
 І будеш жолудь гризти замість хліба.

- Ще хліборобський прилад тра пізнати:
 Без него годі орати й збирати.
 230 Поперед всего кривий лемінь плуга
 Й греділь — рільницка найперша послуга,
 Вози міцніі Елевзінської неньки
 І сани й ціпи й рискалі важенькі.
 Коші Целея з хворосту плетені.
 Опалки з прутя, з сітнику кобелі:
 Все те наперед бачно тра надбати,
 Щоб був ти годен почесть газди мати.

- Вчасно тра вяза відземок зогнути
 В лісі в ту форму, як плуг має бути:
 240 Греділь стіп вісім довгий перед нього
 І дві чепіги з заду, а до того
 Кований лемінь загнутий в долину.
 Ще ладь завчасно лехкую липину,
 Також високую і тверду бучину:
 Лехкая липа на ярма придала,
 Бук на полицю, щоб скиби звертала.

А має знаряд довгий час служити,
Тра в димі добре древо просушити.

Много б ще рад мож з давних літ подати,
250 Сли рад ти діла хліборобські знати.

Нуж, тік наперед валом тра убити,
Руков зрівнати, глиною зліпити,
Щоб на боіску не росла травиця.
Сонцем зражена не пукла земляця
І інша шкода не зробилась з нею:
Нераз маленька мишка під землею
Нору будує й робит ссипи зерна;
Нераз сліпава кертиця мізерна
Тудиж крутії свої нори риє;

260 Або в щілині рапавка ся скрие
І всяка погань, що в землі ся плодит,
І міль, що з зернят отруби поробит;
Або мурашка пильна і влазлива
Собі на запас твої зносить жнива.

Вважай тож, як розівесь садовина
І цвітом кожда хилится глина:
Сли плоду много з цвіту ся завяже,
То знак сей збіжа добру вроду каже,
Молотникови труду й праці більше;

270 Но як тінистий лист розвесь буйнійше,
Не жди великих здобутків з під ціпа:
Полови много збереш, мало хліба.

Видав я газдів, що хосен вбільшали,
Сімя для сіву штучно поліпшали:
В салітрі мили, в шумівю оливи,
Щоб більшим зерном наливесь струк зрадливий;

Навіть на лехкім жарі припікали,
 Щоб швидше кільці зернята пускали.
 Ба, і вродливий сів, що праці много
 280 Стояв, зводився часто мимо того,
 Сли що рік людская рука майстерна
 Під сів найкращі не дібрала зерна.
 Тоді все доля поверта на гірше.
 Все на-ні-на-що сходит чим раз спірше:
 Так і керманич против бистрой фалі
 Веслами робит — плине звільна далі,
 Но як припадком руки му послабнут,
 Гнеть рвучі фалі в діл с собов го тягнут.

Ще нам на Воза тра вважать з востока,
 290 На пору Цапа і на світло Смока.
 Як той вважає, хто в судні крухому
 З страшного Понту поверта до дому,
 І понад рибні Абиду заливи
 Веслами поре морський вал зрадливий.

Коли день з нічев, ніч ся з днем зрівнає,
 Пів неба ясність, а пів ніч займає,
 Тоді до плуга воли запрягайте,
 Ячмінь на нивах своїх засівайте
 Аж до послідной пори весняної,
 300 І льну насінє до землі пухкої
 Мечіт, і мак тож, дар Церери мати;
 Тож тра при плузі газді ся ввихати,
 Поки ще сухо й висит хмара сина!
 Сій біб весною; медска конюшина
 Тожь в той час любить в пухку землю втрапить,
 І з сівом проса треба тож ся квапить:
 Коли Бик ясний злотими рогами
 Рік отвирає, і в небесні брами

- Пес заховась, а на небо скорі
 310 Ёму противні виступають зорі.
 А як під жито й золоту пшеницю
 Справляти хочеш змяхчену землю
 І хочеш мати колос ваговитий,
 Дай Атлянтидам вперед рано скритись;
 Звізда Гнозійска в огнистій Короні
 Тож най погасне вперед на небосклоні,
 Пок нивам зерно повірити можеш,
 В землю надію будущую зложиш.
 Многії сіют пред Маї заходом,
 320 Но не хваляться надто гарним плодом,
 Бо ім вівсюга приглушит пшеницю.
 А сли на ниві сієш сочевицю,
 Фасолю просту на грядках годуєш
 І пелюзійсков вилов не гордуєш.
 Зважай, аж зайде Бойота чудесна
 Звізда, й сій пильно до середовесня.

- Бож злоте сонце з дванайцять зорями
 Рядит по черзі світа обшарами.
 Пять стрєф на небі; з них одну проміне
 330 Сонця раз у раз румянит і гріє;
 Дві самі крайні, що з ліва і с права,
 Хмар тьма вкриває і ледів синява;
 Поміж горячов стрєфов й ледовими
 Дві мірні стрєфи боги помістили,
 Робучим людям житло і притулок.
 Поперек всіх стрєф ясний переулєк,
 Що молочною дорогою звєся,
 По ній звїзд черга й хід розпізнаєся.
 Ік краю Скитів і Уральским скалам
 340 Простір небесний вгору піддвигась,
 За то к Лібійским пісковитим валам

- Й вітрам огнистим — чим раз в діл схилявсь.
 Бігун північний нам над головами
 А полудневий в бездні десь під нами,
 Хіба на чорну, гнилу Стикса воду
 Й на вмерших душі він глядит зо споду.
 Там Смок потужний обвив го широко,
 Проміж Медведиць просковзанувсь потоком,
 Проміж Медведиць, що з ночі до рана
 350 З жахом втікають від вод Океана.
 Там — казка каже — або в вічній ночі
 Сидит тривога й пільма тишене очи,
 Або зірниця, як у нас погасне,
 У них являвсь вістить сонце ясне,
 А як огнистий сонця віз вийжджає
 На наше небо, то там змріє сідає.
 Відси на небі змінному вгадати
 І вітру зміни, час, коли орати,
 Коли збирати золотєє жниво,
 360 Коли веслами фалю січи живо,
 Коли на море збройні фльоти слати,
 І в лісі сосну снілую рубати.
 Не дармо бачим схід і захід зорі,
 Чотири року різно-рівні порі.
 Як рільника зайдут холодні слоти,
 Найде чимало дома тож роботи,
 І зробит міцно, гарно і в вигоді,
 Що як будь мусів б златать при погоді:
 То леміш плуга надит притуплений,
 370 То довба нецки й човен жолоблений,
 Або худобу знаками ціхує,
 То копи збіжа карбами рахує,
 То теше кіле, то кінчасті вили,
 То ужовки з Амерскої вербини

- Крутит: вино, бач, до тик вяжут ними.
 Тож з лоз Рубейских кошелі плетіте,
 Сушіте зерно й на жорнах меліте!
 І в свято деякі робити діла
 Нам не боронит ні закон ні віра:
 380 Де треба, потік росячий спустити —
 Бог не боронит, царину вхистити
 Докола плотом, на птиць сильця плести,
 Терне палити, овечки відвести
 В чистеньку купіль; також в дни святочні
 Оливи плодом рільники статочні.
 Чи іншим своїм добром, обтяжают
 Ослів лінивих, на торг поспішают,
 Щоби продавши, для дому набути
 Жорновий камінь, порядно закутий,
 390 Або про запас смоли козуб цінний.

- Інші дни шле нам Місяць многозмінний
 Для праці щасні. Пятог' стережися!
 В нім блідолиций Оркус народився
 І Фурій люті; в той день Земля Цей
 Повила в горю Япета, Тіфея,
 І всіх страшливих Велитів, що в люти
 Хотіли з неба всіх богів зіпхнути:
 Тричи на Пельйон Оссу викладали,
 На Оссу Олімп ще лісистий пхали,
 400 І тричі Батько, до шістки не скорий,
 Потужним громом порозкидав гори.
 Сімнайцятий день щасний: до землиці
 Сади в нім ніжні винні сажениці,
 Бички заучуй в ярмо молодії,
 Засновуй пряжу в кросна тисовії.
 Девятий щасний для втеки з неволі,
 Но на злодіїв много шле недолі.

- Много праць ліпше поночи сповниться
 Або пред світом, як росит зірниця.
 410 В ночі ся ліпше стернянка пустая
 Косит, і ліпше сіножать сухая,
 Бо є світ млавий і нічнов добою.
 Многі ночами працюють зимою
 При блиску ватри, хоть і пізно дуже:
 Ножем сталевим муж лучину струже,
 Жінка при праці нуду розгоняє
 То казку каже, то пісень співає, —
 Самаж то гребнем чеше лен шовковий,
 То мощ солодкий у кітлі готовит,
 420 Брудну из вару згортаючи піну.

Но спіле збіже тра косити в днину,
 І в денну спеку, як з давен велося,
 Збивать богате на тоці колося.

- Ори розгорнен і сій також наго.
 А в зимі — свята, рільникови благо:
 Що в сквар згромадив, в мороз поживає,
 Веселий празник собі виправляє.
 До втіхи кличе зима без печали;
 Так як до порту судна з морскої дали,
 430 Богацтвом повні, в щастю завитають, —
 Насад їх квітом моряки квітчають.
 Но й той час годі ліниво лежати:
 З гілястих дубів жолудь тра стрясати,
 Бібки й оливки й мірти коральові,
 На дрохви сіти ставити готові,
 Олені в зацморк ловити рогаті,
 В бігу стріляти заяці ухаті,
 І нагонивши козицю гулящу
 Вбить, балеарску закрутивши працю, —

440 Поки високо в горах сніг біліє
І ріка, ледом притиснена, мліє.

Щож о слотливій осени повісти?

Які подати о планетах вісти?

Як день маліє і пора холодне,

Що тоді вваги хлібороба годне?

Коли з уливами весна кінчиться,

З трави буйної колос колоситься

І молочко в лушпинці ся стинає

І гарний колос зерно наливає?

450 Нераз буває: вже женців чимало

На жовтих нивах в ряд до праці стало,

Ячмінь жнут живо з стебеля крухого;

В тім шайні вихри ні з сего ні з того

З страшенним шумом злетяться до бою

І благодатний колос рвуть с собою

Під хмар склепінє в гору корінцями;

Так як зимою чорнії оркани

Рвуть землю, стерні, й ферфелят снігами.

Нераз по небі безконечна злива

460 Валиться: хмара за хмаров страшлива

Повзе і тиснеє, рільнику на горе, —

Так чорним стадом шле їх сине море.

А в тім склепінє с спертою водою

З грохотом пукне зливою страшною!

Тоді то повінь по полю гуляє,

Снопи й всю працю в безвість забирає,

Рови повніють, прибувають ріки

С шумом і лоском, а по морю дикі

Бурливі вали бють о скал твердині.

470 Сам вічний Батько в тучі темносині

Блискучі громи, с страшним грюком мече,

Аж вся твар земна від зливи трепече.

Звір в нетрах скрився, в кождій земній твари
Стискаєсь серце від грози і карі.

А грім горючий то в Атоньскі шпилі,
В Керавну скали гримає що хвилі,
В Родопи чола. Знов дожджі поллются,
Завіє вітер, свистом обізвуться
Гаї і морські береги скалисті.

- 480 О теє дбалий, вважай на іскристі
Небесні зорі й місяця відміни:
Де став Сатурн-планета в нічній тіни,
Огонь Цилленській де горит? Крім того
Богів безсмертних чти поперед всього.
Щорічну жертву відновляй Церері,
Шли в чистім полю йій молитви щирі,
Коли вже щезли морози послідні
І весняні дні настали погідні,
Товсті ягнята і вина лагодні
- 490 І сні солодкі і тіни холодні.
Вся сільска молодь най йій честь голосит
І плястри меду с щирим серцем зносит;
Той мід з вином і молоком розтопиш,
Тричі з молитвов ниви ним окропиш,
А діти, челядь і веселі други
Най с співом ниви обійдуть навкруги,
Голосно в дім твій богиню вкликають.
А знов, як стебла в полю достигають,
Не важся жнива починати рані,
- 500 Пок листєм з дуба замаївши скрані,
В безладних танцях Церери не впрочиш,
Пісень набожних ій не проголосиш.

Но щоб допевно мож тото пізнати,
Коли дождж, спека, вітер має грати, —

Сам Батько місяць дав нам в острогу :
 Єго пильненько уважай дорогу !
 Коли втихає скварний вітер южний,
 Щоб хлібороби, взрівши знак потужний,
 Знали, що праці надійде час скорий,
 510 І худобі держали білизь обори.

Скоро сильнійший вітер ся змагає
 І море рушит, валами заграє.
 В горах високих вихор ся роз-юшит
 І лоском ломів околицю глушит,
 Реве крутеє поберіжжє глухо,
 Рик хуртовини в лісі глушит ухо, —
 О, в той час фаля лютує страшлива,
 Для кривих човнів дуже незичлива,
 І з бродів морських прбнурець злітає,
 520 С трівожним зойком на беріг змагає ;
 Водяне птаство біга в сухарині,
 І свої багна кинувши родимі
 Злякана чапля по під хмари бєся.
 Нераз, як буря люта розревєся,
 Бачиш, як з неба нагло зірка канє
 В нічний тьмі слід ся за нев ясний тягне.
 Нераз йїх тільки до долу спадає,
 Немов полову вітер розмітає,
 Мов в день осінний паде листє з дерева,
 530 Мов в бурю прище фаля кришталєва.
 Як грізно дикий Борей заблискоче,
 Як двір зефіра й Евра загрохоче, —
 Рови гнєть повні, поле вал вкриває,
 Моряк паруси мокрії звиває.
 Не робит шкоди дожджу злива завше,
 Знаків нехибних вперед не піславши.
 То перед зливов журавлі посполу

- З воздухів є криком падають до долу,
 Або корова в небо зносить око,
 540 І воздух ловит у нїздрі широко,
 Або низенько є цвіркотом літають;
 Ластівки й крильми води досягають,
 То в багні жаби вічний трен голосят,
 То з муравлиєска мурашки виносят
 Біляві кукли вузькими стежками;
 Пестра веселка луком над річками
 Ссе воду; стадом з верб густих злітають
 Кавки і є криком в села поспішають.
 Морєсого птаєства сила залітає,
 550 Котре щаслива Азія ховає,
 Котре жирує в багністїм Каїстрі,
 Луги и ріки оживляє бистрі:
 То росов мїє шурця крапці шовку,
 То в воду часто нуряє головку,
 То пірне в глїбїнь, треплєся, хлюпоче,
 Мов свою втіху висказати хоче.
 На дождж ворона хриплим горлом краче
 І одиноко сухим піском скаче,
 І каня квика, горла не жаліє,
 560 Знак, що швиденько слота розшаліє.
 А й дівки, в вечір куделі прядучи,
 Прихїд ворожат грозячої тучі,
 Як в глиняному каганцєви прище
 Олій, й на гноті димит „злодїище“.
- І з дожджу також по знаках нехїбних,
 Пізнать прихїд днів сонїчних, погїдних.
 Бо вже не мглистим блєском звїзди сїяють,
 Ні місяць світлом зиченим від брата,
 Ані по небї легкі хмаренята
 570 Немов клочниєска вовна не несуться,

- Ні з понад морських берегів не прутся
 Напротив сонця мокрі Гальціони;
 Ні на подвірю нехарні безроги
 Свої бентежат рилами берлоги;
 А мгли ся звільна в долини зсувають
 І по роздолах в густий пласт лягають.
 Сова верх стріхи, як сонце запало,
 Вже не гучит, як за слоти бувало.
 Високо в яснім небі Нізус кружит:
 580 Вжежь він зрадливій Сціллі надолужит
 За пурпуровий волос свій де в горі;
 Втікаючи крильми вна воздух поре, —
 Бачь, вже в завзяту лютім. Ніз над нею
 Шумит; де він покажесь над землею, —
 Вона що духу, мов стріла, втікає,
 Крилом тривожним чистий воздух крає.
 Тепер і круки чорні горла втворют,
 Три-штири рази крякіт свій повторят,
 Чогось мов раді, щось сказати хочут,
 590 В високих гніздах листєм шелепочут:
 Знать того раді, що дощі устали,
 Що любі гнізда й рід свій повитали.
 Хоть я не вірю тому: аджеж духа
 Не дав їм Батько, ні ума, що слуха
 Судьби таємних кроків; но то знаю,
 Що як бурливі времена минають
 І мокрі хмари в інші повзут боки,
 Зевс южних вітрів краплисті потоки
 В сухії місця спертів хмаров гонит,
 600 А мокрим місцям небо знов відслонит, —
 То й інший настрій в кождім живім творі
 Будитеся в серці, ніж тоді, як в горі
 Вітри вохкії хмар збирали стада.
 Тому твар всяка так погоді рада,

Відти так пташкам весело в тій добі
І крукам любо й радісно худобі.

- Як на яркеє сонце меш вважати,
На змінний місяць бачне око мати,
То тя не згулит поранна година,
610 Ні хитрой ночі погідна личина.
Коли на нові місяць в блиск змагаєсь
І мглистим серпом з неба роззираєсь,
То неохбно грозят сильні зливи
Полям, і прилив морякам страшливий.
Но як дівочим румянцем яріє
Новий серп, — певно вітер гнеть повіє:
Від вітру місяць срібний паленіє.
Глянь в день четвертий як ся місяць вкаже,
Бо той до себе знак нехибний вяже:
620 Сли чистий, ясний ріг по небі точит,
То день слідуший погоду пророчит,
В тім місяцю і всі дни оконечні
Будут від вітру і дощу безпечні:
То моряки, живі вернувши з дали,
Свої обіти, що богам складали
Пред вийіздом, сповняють вдячно нині
Тобі, Панопо, тобі Глявку синій
І Меліцерте, вроджений з Інони!
І сонце, чи то в морській криєсь тони,
630 Чи ранним світлом понад землю сьєє,
Знаки нехибні по собі лишає.
Як сонце ранком плямами ся мінит,
Тоне пів кругом в меркотячій тіні,
То дуже зливи надійся; бо з моря
Несе Нот селам й містам много горя.
Но як за рана крізь хмари густаві
Шле в круг широко лучі золотаві

- Або блідою вийде зоря гожа
 З Тітонового рожевого ложа, —
- 640 Біда тоді для збіжа й винограду
 Від лопотячого страшного граду.
 Вважай пильненько і тоді на сонце,
 Як западає в заходу віконце!
 Сли в ріжні плями твар тоді фарбує:
 По синих дождж льє, Евр по ясних дуб;
 Но як огнисті покажуться плями, —
 Вихри завиють з рісними дожджами.
 В ту ніч не раджу в море ся пускати
 Ані від линви човни відривати.
- 650 Но коли чисто сонця круг ясніє —
 Чи то як дніє, чи як вечеріє,
 Тоді не бійся: ясний Сівер стиха
 Повіє лісом, не наробит лиха.
 В загалі: пізний вечір що віщує,
 Чи ясна хмара відки не придує,
 Чи Юг воднистий відки де не грозит, —
 Все те ти сонце наперед ворожит.
 Хто може сонцю — та брехню завдати?
- Вно нам будучність звикло віщувати,
- 660 Таємні змови і повстання страшні
 І зради й війни кроваві домашні.
 Воно й на Рому по Цезара смерти
 З жалем гляділо, в дим брудनावий, спертий,
 Свої укрило проміясті очі, —
 І мір злякавсь втонути в вічній ночі.
- Тоді глуб морска й круг міцний землиці
 І пси зловіщі й зловорожі птиці
 Знаків чимало вказували. З кузні
 Огнистой Етни ляви харалужні
- 670 Плили потоки, розпалені брили

І розтоплені скали ся котили!
 Германці в небі брязк оружя чули;
 Незвиклов дрожю Альпи ся здригнули;
 Голосно рикли пущі мовчазливі;
 Ночами мари шибались страшливі;
 Гу! людске слово вийшло з уст худоби;
 Спинились ріки, розпадались гроби,
 З слонової кости сльози капотіли
 І спижевії святині потіли;
 680 Дунай, цар рікам, лютими вирами
 Трощив ялиці, широко полями
 Котив худобу і хати валами.
 Знаки нещастя в трівожній утробі
 І в жилах людських явились в тій добі;
 Кирниці наші кров жива повнила;
 Серед міст нічю вовча тічка вила;
 В ясну погоду блискало без хмари,
 Комет по небі літали отари.

Швидко ж Філіппі-город пред собою
 690 Римській полки в братобійчім бою
 Побачив другий раз; боги судили,
 Щоби два рази там ся червоніли
 Ематії води кровю синів Рема
 І кров щоб ссало зісхле поле Гема.
 Прийде ще хвиля, як в тій околиці
 Орач залізним плугом у землиці
 Надибле римські списи, на скрізь ржалі
 Шоломи, збруї й панцирі zostали
 Й великі кости — задумавсь, стане:
 700 „За що погибли дільні ті Римляне?“

Ромуле, Весто, божества родимі!
 Вашої ласки я благаю нині.

- Тускійський Тибер і римські Палати
В вашій опіці будут вікувати!
Герою дайте молодому славу,
Щоб в нім наш дикий вік найшов поправу!
Вжеж ми пролили доста крови свої
За віроломство Ляомеда з Трої!
Здавна тебе вже, Цезаре, нам небо
710 Завидит, що, мов, людських тобі треба
Тріумфів. Дивно світ ся днесь мішає:
Святую правду кривда зневажає;
Війна бентежит всі границі світа;
Мов рвучі ріки, так злоба розлита;
Не стало нині почести для плуга,
Зпустило поле без рільника-друга;
На меч кровавий серпи перекуто!
Відтам з Евфрату враг нам грозит люто,
Відти Германці дикі напірают;
720 Міста з містами мирну звязь ломают
І бій с собою провадять кровавий.
В круг Марс по світі панує лукавий;
Як штирокінний віз, що в перегони
Вийїздит, вихром круг за кругом гонит,
Візник надармо стягає вудила,
726 Рве віз буйная бистрих коней сила.....
-

ЧАСТЬ ДРУГА.

(САДІВНИЦТВО)

Доси о звіздах, о рілі управі, —
Днесь, Бакху, пісню взнесу твоїй славі:
Дерева пущ опишу старовливо
І плід оливи, що росте ліниво.

Прибудь, Ленею отче! Дару твого
Все повне; ти шлеш осінь і в винного
Листя віночку сочні виногради,
Пінистим збором наповняєш кади!

Прибудь, Ленею, плід вина столочим,
10 Роззвувшись, в свіжій мощу стопи змочим.

Пред всім властивість, яку мають з неба,
При хові дерев уважати треба.
Одні без труда самі підростають,
В лугах, над річков буйно сь простирают:
Гнучкії лози, тополі, осики,
Сиваві верби, ростом не великі.

Але знов другі самі ся не плодять,
Тільки з насіння люде їх розводять:
Так рослий каштан і дуб густолистий,
20 В гаях Юпітра найдужше гилистий,
Що Грекам долю віщував будущу.

Інші з коріня залісняють пушу :
 Так вишні й вязи, — навіть лавр парнаський
 Як брость маленька росте корінястий
 В тіни старого батька. Вже с природи
 Так ріжнородні дані їм росплоди ;
 Так ліс усякий виростає з нова,
 Хащі і корчі і свята діброва.

- Але ще інші росплоду способи
- 30 Відкрили людям довголітні проби.
 Сей молодії парости, з старого
 Відтяти древа, всаджує на ново ;
 Гильку розколе в четверо з легенька,
 Або затеше острій паль з відземка ;
 Інші гнут гилє дерев до землиці,
 І ліс новий зростає з сажениці ;
 Ще іншим навіть кореня не треба :
 Верх пригинає до землі від неба
 І тиче в землю садівник безпечно,
- 40 Певний, що далі розростесь конечно.
 Ба, з пнів розтятих — певна вість, хоть дивна ! —
 З сухого пня дасть корінь брость оливна.
 Той знов на гильці інший зраз вщепляє,
 Що свій властивий плід відтак вділяє :
 Нераз на груші ябка червоніют,
 На твердім глосі сливки паленіют.
 Тож хлібороби, сади закладайте,
 Від свідомійших науки цитайте,
 Яких способів они уживають
- 50 І дикий овоч на добрий змінюют.
 На всякім ґрунті тра хісна шукати,
 Щоб не прийшлося му пусто дармувати :
 Ісмару взгіря винну брость чепурну
 Плодят, оливу — сугорби Табурну.

О моя славо, пречесний Мецене!
 Позвіль скінчить зачате через мене,
 Прибудь на поміч нині праці моїй,
 Бо все я винен щедрій ласці твоїй!
 На повне море впливай від краю!

- 60 Не все ж в тій пісні я обнять бажаю;
 Ні, хоть би слово з сотні уст плило ми,
 І з ста гортанів труб спижевих громи!
 Но гнеть в пристань я заплину с тобою, —
 Вже беріг близько, хоть дістань рукою....
 Се не пустий спів, шумний а бездільний,
 Ані тя тутка знудит вступ повільний.

Котрі рослини самі виростають,
 Ті, хоть безплідні, красу й силу мають:
 Сама природа додає їм сили.

- 70 Но й ті, сли пильні руки їх вщепили
 Або в справнійше засадили поле,
 Лишають дикість острую поволи
 В добрім старунку, і як забажаєш,
 Так їх уроду й якість поправляєш.
 Навіть брость дика твою вчинит волю,
 Сли їй по чистім розсаджаш полю,
 Щоб тінь старого древа їй не крила,
 Зросту галузя гуща не глушила.
 Ба, й дерева, вирослі з зерен насінних,
 80 Змігшися, внуків глушат в зимній тіні:
 Плід їх ся зводить і їх сок дичиться,
 З ягід нездалих користь має птиця.

Так коло всего треба працювати,
 Рівно рядками в ямах розсаджати,
 Ані жаліти коштів і мозоли,
 Пок всіх завад не збудешся поволи.
 З клецків найліпш олива ся приймає,

- Винна лоза з розсади виростає,
 Мірта Венери із кола міцного,
 90 Ліска круг пня буяє матірнього,
 І бук високий із тіни знакома
 Геркулевої голови корона.
 І дуб хаонський, Зевсова посвята,
 І гожі пальми й ялина шпильката,
 Що в суднах буде січи вал ревучий.
 Горіх щепити мож на терн колючий,
 Яблунь на дикі плятани пустині
 Каштан на буці, а на яворині
 Цвитучі груші, у вязовім гаю
 100 Частенько жолудь свині тож збирают.

- Не лиш оден ту спосіб можна мати:
 Бо мож щепити, мож і очкувати.
 Де пушінок з кори ся виклюває,
 В тоненькім личку отвір проділає,
 Там в самім суці зробиш шпарку вузку,
 І в ній чужую затикнеш галузку, —
 В смолистій масти нехай приростає.
 Дичка без суків гладко ся стинає:
 З верха йі клином крихту розколи ти,
 110 В шпару вкладай чужий зраз плодовитий;
 Відтак не довго дождити треба —
 Роскішно стрілит деревце до неба,
 Само ся своїм гилем ме втішати,
 І свій не власний плід ме подивляти.

Надто розличні роди вязів сильних,
 Льотосів, верб і циприсів могильних.
 Товсті оливки також не однакі:
 Круглі, довгасті, грубі, гірковаті.
 Ріжні і яблука Алькіноові,

- 120 Грушки Сирійські, Крустумські, Фунтові;
 І виноград в нас має ціху інну,
 Ніж той, що в Лезбі висит з лоз Метімну.
 Сут вина Тазські й Мареоцкі білі:
 Тим тра товстої, сим рідкої рілі.
 В Пейті родзинки удаються лепеські,
 І легкі вина, прозвані лягейські,
 Що на язик не швидко вложат путо,
 Ані ногам велят мотатись круто.
 Яков ж хвалов Ретійске я звеличу?
- 130 Но му с Фалерном міряться не зичу.
 Міцні й старії Амінійські вина,
 Йім уступає Тмолю горбовина,
 Король Фаней їх надо все чтит в світі.
 Далі в маленькім Аргітскім повіті
 Найліпші вина і богацтвом соку,
 І тим, що довго стоять рік по року.
 І Родеке чести не малої гідне,
 Богам святе і людям пообідне,
 І ви, Бумасту ягоди буцматі!
- 140 Но всіх їх роди й назви ту списати
 Не стало б місця і числа б не стало,
 І вичисляти на ніщо б ся здало.
 Хто всі рад знати, най пісок зрахує,
 Що в Лібії запад ним, мов хмаров дув,
 Або най скаже: кілька фаль гуляє
 На Йоньскім морі, коли Євр заграє.

Ще ж ґрунт не всякий всяке зродит древо:
 Верби над річков, що звиваєсь криво,
 З багон мулистих вільха виростає,

- 150 Пустих скал явір ся пустий чіпає,
 Найвеселійше мірта зеленіє
 На узберіжю морскім, а легкіі

Сугорбів склони виноград кохає,
Тис зимна й сіверних вітрів шукає.

Глянь, де по світі є плідні загони.
З сходу Араби, з нівночи Гельони —
Свій край завжди всяке дерево має:
Лиш в Індії чорний гебан виростає,
Сабейці тільки зраст кадила знають,

160 Там же й бальзами з вонних пнів спливають.
Щож о родзинках скажу зелененьких?

О Етіопських бавовнах тоненьких,
О деревах сивих від ніжної вовни,
О Серах, що з них плід збирають повний,
Мягкій руна счісуючи з гилі?

А в тих гаях яких чудних дерев сила,
Де Індії беріг в Океан впираєсь,
Де світ кінчиться? Дармо там стараєсь
Стріла вершечка дерев досягати,

170 Хоть люд там вправний луками владати.

Медія родит яблука щасливі,
Смаком терпкі, но до ліків властиві.
Кого „данєм“ зла відьма напоїла,
Трутов й залятем воду затроїла,
Найскорша поміч — Медське ябко певне,
Трутизну чорну з тіла гнеть прожене.
Росте та яблунь, мов лаврове дерево,
І сли б не інша вона йшла від него,
Гадав бись: певно лавр се бути мусит:

180 Листє не вяне ні го вітер струсит,
І цвіт, розцвівши, довгий час триває, —
Ним Медянин свій віддих відсвіжає
І кашель гоят старці дихавичні.

Але ні Медські гаї так величні,

- Ні так багаті, гожії рівнини.
 Ні так прекрасні Гангесу долини,
 Ні Герм, що котит піски золотаві,
 Італії не дорівнає в славі,
 Ні край індійський, ні Бактра самая,
 190 Ні чудно плодovита Панахайя.
 Тут не бики орали ґрунт нечисті,
 Що з нїздрів іскри сипали огнисті,
 Не сіялись гидкого смока зуби,
 Не родивсь з них оружний люд для зґуби.
 Але збіж'я тут землю привалили
 І сок Массійській, Бакхови так милий,
 Тутка оливи всюди родят рісно,
 Ту від веселих стад усюди тісно,
 Ту кінь боєвий гордо в полю брика
 200 І сніжно-білі вівці й превелика
 Небесним жертва — віл. в Клітумна водах
 Святих обмитий, що в славних походах,
 В тріумфах римських передом ступає,
 В божих святинях голову складає.
 Весна тут вічна; найпізнійша доба
 Ту тепла; двакратно плодиться худоба,
 Двакрати овоч родит садовина.
 Но хижих тигрів тут нема й заводу,
 Ні мясоїдних лютих левів плоду,
 210 Ані отрута у ягід подобі
 Недосвіджених ту не вабит к собі,
 Ні крутим клубом полоз не звиваєсь,
 Ні гадь в страшливих стадах не являєсь.
 Ще ж міст багато, велично здвигнених,
 Пишних будинків і праць безчисленних,
 Твердинь, на скалах ставлених з каменя.
 Що водотоків кріз штучні склепіння!
 Чи о двох морях згадувати маю,

- Що край з двох боків дружно обнимают?
- 220 О озерах чи згадувать великих:
 О тобі, Лярске? і о тобі, в диких
 Вітрах, мов море, ревучий Бенаку?
 О пристанях чи тож вчиню визнаку
 І о Люкрину тамах, де о скали
 Ламлются люто спіненні вали,
 Де море бєсь до Юльскої затоки,
 І де в Аверну проливи широкі
 Тірренєска фаля тиснєсь? Срібні жили
 Й залізні руди в вї ся лоні скрили,
- 230 І з нор глибоких статку золотого
 Видобувають тутка люде много.
 Італья мужів крепких цвіт зродила:
 Марзів, Сабелів — в них геройска сила! —
 Лігурів також, у біді постійних,
 Воєнних Вольсків, смілих, неспокійних.
 Ту зросли роди без рівні по силі:
 Деції і Марїї й величні Камілли
 І Сціпіони славні, войовничі,
 Й ти, наша славо, Цезаре, що нині,
- 240 Зборовши Азїї крайніі границі,
 В дали від Риму гордої твердині
 Трівожних Індів проч женєш в пустині.
 Радуйся, плодів щедрая землице,
 Героїв мамо, Сатурна столице!
 Для твоїй чести починаю діло,
 Що з давнов штуків би зрівнатись сміло,
 З святого здрою черпнути посмію,
 І спів Аскрейский для Римлян запію.
- Тепер про ґрунту прикмети і вдачу
- 250 І барви й силу й плідність вість постачу.
 Отож де ґрунту не добра управа,

- Горілки пустії і глина жовтава,
 Густа тернина і креміння сила,
 Там ти удасть ся Паляди олива;
 Знак: олеастри дико там буяют
 І плодом своїм землю покривають.
 Де ж ґрунт товстий, солодков влагов ситий,
 Благословенний, теплий, зієм вкритий,
 Рівнина, славна дивним урожаєм,
 260 Як се між гір в кітловинах видаєм,
 Де з скал потоки холодні збігають,
 Змуль благодатну в роздолах лишають,
 Де сторона к полудню похилилась,
 Де папороть плугам на зло згустилась, —
 Той ґрунт найліпше винні лози кріпит
 І гилє щедро грожнами обліпит;
 Відси напиток ти збереш огнистий,
 Що льєсь в пугар скляний чи й золотистий
 Богам; товстий Тірренець на фуюрі
 270 Слоневій богу грає при вівтарі,
 А з жолоблених мисок дим жертовних
 Патрохів весь аж до склепінь церковних.

- Но сли сь воли рад і телята пасти,
 Вагу на хів овець і кіз покласти,
 Що обгризають брость із деревини, —
 Шукай в лісах далекі полонини,
 Як ось Тарентскі, та ситі рівнини,
 Як до недавна Мантуа ще мала,
 Тепер нещасна з болем пострадала,
 280 Де пари білих лебедів гостили.
 В зілястій річці щедро ся живили.
 Там нори чисті з поля випливають,
 Красної паші стада в довіль мають:
 Що в день травиці вискубе худоба,

Се враз з росов нічна поверне дóба.
 Грунт чорний і під плугом товстоскибний.
 На скріз прогнилий — пред всім неохибний
 Під ріжнородні збіжа урожаї, —
 Такого газда під засів бажає:

290 Бо ж тільки статку з жадной иншой ниви
 В гумно не тягне спряг волів лінивий.
 Не злий і той грунт, де орач завзятий
 Ліс витяв, хащ помикав коренатий,
 Старе коріне вирвав з дерев сила,
 Що в їх вершечках птиця гнізда вила;
 Но древо впало, і спуджена птиця
 З гнізд перхла в гóру, — і теперь блищитя
 Грунт пропочилий через довгі роки,
 І леміш скиби крає в нім глúбóкі.

300 Но де плиткий грунт й гіпсові опоки,
 Там розмарин лиш росте невисокий
 Бжолам поживний, і ба́бка низкая;
 Також де нива плитами густая,
 Де крейдованя, змিয়াми порита,
 Там не жди плоду ні з вівса ні з жита,
 Там лиш для гадів найліпші пожитки,
 Крутії нори і беспечні скритки.
 Грунт же, що мраки легкі визіває,
 Мгли прозірчасті, що радо веисає

310 Вохкість і радо з себе видає йї,
 Що все зелений від трави своєї,
 Не жре зелізо ржов ні квасом соли, —
 Той виноградом густо в божій воли
 Обве ти тиче, зродит і оливи,
 Він і під пашу худобі щасливий
 І плугом легко дає ся орати.
 В такий грунт город Капуа багатий
 І край Везува й пустої Ацерти

- Котрій виливом шкодит Клян упертий.
- 320 Теперка скажу, на що уважати,
Щоб рідку землю й густу розпізнати:
Ся під хліб здала, під вино тамтая,
Густша Церері, Бахови рідкая.
Вперед на поли місце винайди си
І діл глибокий вибери в землиці,
Відтак персть змечеш в тії доли самі
І грузь ногою здопчеш поверх ями.
Не стане глини — знак, що ґрунт ріденький,
Для винограду й паші приязненький.
- 330 Слиз ся не вмістит глина в діл глибокий
І понад ямов знесесь горб високий,
То се густий ґрунт, там твердіі брили
І грубі склади, — тож нехай що сили
Воли те поле в рівні скиби крають.
Ґрунт солоний, і ґрунт, що називають
Гірким, не здалий під ніякі плоди:
Ні плуг єго там добре не уходить,
Лоза в нім винна живо тож квасніє,
І садовина й найліпша дичіє, —
- 340 Його таким мож досвідом пізнати:
Кіш, густо з прутя виплетений взяти,
Друшляк з тискарні, з за стріхи курної, —
Насип до повна в них землиці тої,
Відтак злій чистов кирничнов водою,
І наповнений потолоч ногою;
Вода крізь шпари гнеть почне спливати
І в спорих краплях із коша втікати;
Скоштуй йі — зараз смак пізнаш солений,
Гореч аж рот ти скривит заціплений.
- 350 Товстую землю ось як взнати прудко:
В руках зімнята не розсиплесь в грудку,
Но мов смола до пальців прилипає.

На вохкій хопта високо буяв.
 Стирчит розкішно бадилє пустов.
 Ох, щоб ніколи не буяло тоє,
 Щоб земна сила не йшла в него марно!...
 З ваги тяжкий ґрунт розпізнаєш гарно,
 Так само й лехкий. Оком без натуґи
 Пізнаш ґрунт чорний й всякі барви другі.
 360 Лукаве зимно взнать — се труд нелехкий:
 Часом лиш вкажут слід єго смереки
 І тис шкодливий, що морози любить,
 І зелен блющ, що довгим сплетом блудит.

Все те пізнавши, нуж, тра ся старати
 Ґрунт перед всім завчасно спокладати:
 Цілець затвердлий плугом перевернеш,
 Потужні брили к півночи обернеш,
 Пок засадиш в нім виноград утішний.
 Тільки пухкий ґрунт плід дає сторичний:
 370 Вітри се діют і мороз зимовий
 І копатільник до праці готовий,
 Що грубі скиби двичі розриває.
 Старанний газда все о тоє дбає,
 Щоб однородну землю вишукати,
 Де вперве щепи мают виростати,
 Пок, розсажені, інший ґрунт полюблят, —
 То з змінюв місця рід свій не загублят.
 На корі навіть позначить забався,
 В котрий бік неба в шкілці щеп схилявся,
 380 І так сади їх, як вперед стояли!
 Відки південний сонця сквар приймали,
 Котрим на північ повертались боком,
 На все те пильним тра вважати оком:
 Так пересаджуй, як росли в городі!
 Така вже сила привички в природі.

- Вважай, чи ліпший горбок, чи рівнина,
 Де би с пожитком засаджати віна.
 Коли рівнину на ту ціль призначиш,
 Засаджуй густо: виноград бо, бачиш,
 390 Росте тут гарно, хоть го погустити.
 Сли ж на горбках ти рад вино садити —
 І на похилих відсонях, тоді ти
 Тра рідко, в гарні рядочки садити,
 В довж і в поперек борозди широкі,
 А саджениці в мірні штиробоки.
 Так в час воєнний в просторій рівнині
 Полки вояцкі стають незличимі
 В ладі боєвим, — збруя в сонцю сїяє,
 Земля під мужів ступом ся вгинає;
 400 Ще не почався лютий бій на полі,
 Ще Марс завзятий блудит в хряску зброї...
 Число стежок і відступи між ними
 Однакі всюди й рівні пороби ми:
 Се не для того, що вид гарний оку,
 Но щоб усюди ґрунт однако соку
 Міг садженицям додавать і рівно
 Гильки ся в гору розростали вільно.

- Може будеш мя і о то питати,
 Як за глибоко ямочки копати?
 410 На то ти сміло дам такую раду:
 Мілкі ямки копай для винограду,
 Але під дерева доли рий глибокі,
 А особливо під дубї високі.
 Ті кілько в гору часами сягають,
 Тільки корінем в землю ся вглубляють;
 Тож ні зима їх, ні вітри ні зливи
 З землі не вирвуть: вічно нерухливі
 Стоят вни, внуків перестоят много

- І жизней людских, листя мов сухого;
 420 Конарі кренкі в простір рознимают
 І тінь широку в коло простирают.
 Вина не всаджуй до сонця западу,
 Ані ліщини серед винограду;
 З верху літорость зла на саджениці,
 На те найдеш насінє білизь землиці,
 Те земля злюбит! Май тож побачинє.
 Тупим зелізом не зранить корінє!
 І пні оливні в винници не згожі!
 Нераз бо з ватри, що пастух розложит,
 430 Неслідно впаде огник, — зразу тліє
 Таємно, пок товста кора го криє, —
 Відтак по гилю разом бухне д гóрі
 І грізним хряском затріщит в просторі,
 Побідно з гиль на гилі пнєсь і виє,
 Вершки займає і жарами вкриє
 Сад винний; з диму пречорної хмари
 Аж небо лижуг кроваві пожари!
 А ще сли буря лютими валами
 З гори надпаде і вдарит крилами
 440 В огонь, і в низ горючий жар розверне....
 Сли те ся стало, то вже не одержне
 Огарок, зразів не пустит зелених,
 Лоза не встане з корінців звялених, —
 Тільки олива дика гнєть ся рушит
 І гірким листєм все круг себе здушит.
 Може ти стане дехто дораджати
 В зимі закріплу землю управляти,
 Коли борей від півночи враз дує
 І сціплі ниви мороз загартує.
 450 Но тоді шкода насіня збавляти, —
 Корінь не силен землі ся чіпляти.

- Вино найліпше в такий час садити,
 Як весна цвітом луг почне красити,
 Як із за моря вернут бузьки білі,
 Що довгим змийм і жабам немілі,
 Або як осінь веде зимні фуги
 І Феб пресвітлий в зимовій круги
 Свій віз керує по упливі літа.
 Весна ростинам рада: вона одіта
- 460 Вся в зелень, віле, — силу вона приносить
 Землі плодючу, земля сімен просит.
 Но всепотужний батько, Етер чистий
 В Матери лоно дожджик шле плоднистий. —
 Ним оживляє все у новій силі,
 Він — жизни зарід в її живому тілі.
 Птиць мелодійний спів в гаях лунає;
 Раз в рік худоба пари пожадає;
 Ріля тучная плодит; легкогровий
 Легіт втвиряє лоно ярій ниви;
- 470 Впиваєсь зростом всякий твір щасливий.
 В теплійшій сонцю радо розвиваєсь
 Пушинок всякий, і вже не лякаєсь
 Лист виноградний ні Евра жаркого,
 Ні бур півночи і дожджу ливного.
 Зароди ніжні вилазят сквапливо,
 Листки зелені виростають живо....
 Рад би я вірити, що коли почався
 Світ животворів, то така була вся
 Пора без зміни: вічною весною
- 480 Цвила природа у празничнім строю,
 І южний вітер подуви холодні
 Лагодив; в той час череди голодні
 В перве на світло сонця виринали
 І люде з персти к небу ся підняли,
 Звір дикий в перве рушився в дуброві,

Зорі вплили на зводи лазурові.
 Бо й ледво б ніжний ще зарід природи
 Зніс був ті люті зміни непогоди,
 Сяли б тепло тихе, без морозу й спраги
 490 Й лагідне небо не дало му снаги.

Впрочім, що сієш, посильного гною
 Треба, й землею прикривать пухкою.
 Ще й позакопуй довкола кремінє
 Й діраві мушлі, щоб аж у корінє
 Вохкість входила й вітер теплий віяв
 До долу й скорий зраст ростинам діяв.
 Деякі навіть шутром прикривають
 Засіви й черепками пригортають, —
 А то, щоб поля не вплескали зливи
 500 Або не вишкє літа сквар страшливий.

Коли вже щєпи всаджені рядами,
 Обгортуй їх двозубними сєпками,
 Або загнавши межи саджєниці
 Воли робучі, плужком із землиці
 Повиборозджуй в коло них могили;
 Відтак гладкую трость, вербові вили,
 Ліскове тичє та палі з осики
 Вбивай при кождїй, — то їм вітер дикїй
 Вже не завадит, — по них ся потягне
 510 В верх винна брость, пок аж вершків досягне.

Як лиш листки розвютея зелененькі.
 Тра хоронити зраст їх молоденький:
 Поки різки ся до гори спинають,
 В воздусі чистім до гори буяють, —
 Ножа кривого ужити не можна,
 Лише пушками прищипуй з острожна.

Но як вже крепко обіймут тичину,
 Тоді тни гильки, пристригай чуприну.
 Вперед слабенькі ножа ся бояли,
 520 А тепер сильні дико би буяли, —
 Томуж уважно тра ужити сили,
 Щоб надто буйно гильки ся не вили.

Довкола треба пліт загородити
 І від худоби пильно хоронити,
 А наймі поки брость ще молодая,
 До бур не звикла, сквару ще не знає;
 Но дужше шкодят тури лісовії
 Невдержні, й серни ненайідливії,
 Навіть і вівці щепи обгризают
 530 Або й корови лакомо спасают.
 Ані мороз йім ані іней зимний
 Ані сквар літа тільки не противний,
 Кілько товар йім впертий лиха свідчит,
 Що острим зубом пні й кору калічит.

За ту провину Бакхови для чести
 Звикли ми цапа на офіру вести, —
 З відти взялись забави стародавні
 І театральні гри про дії славні;
 Сини Тезея перші з благочестя
 540 Козла по селах на всі перехрестя
 Найдотепнішим поставляли в дарі,
 І так весело та при повній чарі
 На м'яккім лузі, Бакхови для втіхи
 Скакали через натовщені міхи.
 Тож і троянські втікачі, що нині
 Живот в щасливій авзонській країні,
 Спів в той день вносять, хоть не гладкий в звуку,
 За то охочий, смішний до розпуку;

- На лиця чеплят із кори машкари
 550 Вижолоблені, як страшні почвари,
 І образками сосну в круг обтичут.
 Радісним співом тебе, Бакху, кличут.
 За то їм рісно вино розцвітає
 І густо плід їм тичину вкриває,
 Горбком, долинов, в лісовій убоци,
 Де лиш бог зверне свої ясні очі.
 Хвалім же Бакха все святим звичаєм!
 Йому предківські пісні заспіваєм.
 Жертовні плячки в мисах приносимо,
 560 Козла злочинцю за роги ведімо
 Пред віттар: кров най куритея у місці
 Нутро ж спечесе на лісковій шпичці!

- Щораз нових праць тра в виннім городі, —
 Бо всіх праць газді і скінчити годі.
 Кожного року три рази й чотири
 Грунт затверділий щоб плуги розрили;
 Груду мотиків треба розбивати,
 Нездале листя із лоз обривати,
 Так праця чергов працю настає,
 570 І рік кождіський сам в свій слід вступав.
 Вже як під осінь листки опадають
 І красу ліса вітри обривають,
 Запобігущій газда на-рік дбає,
 Пильно зів'ялі лози підстригає
 Ножем зубчастим Сатурна, під вкрівлю
 В клубки звиває парість на зимівлю.
 В перед тра землю скопати, здробити
 І суш обтятий з вина попалити,
 Вперед і тиче поховать під стріхов,
 580 Відтак аж ягоди збирають з утіхов.
 Двичі вино ся листом обтіняє,

Двичі колючим хвостом заростає.
 Щоб го обчистить — двичі труд тяженький.
 Слав ґрунт великий, управ свій маленький!
 В осінь колючий гліг рубай лісами
 На пліт, збіррай трость понад берегами,
 Верб і лозини тож надбай чимало.

От вже вино ся в звязки повязало,
 З ножами з винниць винарі вертают

590 Втомлені, пісню радісну співають;
 Но ти зруш ще раз землю непременно:
 Нераз бо любить Зей слотов осіннов
 Уже й доспілі ягоди зпеувати.

Інакше тра оливи доглядати.
 Не тра тут ножиць ні острої сапи,
 Коли раз в землю ціпкі впустит лапи
 І до погоди змінної навикне.

Раз йі ся в ямку поглублену втикне, —
 Земля сама вже сок дає ростині —
 600 Без труда жди аж плодів на глині.
 Тому ж засаджуй пильною рукою
 Товсті оливи, святий знак спокою!

Тож садовина, як пень уміцнится
 І сил набере, сміло в гору пнеться,
 О власній силі буяє до неба,
 Ані йій нашої помочи не треба.

Ба, й лісних дерев різноличні роди
 Ростут в пожиток і приносят плоди.
 Хаші, вітчина птаства, без управи

610 Суниці родят й ягоди кроваві,
 Товар щедринець ласо обскубає.
 Смерека смоляків нам достарчає,

- Найліпшу страву для огню святого,
 Що світло маєм і тепло від нього.
 А всеж чомусь так годі ще для людю
 На хів тих дерев доложити труду.
 Чиж тра ще більш пожитків вичисляти?
 Вже низкі глоги й верби стрепіхаті
 Приносят листє худобі в поживу,
 620 Пастухам скриток і в спеку і в зливу,
 Гилє та прутє на плоти й забори,
 І пчолам з цвіту медовії збори,
 Чудно Цитору криє букшпан чистий,
 Там знов норицький темний ліс смолистий, —
 Блаженне поле! без плуга й мотики
 І старань людських дасть хосен великий.
 Навіть ялина безплодна, зелена,
 Котров Кавказу висота вмаєна,
 Ті дикі пущі, де оркан без впину
 630 Реве, валит, друхоче деревину, —
 І ті дают нам многий дар богатий:
 Дають делинє на будову хати
 Соснові машти на судна швидкії,
 Циприси й кедри на доми пишнії.
 До лар ґерели*), до колеса спиці
 З них майстер теше жолоби й коритці
 Й до човнів носи жолобит підводні.
 Лози от в прутє, вязи в листє плодні,
 На спіси добра тверда міртовина,
 640 Або ще твердша пряма деренина,
 На ітурейскі тис придалий луки,
 А мяхка липа на сницарскі штуки;
 І гладкий букшпан токарям сприяє,

*) ґара — великий віз о грубих і довгих підтокахъ, для
 перевозу тягарів; ґерела — колесо вирізане просто з круглого
 пня, без колодок, спиць і обода.

Під остров ставев всякий вид приймає;
 Лехка осика пущена на води
 Бистрого Паду мчит без перешкоди;
 Пчоли в дуплі ся криют ясеновім
 Або в випорохнілім пни дубовім.
 Щож би ще, гідне почесної згадки,
 650 Ту про дар Бакха розкажуть? Випадки
 Були, що дав він до нещастя причину.
 І так убійство скінчило гостину
 Центаврів диких: вбили їх Ляпіти,
 Рета, Гілея й Фоля, як підпиті
 З збанками верглись своїх газдів бити.

О як щасливі були б ви селяне,
 Коби було вам власне благо знане!
 В дали від сварів, несвідущі бою,
 В праці на ниві, в святім супокою
 660 З землі б хосен ви праведний збирали!
 Хоть ваша хата — не двір оказалий,
 Хоть в пишні брами слуг юрба що раня
 В двір ваш не тиснесь к вам для привитаня,
 Не хочесь вам помостів шильдкретових,
 Шат золотистих та цяцьок бронзових,
 Сірак ваш пурпуром не червоніє,
 Олива чиста кассйов не воніє;
 Но житє в мирі і мова без лести,
 Щастє в достатку, старість в людській честі;
 670 И в чистім полю радощі свободи,
 И ясні нори і живії води,
 И гай розкішний, де рик волів чути,
 Де в тіни дерев любо так уснути.
 В хащах, в язвинах дикий звір ховаєсь:
 Там люд робучий малим вдоволяєсь,
 Там богам к честі найщирші офіри,

- Діди святії, повні предків віри.
 Там справедливість, як з землі втікала,
 Свій слід послідний серед них поклала.
- 680 О, щоб пред всім мя Музи укохані,
 Котрих солодкі святощі мні дані
 У серце, чистов щиростю тремтяче,
 Щоб вни були натхнули мя, щоб бачив
 Я зір пресвітлих етерові пути,
 Затьмїня сонця й місяця відмїни
 І землетрясень тайнії причини
 І відки моря бересь прилив лютий,
 Чом день зимою так швидко згасає,
 А ніч лінива так довго триває!...
- 690 Но сли мні в серці надто кров холодна,
 Сли тайн природи розслідить не годна, —
 Витай ми поле й ти роздоле травний!
 Ліс люблю й потік — хоть за то й безславний.
 О, де ті поля, що Сперхей минає,
 Де Тайлет співом баханток лунає.
 Хто в Гему б доли мя завів затишні,
 І вкрив мя в тіни холодні розкішні!
 Щаслив, хто річей всіх пізнав причини,
 Хто всякій страх і фатум незрушима
- 700 Здоптав, смючись з Пекла мук тиранських!
 Но й той щасливий, хто богів селянських
 Пізнав: і Пана і діда Сільвана
 І Німфи-сестри! ні його помана
 Власти не тягне висш всего народа,
 Ні князів слава, ні яга-незгода,
 Що брата з братом сварит, ні неситі
 Тріумфи римські, ні царі побиті,
 Ні орди Даків, що з над Істру тягнут!
 Ні бідні в него помочи не прагнут,
- 710 Ні богачі му завидят лукаво.

Які му плоди древо дасть ласкаво,
 Що зродит нива — вдячно він збирає.
 Ні прав зелізних не видав — не знає,
 Ні шумних зборів збуреного люду,
 Ні в церквах актів продайного суду.

Сей люте море рад веслом пороти,
 Той кров рад лити, з врагом ся бороти,
 Той тиснесь в царські, князівські пороги,
 Той нищить місто і хати убогі,

- 720 Щоб злоті вина з злотих чар спивати
 І на сарранській міг пурпурі спати.
 Сей гріш згрібає, стереже безсонний
 Заритих скарбів в екупости бездонній,
 Той пред мовницев рота рознимає,
 Другий в театрі очи витріщає,
 В долоні плеще (плещут й Сенатори!)
 І сам дивуєсь, що плескати так скорий.
 Сей тріумфує змитий в крові брата,
 Тому знов збридла вже батькієска хата,
- 730 Жене в світ білий, у чужу чужину,
 Шукать вітчизни, котру дома кинув.

Рільник же острим плугом землю крає
 Рік в рік, свій край він працев прокормляє
 І дрібні внуки і дійні корови
 Й воли робучі до ярма готові.
 Тож і земля му наповняє рада
 Сади всіляким овочем, і стада
 Прихівком, ниви зерном, рибов ріки, —
 Тріщат стодоли, комори й сусіки.

- 740 Настала осінь — час тискарню брати.
 З ягід доспілих олій витискати;
 Весело свині вертают з дуброви:

Горіх у лісі лушчиться лісковий
 І всякий овоч спадає доспілий,
 Високо висит виноград дозрілий
 У скварі сонця під стрімков скалою.
 А любі діти батькови юрбою
 На шию пнута, пестяться хлопята!...
 Невинна, чиста вся рільнича хата.

750 Дійна корова молоком богата;
 Посеред паші весело гонцюють
 Ягнята й рогом боротись трібують.
 А газда празник правит: край зарінка
 Круг ватри челядь, слуги, діти, жінка —
 Хлопці вінчають збан вином кіпучий;
 Сам він льє в жертву перший плин шипучий
 Тобі Ленею і тебе взиває!

Відтак на тики спіси почіпляє
 Для пастухів-борців: хто найсильніший,
 760 Тому дістанесь і дар найкрасніший.
 Ось до борби вони виступають сміло,
 Все обнаживши мускулисте тіло...

Так ті Сабіни проживали давні,
 Так Рем і Ромуль, наші предки славні,
 Так то змоглась Етрурія знакомита
 І Рим так виріс на столицю світа,
 Сім гір обнявши в свої крепкі мури.
 Пок Зей над світом власть не взяв рукою,
 І пок люд грішний посвячені тури

770 Не різав, — весь світ життям жив такою
 В Сатурна злотій добі супокою.
 Ніхто тоді труб не чував спижевих,
 Ні молот ще не кув мечів сталевих.

Но гов! скінчена часть велика пути!

775 Втомились коні, — час їм відотхнути.

ЧАСТЬ ТРЕТЯ.

(ГОДІВЛЯ ХУДОБИ.)

Тебе днесь, Палес-мати, взношу в пісни
И тебе, пастуху з над Амфріза-річки
І вас Лікейські гаї і потічки!

Все вже з-ужилось, що думки утішні
Співом займало. Бо кому ж не звісні
І Еврістея лютість, і погані
Бузірісові жертви? Хто не тямит
Гіляса-хлопця й лятоньску Цельону,
Хто Гіпподаму й Пельопса, що трону
10 Добивсь в гонитві, герой білорукий?
Я ж перший зважусь в путь, що мя піднести
Із низу мусит і в народній чести
Поставит тривко мого ймена звуки.

Я перший Музи — сли лиш стане жизни —
З гір Гелікону введу до вітчизни.
Перший принесу ідумейські пальми
Тобі Мантуо; на зеленім полю
Я там святиню взнесу мармурову
По над водою, де святими фальми
20 В вільних закрутах тихо Мінцій блудит
І ніжнов тростю рінь вкривати любить.

Серед святині Цезар ме стояти
 Як бог найстарший; я єму в багатий
 Тирійський пурпур вбраний, славою вкритий,
 Буду сто возів-четвернів гонити
 Понад рікою. На ігрище теє
 Прийде вся Греція від ріки Альфея,
 З гаїв Мольорха, щоб ту в перегоні
 Бичем ремінним поганяти коні.

- 30 Я сам в віночку з оливного листя
 Розділю дари. Днесь вже веселитесь
 Серце, празничні обходи ведучи
 В святиню, й в жертву білі воли бючи.
 Або як сцени міняються опони
 Що в пурпур вбрані звивають Бритони,
 На брамах будуть Квіріна побіди
 З злата й слонової кости: Гангаріди
 Побиті й образ битв над Нілем лютих
 І мідні дзюби кораблів здобутих;
- 40 Далі азійські сотні міст підвладних,
 Вірмен покірних і Партян тих зрадних,
 Що втічуть й стріли взад кидають зручно;
 С краю два стяги, що Ти власноручно
 Ворогам вирвав, і тріумф подвійний,
 Котрим всесвітні закінчив ти війни.
 З парійських камнів стане, мов живе
 Вкруг Ассарака племя, і герої
 З Юпітра роду, Трос, наш прадід чесний,
 І основатель Трої — Феб чудесний.
- 50 Проч відти в Пекло, заздроси нещасна,
 Де реве Коцит, Фурія ввійєсь ужасна,
 Іксіон вічно в колесі вертиться
 І Сізіф камінь котячи томиться!

Між тим я сміло в дебрі йду й діброву

Ще не звиджену — йду по твоєму слову
 С трудом Мецене! Без помочи твої
 Деж би я взявся до праці такої!
 Нуж встань і вирвись з лінощів обнятя!
 Потужним криком Цітерон взива' тя;
 60 Псів голосами, слухай, Тайлет грає,
 Ірзанєм коней Епідавр лунає:
 І двійне ехо заревло по гаю.
 Но гнеть про лютий бій я заспіваю
 Цезара, щоб еще так довгі літа
 Від єго слави гули кінці світа,
 Як довго світ сей від першої днини
 Стояв по Цезарові уродини.

Чи хто Олімпекі гонитви дивує,
 Щоб вінок зиськав, коники годує,
 70 Чи воли крепкі до плуга ховає, —
 Най же старанно матку добирає.
 Горда най буде для худоби матка:
 Карк в неї сильний, голова негладка,
 Аж до колін йій підгорле звисає,
 Бокам довжезним і міри не має;
 Все там велике в ней — також і ноги,
 Кудлаті вуха і загнені роги.
 Не кепска біла й сорокатою масти,
 І сли не любить в ярмо шию класти,
 80 І часом рогом колоти похіпна.
 Ростом висока, до вола подібна,
 А в ході довгим хвостом замітає
 Слід за собою. Йій час: діти плодить
 І пари ськати, в четвертім надходить
 Році, а з роком десятим минає.
 По за той час йі ані в плуг впрягати
 Ні до розплоду не здало вживати.

- Тож пок буйною юністю красиві,
 Спускай з припону бугаї ревниві,
 90 І скоро в літах, кwapно без перерви,
 Свої корови веди до Венери;
 Так множи стада доброго заводу,
 З одних доховуйсь другого приплоду.
 Так ся тож бідним смертникам лучає:
 Найкрасший жизни час найраньш втікає;
 Далі недуги й сумна старість з ними,
 Грижа і труди і скін невмолимий.
 Тож скоро старість зівялит вже матку,
 Гнет обміняй молодшою з достатку,
 100 Поповнюй браки з приховку нового,
 Щоб одно збувши, друге мав мість нього.

- Не меньше треба й до коней добору.
 Той особливо, що кінну обору
 Має приплodom що рік обновляти,
 Мусит від малу добрий статок мати.
 Жеребчик гарний, доброго заводу,
 Високий ростом і гнучкого ходу,
 Сміло біжит він передом, грізную
 Бриде відважно річку, на хиткую
 110 Кладку ступає, не боячись скрипу,
 Високо носить шию, невелику
 Головку має, живіт неглибокий,
 Хребет мясний, рівний і широкий,
 Грудь мускулисту — знак відваги й сили.
 Найкрасший з масти карий та гнідавий,
 А найпоследний буланый та білий.
 Як брязк оружя де почувсь в дали,
 Він бє копитом, стриже чутким ухом,
 Увесь здригаєсь і потужним дмухом
 120 З ніздрів огнисту пару видаває.

- Густа му грива на право звисає,
 І кість хребетна двома горбочками
 Тягнесь у него поміж лопатками;
 Гребе ногами; стогне з під копита
 Земля, потужно твердим рогом бита.
 Такий був Ціллюр Поллюкса з Амікли,
 Що грецкі пісні величати звикли;
 Таких шкап пара Ареса возила
 Та мчала в бої славного Ахила;
 130 В коня такого, щоб від жінки скритись,
 Сатурн сам, кажут, мав перемінитись,
 Гривов на шиї потрясав буйною
 І рзав, аж Пельйон гомонів луною.

- А й того, сли го вік зіссе й недуги,
 Бракуй, не дбавши на літа й заслуги.
 Бо постарівшись він к Венері стигне,
 Ані роботи тяжшої не двигне,
 В бою безсильно мечесь, от так власне,
 Як жар в стернищу палахне і згасне.
 140 Тож на вік, силу й свіжість тра зважати,
 На рід, на зручність єго батька й мати;
 Як побіджений, чи з устиду гнєся,
 Як побідитель, чи гордо несєся.
 Чи ж ти не бачив, як то в перегоні
 Вози до ціли мчат по оболоні?
 Голосно бують серця молодії,
 Повні тривоги й близької надії
 Бичем піднятим грозят, настигають,
 Вперед подавшись, узди попускають, —
 150 Летят мов вихор оси розпалені...
 Йїздці жь то ніби ажь к землі схилені,
 Та знов високо вгору ся здвигают,
 Ніби в просторі надземнім буяют.

- Спочити, стати — їм нема й хвилини!
 Туман жовтавий заклубивсь над ними;
 З заду догінщик другий чим раз ближче,
 З вго упрягу піна й пара прище.
 Так то до слави запопадні люде,
 Для слави кождий труд їм лехкий буде!
- 160 Перший Еріхтон спряг чотири коні
 І з лехким возом станув в перегоні;
 А пелетроньські навчили Ляфіти
 Робить зубила і верхом сидіти
 Вчепившись міцно до хребта коневі;
 Так стало мож оружному їздцеві
 Коня на місци в крузі осадити
 І гордо вихром по полю гонити.
 Однаких трудів штуки ті жадають,
 Тож і однаких коней добирають
- 170 Їздці старанно: однаково смілих,
 Однако скорих в біганю до ціли:
 Хоть врагів в битвах часто вни гонили,
 Хоть би з Епіру рід свій виводили
 Або з Мікени дільної, ба й з лона
 Самого моревладця Позейдона.

- Як все те зважиш, докладай дозору,
 Щоб самець став товстий хоч в тую пору,
 Як має стать провідником у стаді.
 Щоб го за мужа матки хтіли раді.
- 180 З сочного зіля ріж му свіжу січку,
 Пій го водою в хрустальнім потічку,
 Давай ячменю, щоб мав досить сили
 До діл любовних, і щоб не свідчили
 Слабії діти про слабість батьківську, —
 Но клячам пашу давай не таківську, —
 Навмисно троха їх держи худими;

Скоро розкішний завлада' жар ними
 І за знакомов Венерою гонят, —
 Води уймают, листя їм боронят,
 190 Томлять їх скорим бігом в спеці денній,
 Коли тік стогне ціпами товчений,
 А задний вітер полову пустую
 Із під віячки гет від зерна дує.
 А се в тій ціли, щоби сили збиток
 З принятих сімен не псував пожиток,
 Товщем плідную не змулив утробу;
 Але щоб розкіш збільшала жадобу,
 Щоби Венеру лакомо хапали
 І тим певнійше у нутрі ховали.

200 Відтак старунок о батьків зменьшавсь,
 А для маток знов дозір зачинавсь.
 Скоро в час певний, що тівні, пізнати,
 В ярмо тяжке їх вже не слід впрягати,
 Нехай дорогов не скачут в натузі
 Най не вганяют біжучи по лузі,
 Най ся не борють з бистрими водами,
 Най пасут стиха рідкими лісами,
 Де води чисті, де мох зеленіє,
 Де трава свіжа руном землю криє,
 210 Де ся вертепи зрадні не знаходят,
 Навислі скали тиху тінь наводят.
 В лісах Сілярських, де сосни буяют,
 І при Альбурні овади літают:
 Ойстром звут Греки, азілем Римляне, —
 Овад вийдливий: скорось де дістане
 Меже худобу і дико загудит,
 В бидзі скаженім все стадо розпудит,
 Аж ліс і воздух з рику затрясеса
 І суха круча Танагру озвеса.

220 Таким потвором Юно страшно метилась.
 Як доч Інаха з краю в край гонила.
 Ті тра від тівних маток відганяти,
 Бо в сквар полудня люблят докучати.
 Тож жени в пашу, коли сонце сходить
 І вечір звізди на небо виводит.

Як ся потелят, зараз на телята
 Зверни весь дозір: тра поціхувати
 Йіх рід і назви, також мати гадку,
 Котрі у стаді призначиш на матку,
 230 Котре в честь богу будеш жертвувати,
 Котрими поле будеш управляти
 Й рілю орати в тяжкій упряж.
 В зеленій паші най пасутся другі;
 Но ті що в полю працювати мають,
 Нехай до труду з малу ся привчають,
 Поки податну й гнучку вдачу мають.
 З разу на шию обручі вербові
 Вкладай, а як вже йіх карки готові
 До служби, в пару добирай по двое
 240 І вчи, най рівно крок держат обов.
 С часом у віз йіх запрягай порожний,
 Най піднімают туман подорожний,
 Пок дишель сильний с колісами ся припне
 І під вагою вісь букова скрипне.
 Бичкам не листя йно давай самого,
 Трави та сітнику болотяного,
 Але і збіжя паші молодой,
 Котру із ниви виполеш буйної.
 Коров с телятем — по батьків звичаю —
 250 Зовсім видоювать тобі не раю:
 Нехай дійниця остаєсь порожня,
 Телятам корму уривать не можна.

- Но сли до війн тя збирає охота,
 Горда вояцка тебе надит рота,
 Сли сь в гаю Зевса рад кіньми звивати,
 Понад Альфеем круг Пізи вганяти, —
 Нехай же вчасно кінь ся твій гартує:
 Бачити бої смілі й блиски зброї,
 Слухать труб рику, віз тягти риплячий.
 260 І мунштук в стайни носити бреньчачий,
 До свого пана пестоців звикати
 І плеск по шиї радісно приймати.
 Ледве від груди матки ся відлучит,
 Най всего того з маленьку ся учит;
 Мяхков уздою треба го ховстати,
 Сюди и туди живо повертати,
 Хоть ще слабий, тремтит. ладу не знає.
 Но по трех роках, коли наступає
 Четвертий, най вкруг учится гуляти,
 270 І в лад копитом звучно вибивати,
 Нехай за чергов стегна піднімає,
 Аж око видом тих штук ся втішає:
 Щоби міг вітер в заводи взивати,
 Отвертим полем мов без узди гнати.
 Нехай по пісках ледво слід лишає
 Так як Аквільон, що ся розіграє
 З Гіпербореї кінців віддалених,
 Женучи хмари сніговиць студених;
 Тремтят покриті ніжним збіжєм ниви.
 280 Подув до долу хилит їх бурливий,
 Шумит високий ліс і гилєм бєся.
 Здалека моря ревіт роздаєся, —
 Він жене валом і в сильнім розгоні
 Бентежит поле й водянії тоні:
 Такий кінь в Еліс перший перебігне
 Весь круг широкий, і ціли достигне;

Хоть потом вкритий і цінов кровавов
 Прищучи з рота, він потягне жваво
 Возок бельгійский за гнучкую шию.
 290 Тоді аж, як навикне двигать шлю, —
 Давай для зросту оброку і зерна,
 Бо перед тим би завзятість химерна
 Надто бутним го зробила: в спокою
 Бича не зніс би ні узди твердої.

Но жадний дозір сил так не скріпляв,
 Як від Венери сли ся зуспиняє
 І від любовних бдурів маржину:
 Чи то вола кохавш, чи конину —
 Воли на пашу шлют в степи глибокі,
 300 За стрімкі гори і ріки широкі,
 Або щоб швидше їх угодувати,
 Держат на стаїни к жолобу припятих;
 Всею вола силу звільна пожирає
 Огнистий погляд самки: забуває
 Він вже про листя і пашу зіяєсту.
 Аджеж доводить цур любовний часто
 Бугаїв смілих до лютого бою!
 Ялівка гожа пасеся на полю, —
 А ті надходять вороги міцніі,
 310 Рогами рани завдають страшніі:
 З боків їм чорна спливає посока.
 Роги о роги валять що хвилини,
 Аж диким ревом діброва широка
 Вкруг залунає й Олімпу вершини.
 Хоть бій скінчиться, вже ся не погодят,
 І разом пасти більше вже не ходят,
 Но побіджений сам в світ утікає,
 В чужих незнаних сторонах блукає,
 Гнівню на встид свій наріка' й на рани,

- 320 Що завідник му надавав рогами,
 І любки жаль му, що тратит безкарно;
 Ще раз оглянесь на череду й марно
 Вітцівське поле й обору кидає.
 Тоді навмисне сили напружає,
 На твердих скалах нічку спати вчиться,
 Гартуєсь, листем колючим живиться
 Й острів різійков; сил шукає вправи,
 Вчиться боротись, лютує рогами
 До пнів, до дерев, борєся з вітрами
- 330 Удар за вдаром; грізно в коло сіє
 Піском, на боі ладячись новії.
 Аж сил набравши і ставшися вправним,
 Жене завзято за ворогом давним;
 Як серед моря фаля пінов вкрита
 З дали здоймаєсь, надуваєсь круто, —
 Аж гримне в беріг і по скалах люто
 Реве й трощится, мов гора розбита:
 До дна аж виром бездна ся закрутит,
 Піском з дна рваним море скаламутит.
- 340 Так то рід людський і звірі всілякі
 Морські риби і птиці крилаті
 В лютість впадають і в пожар любовний,
 Однаким склоном твір усякий повний.
 В ту пору львиця покине щенята,
 По пущи блудит, лютостю пронята;
 В ту пору в лісі медвідь кровожадний
 Найбільш на людське житє запопадний;
 Тоді дик лютий і тигр скаженіє:
 О, тоді страшно такому ся діє,
- 350 Що заблудився в лібійській пустині!
 Чи ти не бачив, як враз дроз по спині
 Коню пробігне з бажаня жаркого,

- Як звисний запах лиш віне на нього?
 Ні го не спинят твердії вудила,
 Ані удари батогів, ні сила
 Скал, дебр глибоких, ні потоки рвучі,
 Що валом котят каміняче з кручі.
 Вепер Сабельський рохче, острит зуби,
 Порпле ногами, тре хребет свій грубий
 360 В право і в ліво о древа, смолою
 Весь обліпившись, зміцнюєсь до бою.
 А щож не діє молодець влюблений,
 Коли му в крови жар горит свячений?
 Бач, в люту бурю, серед тьми нічної
 В ревуче море мечесь він стрілою;
 Над ним високо гримлят неба зводи,
 О скали гримле лютий вал в заводи,
 Ні го плач неньки, ні смерть спинит власна,
 Ні що над трупом любка вмере нещасна.
 370 Що діют Бакха лямпарти таркаті,
 Вовки розжерті або пси кудлаті?
 Як олені боричутся в дуброві,
 Коли шаліют жаждою любови?

- Но в кляч любови найстрашнійша сила:
 Сама Венера серце їх здичила,
 Здавна, як штири Потнійські кобили
 Глявкове тіло роздерли зубами.
 Почерез гарлар, Асканій шумливий,
 Дика жадоба гонит їх; горами
 380 Пнутця, ревучі пропливають води,
 Скоро їм в крови жар любви сь розходит.
 Найбільш весною, як огні новії
 З новою силов їм лютують в тілі:
 То станут, храпи на вітер звертають,
 На гір вершечках, — воздух в ніс хапають,

- Нераз без огера зажеребіли
 (Хоть дивна казка!), з вітру заплodніли!
 Почерез скали, дебрі і яскині
 Женут без тямки аж ген ід долині,
 390 Не проти Евру, не в сторону східну, —
 Ні, проти Кавру й Борея й відкіля
 Австер знимаєсь злий і безпогідну
 Холодну мраку гонит на поділя.
 С того шкодлива йїдь в кінци береся.
 Що грецким словом Гіппоманес звеся:
 Кінська шальга, пастухам страшлива,
 Котру частенько мачуха вїїдлива
 Збира', коріня гіркого нашкребче
 І слів шкідної примови нашепче.
 400 Но ах, минає за хвилею хвиля
 Безповоротно! Ми в любовні діла
 Вдались, а час несеся і проносит!

- Про більші стада сего буде досить!
 Далі спішити охота мя зносит.
 Тутка вовнисті овечки опишу,
 І кіз косматих тутка не залишу.
 В тім ділі зиску газдове шукайте,
 В тім собі славу й почесть здобувайте.
 Правда, я знаю, як тяжко піднести
 410 Так дрібні діла до великої чести;
 Но щож, вітхнення поклик незборимий
 Зве мя на дикі Парнасу вершини!
 Мило ходити вершками, котрими
 Нічії доси ноги не ходили.
 Тепер для твої, Палес-мамо, чести
 Голосно пісню рад би я завести.
 Тепленьку стайню вівцям зладь при домі,

- На свіже сіно й травку вни лакомі;
 Так і держи їх, пок літо листате
 420 Поверне; землю їм трерду встеляти
 Соломов треба й папоротю висхлов,
 Щоб люте зимно ніжних тіл не тисло.
 З зимна в них парші і боляк поганий.
 На кози тож дай дозір ненастанний:
 Брости досить їм кидай молоді,
 Води з потока доливай доволі
 І хлів постав їм затишний від бурі
 На південь сонця, аж поки понурі
 Дождеві хмари в осени сь надточат
 430 І кінець року зливами обмочат.
 Ти тих заходів не май за байдуже,
 Бож коза також за пожиток служе:
 Хоть як з Мілету дорогії вовни,
 Тирийский пурпур приймают повний;
 За то ж то кози плодяться частійше
 І молока тож уділяють більше:
 Чим густша піна у скіпци при вдою,
 Тим більше з мнятих вимен лєсь рікою.
 Цініфским цапам бороди зстригають
 440 І підбородки сиваві збирают:
 Війскам в таборах на коци нічнії,
 Морякам вбогим на бурки міцнії.
 В лісах по горах Лікея буяют,
 Форост стрібатий й терне обгризают,
 Враз з кізляками до дому дріботят,
 Чрез поріг ледви дійки перекотят.
 Хоть мало впрочім людського їм треба
 Старунку, — всеж ти їх пантруй, як з неба
 Мороз потисне й зимний вітер в злости
 450 Шайне снігами; паші їм і брости
 Давай, а й сіна не жалій зимою.

Но скоро легіт повіє весною
 І гожі трави скрасят поля наші,
 Обі отари жени в гай до паші, —
 Вставай за рана, як лиш зазорів,
 В поле с худобов, пок сонце не гріє:
 Холодним ранком по росі сріблястій
 Свіжую травку любить стадо пасти.
 Як дня четверта настане година

- 460 І сквар зачнеся і між листем клена
 Свій цвірк тужливий роспінхнут Цікади, —
 Час до криниці худобу провадить.
 Води погожой в жолоби налити,
 Або в ставочку спрагу стад вгасити.
 В саме полудне пошукай затінку,
 Де корінястий Зевса дуб в зарінку
 Широке гиле в коло простирає,
 Де з гущ соснових холод нависає.
 Затим долій знов чистой води конче,
 470 І знов на пашу, аж спочине сонце,
 Аж холод воздух освіжит пречистий,
 Місяць над лісом здоймеса росистий,
 Кулик застогне понад берегами
 І заспіває чижик між хащами.

- Чи про Лібійскі толоки співати
 І про тамошних пастухів казати?
 В круглих колибах тії проживають.
 Нераз день по день весь місяць блукають
 Степом безмірним, с стадами, веселі,
 480 Від сел далеко й людскої оселі, —
 Такий простір там в незміримім полю!
 Пастух тамошний носить все с собою:
 Шатро і бога й оруже до бою,
 Пси аміклейскі, люті, повні сили

І кретські луки, сагайдак і стріли:
 Так римський вояк, все неситий хвали,
 В війнах затвердлий, в трудах витревалий
 Спішит в поході, тяжку зброю тягне, —
 Но нагло, пок ще ворог гадков збагне,
 490 Вже став готовий у ряди воєнні,
 А ту й табори вже за ним вкріплені.

Не так у Скитів, де шумні затоки
 Меоцкі й Істер мутитися глибокий
 Піском жовтавим, де Родопські скали
 Аж полюс земний довкола обсталя;
 Там в теплій стайні все товар держитися,
 Там луг ніколи зіллям не краситися
 Ні дерева листом; зимном край сціплений,
 Горами снігу лежить привалений
 500 Заввиш сім ліктів, — вічна там зимище
 І кавр студений лютим дмухом свище.
 Там сонце п'ятьми розігнать не може,
 Ні як на небо піднімаєсь боже,
 Ні як у вечір філя Океана
 Його приймає на нічліг румяна.
 Швидко рухливі філі ципеніють
 І грубим ледом мов мостом ся криють;
 Вже по них їздят кутими возами,
 Саньми легкими тягнуть грубі трами.
 510 Лід в стужи пука, сукні замерзають,
 Плавкі вина сокиров рубають;
 Ставки та багна до дна вимерзають,
 З борід косматих сомплі в низ звисають.
 Неба не видно з за густої хмари,
 Сніг валит лоском; там то для отари
 Біда! У заспах стоять по коліна
 Воли, а дике, боязке оліня

- Під вагов снігу томиться, впадає,
 Ледво рогами з заспи вистирчає.
- 520 Ту йїх ні псами з нагінков лапають,
 Ні на них сіти й залізя ставляють,
 Ні крильми страшут червоними в бігу;
 Но як грудьми ся добувають з снігу
 Не надіючись ворога, впадають
 Й дручком залізним зверху пришибають:
 Рикне звір в болю, тут го вбють до решти
 І с втішним криком ну до дому нести!
 В глибоких ямах без печали й шкоди
 Живут без труду тамошні народи,
- 530 Колодя, купи й цілі вязів трами
 Наклавши ватру в посереду ями,
 В жартах, забавах довгу ніч збувають:
 Поставці с квасом по черзі кружляють
 Та з жовтим пивом, з вином рябиновим.
 Оттак під вихром Ріпейским суровим,
 Під млавим світлом зір північних блідних
 Живут громади тих людей свободних,
 Цілі в кожухи вгорнені косматі.
- Сли з вовни хочеш добру користь мати,
 540 То в зруб отару не пускай гилистий
 Ні між бодаче й репяхи й тернистий
 Гущак. А вівці самі сніжно білі
 Ще з м'яким руном добирай в тій ціли.
 Проч з бараном, що хоч би й найбільший,
 А під язиком має знак чорніший,
 Бо він ягнят ти красеньких наплодит, —
 Но чисто білий най отару водит.
 Сли вість правдива, за так біле руно
 Пан аркадійский ошукав тя, Люно:
- 550 Ним тебе звабив в глибоку діброву, —

- Ти ж подалася облесному слову.
 Слиз хочеш мати молока в достатку,
 То микай лоташ й молочій в додатку:
 Того руками най пастух нащипле,
 С солоним зієм щедро в ясла сипле.
 Зараз отара більш води напесе
 І дійок вимя молоком наллесе,
 При тім смачнійше молоко буває,
 Бо з соли красший смак і запах має.
 560 Не оден зараз ягнята відлучит,
 Морду кільчастим каганцем обкрутит.
 З ранніх удоїв і з денного вдою
 Ти сир віддавлуй вечірнов добою.
 Удій вечірний най вівчар дістане:
 Се він в кобели на торг несе з рана
 Або посолит й на зиму ховає.
- Пси тож старанно кормить випадає.
 Вівчарським з Спарти й кунделям з Мольюсси
 Давай товстої сирватки задосить!
 570 Де вни вартують, можеш спать в спокою,
 Не бійсь злодіїв нічною порою,
 Ані кровавих вовків - м'ясожерців,
 Ані в розбою підступних Іберців.
 Нераз ти барса ймуть на польованю,
 Зайця прудкого або гожу ланю,
 Нераз псам гінчим робота велика —
 З лісних берлогів виполошиш дика,
 Або до сіти по лісах розлогих
 Оленів гониш росохаторогих.
- 580 В стайнях тра кедром. гальбаном кадити,
 Щоби гаде з них чадом викурити:
 Нераз під жолоб люта зм'я вкриєсь,

- Спуджена — зараз в темні нори криєсь,
 Або хатная рапавка влізає,
 Що для худоби тож шкідна буває;
 Вівці поганит слиною йідкою,
 Котру громадит сидячи в спокою —
 Ти хапай камінь або смотри бука,
 Хоть сиком грозит лютая гадюка, —
 590 Парни йі добре! Гнеть ся заклопоче,
 Голову скриє, утікати хоче,
 Середні звоі широко розточит
 А хвіст вже ледво за собов волочит.
 В лісах Калябрських полоз є нечистий,
 Хребет лускатий, довгий, дзяпканистий,
 Повзучи груди випручає сміло,
 Скрутами мече величезне тіло.
 Той як з корита виступлят потоки
 І весняний дощ болотá широкі
 600 Наповнит — тихо в баюрах держитя
 Та в ріках, щедро рибами живитя
 Або ласує жаби квакітливі.
 Но в час погідний, по ветупившій зливі,
 Як висхнут багна, зісхлий ґрунт падеся,
 Тоді по суши і він волочеся, —
 Кроваве око лютим жаром тліє.
 Спрагов вялений весь він, екаженіє.
 О, там пантруйся в чистім полю вснути
 Або на взлісю в пахучій мураві,
 610 А особливо, коли полоз лютий
 Вилінивсь, або у гнізді плюгаві
 Годує діти, або яйця гріє,
 І з нор на сонце виповзши, потіє,
 Сичит і з паші жалом триконечним
 З далека грозит путникам беспечним!

- Ну, про зарази почин ведім речі
 Й ознаки! Парші перед всім овечі
 Гидкі: сли зимний дощ їм до живого
 Дойме й морози доскулят їм строга,
 620 Сли на стрижках прилипне піт незмитий
 Або їм шкіру тернь подре колючий.
 Тож вівчарі, щоб шкоди вхоронитись,
 Женут отару в купіль в потік рвучий,
 В шипіт косматих баранів вганяют,
 А ті безпечно воду припливають.
 А як в стрижбі час струп ся де окаже,
 Гнеть го оливнимъ шумовинєм змаже
 З домішков сірки і сухосріблиці,
 Воску мягкого, Ідекої живиці,
 630 Морських цибуль і чемериці много,
 Тай ще нарешті воску земляного.
 Найліпший спосіб проти тій хоробі —
 Струп витинати зараз в першій добі,
 Бо йдѣ ятрится, скоро ся заструпит,
 Легким лікарствам швидко не уступит.
 Сли рук до рани пастух не приложит,
 Ліниво в бозі надію положит —
 Йдѣ жре до кости, овечата бліют,
 В сухій горячці сили в членах ниют;
 640 Тоді з ратичних жил пускай їм крові,
 Так пригасится огонь горячковий.
 Оттак Бізальти й дикії Гельони
 Діют, свої пускаючи загони
 В Родопи край і в Гетів степ пустинний,
 Ті, що пют кумис із кровю конини.

Як вздриш здалека, що вівця ся кулит,
 Сама ся часто по затінках тулит,
 Або ліниво скубе трав вершечки

І свої снільні лишає овечки,
 650 Як серед поля пасучись лягає
 І сама смерком в кошару вертає, —
 Гнеть лихо виріж зелізом від разу,
 Нім неострожні переймут заразу,
 Бо не так частий в морях вихор ярий,
 Як часто пошесть підтина' отари,
 І то вже штуку не одну положит, —
 Цілу кошару разом понічтожит;
 Матки й ягнята підкосит заглада,
 Старник здоровий і надію стада.

660 Тое побачит, хто гори Альпейські
 Звидів і острі сугорби Норійські
 Або япідекі над Тімавом ниви,
 Тепер ще, хоть вже літ минуло густо:
 Хати пастирські бовваніють пусто,
 В лісах і долах мертво, сум страшливий.

Ту в варазливім воздуху поветало
 Повітре люте — літ тому чимало;
 Гнилю роскиєшись осінній негоди
 Усі худоби підкосило роди,
 670 Всю дич ліснюю, ба й стави з водою
 Й луги затруло трутою гнилою.
 І не від разу смерть житє звалила;
 Зразу огниста спрага кров налила
 І жили жерла, аж сугави звялі
 Корчилились; раптом з себе розливали
 Гидкую ропу, в котрій гнило тіло,
 Живцем від кости куснями летіло.
 Нераз овечку, дар богам приємний,
 Вже перед віттар привели жертвенний.
 680 Вже сніжнобілим рушником звязали, —

Но під руками жерців вона здихала.
 Або хоть жрець вже й зарізав худобу,
 На вівтар з неї положив утробу, —
 То не горіла, як вперед бувало,
 Ні віщих знамен з неї вже не стало;
 Ледво жертковний ніж кров червонила,
 Ропи лиш чорна пісок омочила.

В паши телята купами здихали,
 Або при яслах з світом ся прощали.

690 Ту пес підхлібний біга в скаженині,
 Ту кашель дусит товстопузі свині.

Жалібно мечесь вчений кінь гуляка,
 Гидка му паша і наука всяка,
 Гидкі му води; ґрунт раз в раз копитом
 Гребе; повісив вуха; весь пролитим
 Потом змочений; смертна дрожь ним трусит;
 Шкіра дубіє, внутрний жар їй сушит.
 Се в перших днях такі знаки прокази.

700 Но скоро далі зможесь лють зарази,
 Тоді аж очі мов огнем палають
 І груди тяжко, глибоко зітхають
 І важко стогнут; боки й середину
 Шарпле страшная судорога без впину;
 Далі ніздрями кров счорніла бухне,
 Язик понука і гортань запухне.
 Добре було їм крізь рожок вливати
 Вина: здавалось се їм помагати.

Но гнеть ще гіршу се робило шкоду:
 Страшенна спрага гнала їх у воду,
 710 Ба (відверни бог се від всіх учтивих,
 А на поганців наверни злобивих!)
 Вже близькі смерти в шал такий впадали,
 Що лютим зубом власне тіло рвали.

Бач, віл при плузі в праці ся згинає,
 Аж пара з него йде, — втім враз впадає,
 Змішану з пінов кров із рота ригне,
 Застогне важко, гикне і застигне.

Орач сумненький волика тамтого,
 Що тож банує смерті брата свого,

720 З ярма важкого з жалем випрягає

І серед поля плуг свій покидає.

Вже ні тінь ліса, ні мягенькі трави

З сну го не збудят, не зженут лукавий

Скін, ні поточок, мов хрусталь пречистий,

Що бренит стиха через луг цвістистий :

Боки надулись, очи в стовп звернулись,

Карк і коліна до землі нагнулись.

І щож теперка з всеї праці й труду?...

Що зъ того, що плуг розбив тяжку груду?

730 Тай то не Бакха дар йїх так уходив,

Не пир богатий збитком йїм зашкодив!

Травою, листем що день ся жилили,

Водицю чисту із потока пили,

Ані жура по працях цілоденних

Сну йїм не гнала із повік струджених!

Тоді то, кажут, в тих краях так впадо:

В празник Юнони перший раз не стало

Коров двох білих, віз святий тягнути;

Ледви вдалося відкись роздобути

740 Два непарнисті буйволи в тій цілі.

З великим трудом люде землю рили

Сапами, сімя ніхтем пригрїбали.

Вози скриптиві людем карк згнітали;

Коли з вагою йшлось тягти під гору.

Вовк вже ловит овечок в ту пору

Ні круг кошари блудит в темній ночі:

- Жура страшнійша ум єго морочит:
 Трівожна ланя й боязка козиця
 Близь людскої хати, бач, до псів леститися.
 750 Риб морських хмари і чуд морських купи
 По узбережю лежат — трупи й трупи, —
 Мов морська повіль фльоту затопила
 І потоплених викинула филя.
 До рік ся пхають дивовижні фоки.
 Змія тождохне у норах глибоких,
 Страшна гадюка тож в багні зогнила.
 Ба, й птицям воздух не бував зичливий:
 Падут до долу, в хмарах дух лишивши.

 Не помагала ані зміна паші,
 760 Ніякі ради ні трібунки наші.
 Вже остовпіли всі знахорі давні,
 Вже відступили всі лікарі славні.
 Хірон, Філіри син, ради не знає,
 Мелямп нехибний лікам не дуфає.
 З пекольних темень вийшла в світ і стогне,
 Страх сіє й мір блідая Тізіфоне,
 І що день висше пажирливу пащу
 Зносит, ревучу череду пропащу
 Жре; рик несеся, бек і плач що сили
 770 Над берегами, по горбках похилих;
 А вна все дусит: всюди трупи й трупи,
 В оборах навіть гниют стерва купи.
 Аж ся на послідь люде догадали:
 Копали ями й стерво заривали.
 Бо ні ту шкіру мож було ужити,
 Ані з водою стерво все пустити,
 Ані огнем спалити; ні до чого
 Була і вовна, бо з струпя гидкого
 Ропа до крихти остра йі розжерла,

780 Ні ткать ні прясти, бо рвалась і дерла.
 А хто на упір зробив з неї сукману,
 Жалівсь за пізно на одіж погану :
 Гидкі му тіло чиряки точили
 І піт вонючий зсмаглі члени лили,
 Тай то не довго вже його боліло :
 Святий жар швидко зжер ціле тіло.

ЧАСТЬ ЧЕТВЕРТА.

(БЖІЛЬНИЦТВО).

О дарі неба, о воздушнім меду
Пісню величну теперка поведу.
І тут, Мецене, поглянути прошу,
Тут дивогляди дрібних діл голошу :
Смілих провідців пчолячого роду,
Йїх працю, вдачу і битви і згоду.
Дрібні се діла, не дрібнії труди,
За труди й слава не дрібная буде,
Сли лиш прихильна уділит йїй доля
10 І найде послух глас мій у Аполля.

Наперед місце тра для бжіл обрати,
Де би не міг йїм вітер докучати —
(Шкідні бо вітру подуви бувають,
Як бжолі с поля с пожитком вертают) —
Де ні овець би ані кіз сваволя
Не псула цвітів, що цвितут сред поля,
Де молочна корова не блукає,
Не скубе зіля й росу не стрясає.
Не можна також в пасіках терпіти
20 С хребтом таркатим ящірчині діти;
Відгонюй жовни і всі другі птиці

І Прокни племя, шпаркі ластовиці,
 Руков кровавов збриськані на груди;
 Бо де ся тії унадят паскуди,
 Всю бжіл роботу геть опустошають,
 Самі бжолята на лету хапають,
 Нехланним дітям носячи на страву.
 Най близько пасік нори бють студені,
 Ставки зеленим мохом обмаєні,

- 30 Плиткий потічок почерез отаву
 Весь стиха; пальма та олива дика
 Най від подвіря буде, щоб велика
 Тінь стінов стала: се, коли весною
 Матки новії вийдуть в свіжім рою,
 Молодь заграє з уліїв юрбою, —
 Щоб в сквар їх вабив бережок холодний,
 І пень гилястий близько був догодний.
 Чи стоять води чи течуть долинов,
 Накидай плитя, перекинь вербонов,
 40 Щоб на кладках їм добре спочивати
 І свої крильця к сонцю вигрівати,
 Як їх Евр лютий полем розщибає
 Або в Нептуна потоки вкидає.
 Нехай васильок вколо зеленіє,
 Най материнка густо ся засіє,
 Най загуститися чябрік запашнистий,
 Фіялки потік най обсядуть чистий.

- Улії також, чи з лубя зроблені,
 Чи із гнучкої лозини плетені,
 50 Най мають очка вузенькі для входу
 На середині або аж зо споду.
 Бо мід в зимі ся морозом стинає,
 А в літі скваром розгрітий спливає:
 Одно і друге лихо їм шкідливе.

- Не даром бжолі і самі сквапливе
 Найменші шпари воском заліпляють,
 Травою, зілем продох затикають
 І клий умисне в тій цілі способлять
 Липкійш ніж той, що з омелі го роблять
 60 І ніж із Іди Фрігійска живиця.
 Нераз, сли можна на ту вість спуститися,
 В глибоких земних ямах любять критися,
 Нераз найшли їх в шпарах скал діравих,
 Нераз у дуплах дерев порохनावих.
 В уліях шпари пообмащуй глинов,
 А головиці повкривай глинов;
 Най тис білиз пасік не росте поганий;
 Червоних раків там не смаж на грани;
 Не много дуфай озерам страшливим,
 70 Ні очеретам з намулом смродливим;
 Ні де каміне оскарб з скал лунає;
 Ні де крик всякий голосно лунає.

- Скоро під землю сонце трутит зиму,
 Теплом оріє твердь необізниму,
 Гнетъ в ліс, по долах летят бжілки живо,
 Своє збирають з красних цвітів жниво,
 В лету росицю верхну сеут з потока.
 Тоді мов роскіш їх пройме глибока:
 Гнізд своїх, червів молодих пантруют,
 80 Із воску штучні комірки будують
 І в них громадят патоку липкую.
 Далі потрібно на роі вважати,
 Як з уліів зачнутя висувати,
 Відтак мов хмара враз здоймуться д горі,
 З вітром пливучи в погіднім просторі,
 Вважай на лет їх: вже д водици чистій
 Вони змагають й затиши тінистій.

Йїх відповідним куром тра звабляти:

Соком з меліси и простої мяти,

90 У спіж вибренькуй голоснії трелі,

Ударь в цимбали матери Ціобелі:

Гнеть на пахущу гильку посідают

І добровільно в улій ся сховают.

Но як часами вирушат до бою —

Нераз матки, бач, звадятся с собою —

Гнеть весь народ за ними ся обрушит,

До мести кожде серце ся розъюшит.

Легко здалека теє мож пізнати,

Коли вже в злости хтятся нападати:

100 Бо охочійші мов би бреньком міді

Лінивших кличут до борби й побіди;

Бзик чути острый з улія, протяжний,

Мов труб воєнних гомін невиразний.

Гнеть враз товпятся, крильцями тріпочут,

Щипці і жала мов острити хочут,

Лапками машут і вколо цариці

Збівшись в густі, рухливії копиці,

Гамором лютим звут врага до бою.

Тож як в погідний теплий світ весною

110 З очок враз ринут; стрітятся; в воздухі

Гомін; змішався здвиг в широкім крузі;

До долу густо сиплются побіті, —

Не так град з хмари густо сиплесь в літі,

Ні спіла жолудь, як дуба струснути. —

А в осередку, де бій самий лютий,

Матки, з блискучими крильми звивають,

В дрібоньких серцях смілість розгрівають,

І не уступлят одна другій доти,

Аж ті чи другі не вступляться роти

120 Й одна безладно не пирене трівожна.

Но битву тую гнеть розбити можна :
 Все те завзяте, всю ту гнівну силу
 Вспокоит легко одна жменя пилу.

Скоро дві матки оттак розборониш
 І їх завзяту боротьбу розгониш,
 Котра з них пуца, треба поспотрити
 І дармоїдку зараз задусити;
 А котра ліпша, в улю най владіє.
 Одна цяпками золотими ясніє;

130 Бо рід двоякий тих маток буває :
 Кращий поставу піднеслійшу має
 І блищачійшій мошок червонавий;
 Гірший лінивий, гідкий та кудрявий,
 Живіт широкий, негарний з постави.
 Як вождів, так і бжіл двоякі роди.
 Одні сіраві, незгарної вроди,
 Мов харкотинє тих людей прагнутих,
 Що йдуть у спеку по пилистій пуци
 І пилом з рота сплювуют нечистим;

140 Другі ясніют блиском золотистим
 І верхом тіла такіж дзяпки мають :
 Се ліпший рід, ті швидше назбирають
 Медів солодких, плястри їх чистійші,
 Солодші й для напою видатнійші.

Но баламут-рій, сли улій кидає,
 Гордячи медом під небом буває, —
 Не дай му дармо в безвісти блудити!
 Зовсім не тяжко теє зборонити:

150 Доглянь лиш матку і тій вирви крила,
 А скоро тая дома ся лишила,
 Жадна сь не зважит воздухом буяти
 Ні до походу роти закликати.

- Город принадний най круг них пахніє!
 Щоб відгонити птицю і злодії,
 Постав Пріяпа є клюков закривленов.
 А сам господар руков невтомленов
 Нехай хоїну з темних гір спровадит,
 Нею докола пасіку обсадит,
 Нехай по полю тиміян збирає,
 160 Коли о бжоли старовливість має;
 Тяжков най працев утрудит долоні,
 Пахуче зіле сіє на загоні
 Й єго водою підлива живою.

- Колиб не ціль вже близько предо мною
 І я в пристань вже не звивав вітрила
 І не звертав ік берегу кормила, —
 Може співав бим ще про ті заходи,
 Як упрявлять видатні огороди,
 Як рожа в Пестум цвите двичі в році,
 170 Інтуба рісно росте при потоці,
 Де тожь селєра крещата буєа,
 Кавун між листєм пузо наливає;
 Не промовчав бим про Нарциза цвіти,
 Що в осени аж пізно розцвитают,
 Ні про аканту вигинчасті віти,
 Про блющ та мірти, що беріг кохають.
 Колись, ще тямлю й до сєго моменту,
 Перед гордими мурами Таренту,
 Де мутний Галєз жовті росит ниви,
 180 Жив Ціліційський знакомий дід сивий;
 Землі пустої мав пів прута всього:
 Ні вно для поля годилось вірного,
 Ні там худобі не було де пасти,
 Ані сад винний мож було закласти.
 Но обтинивши тернем і в рідкї

- Ряди скопавши, він білі лілії
 Садив і всякі ярини поживні
 І мак солодкий і щепи оливні.
 Мов цар він був відвагою багатий !
- 190 Як пізно з поля повертав до хати,
 Некупна страва аж му стіл вгинала.
 Весна му перші рожі уділяла,
 А осінь плоди ; ще зима бувало
 Сумна, морозом розтріскує скали,
 Ще грубим ледом річки біг одітий, —
 Він вже рве вчасні гіяцинту цвіти,
 Смієсь, що літо й леготи спізнились.
 В него найперше бжолі ся роїли ;
 Він найплідніші мав матки бувало,
- 200 Витискав меду і ситив чимало ;
 Рісно цвили му пінії і липи ;
 І як весною густо цвіт обліпит
 Гильки, так густо в осени доспілі
 Плоди підперті обтяжали гилі.
 Він садив всюди вязи розложисті,
 Грушки тверді щенив на сочисті,
 Гліг йому родив пречудові сливи,
 А явір гостям давав холод милий.
 Та щож, не час мні, всего я не сплишу,
- 210 Співцям пізнійшим теє діло лишу.

Нуж пчіл природу я розкажу гладко,
 Якою Зей сам наділив їх батько
 За те, що вчувши труби харалужні
 Куретів, звукам бубнів їх послушні
 Аж у яскиню діктейську влітали
 І небес батька медом харчували.
 Вони одні лиш мають спільні діти
 І в спільнім місті всі їм рідні кліти,

- В законів сильних вни живут ограді,
 220 В вітчизні власній і беспечній хаті.
 На зиму дбалі, кождий літом пильний,
 Робит для всіх і екарб пантрує спільний.
 Ті в поле йдуть за чергою по страву,
 Ті дома всяку потрібну напругу
 Роблят: Нарціза сльози, мов основи,
 Кладут і з дерев клий липкий сосновий;
 На тих основах комірки виводят
 З цінкого воску; другі там заходять
 Надію роду, черви молоденькі;
 230 Йінші зливають знов меди чистенькі
 І криють повні вкрівлями комори;
 Ще йінших служба — бжолячії двори
 Стеречи: ті за чергою пантрують,
 Чи дощ не ллєся, чи вітри не дують;
 Йінші у тих, що є поля прибувають,
 Тяжке при вході обніже знимають,
 Або в оруже узброївшись люте
 Від меду гонят геть лїнівї трути.
 Кіпит робота, а теплий медочок
 240 Тїмяном пахне з улїєвих очок.
 Так як Цікльони штаби розжарені
 Живо на громи куют розпалені:
 Ті міхом з шкіри димають сквапливе,
 Другі залїзо гартують сипливе,
 Аж Етна стогне під їх ковалами,
 Так на в-заводи гримлють молотами,
 Потужно, разом рамена знимають,
 Металь жарущий кліщами обертають;
 Так — сли рівнять мале з великим вільно —
 250 Цекронські бжолї тож працюють спільно,
 Невпинно гнані вродженов охотов,
 Усяка власнов занята роботов.

- Старших робота — міста пильнувати,
 Плястрів стеречи, кліти будувати,
 Яких Дедаць сам не годен зробити;
 Молодших діло — позитки зносити:
 Аж пізно в вечір, працев утруджені,
 Ідуть, тіміяном лапки обтяжені;
 Звідують радо й білий цвіт глоговий
 260 І запахують юний хашч вербовий,
 Дикий васильок і крокус огнистий,
 Пахуючі липи й гіяцинт пречистий.
 Як разом праця всіх їх займає,
 Так всіх спочинок їх ураз чекає:
 Ранком всі в поле, пильно, без упину,
 Але як Геспер закінчит вже днину
 І луг цвітучий велит покидати,
 То на спочинок всі спішат до хати,
 Вертають шумно, гамір коло очок....
 270 Но скоро кожда ляже в свій куточок
 І ніч настане — все вкруг утишене
 І сон скріплює тіло їх струджене.
 В слоту на поля не летят далекі,
 І як Евр дув, не мають безпеки;
 Близь улья стін лиш води зачірають,
 Лиш на найблизші луги ся пускають.
 Як в легкі човни, сли фалі холиблють,
 Гребці на дно піску й каміня сиплють,
 Так нераз бжологи камінці хапали,
 280 Щоб пустий воздух сьмілійш протинали.
 Многим подобавсь звичай пчіл предивний,
 Що жар Венери їм лишень противний,
 Що силі тіла страстями не шкодять,
 По материньски молодих не плодять,
 Но самі з цвітів і чудного зіля
 Черв свій збирають, самі свого кріля

- Й потомство творят, самі воскові
 Палати ставлять і царства цілії.
 Не одна зблудить, о скалу сь росщибне,
 290 Обірве крильця й під вагою згибне :
 Таков любовою до цвітів палають,
 Так слави з меду творення желают !
 Хоть вни недовго уживають світа,
 Бо не доходять і сегоміта, —
 Все ж таки рід їх безсмертно триває
 І довгі літа достатком сіяє :
 Жива в правнуків пам'ять прадідівська,
 І так велика в них честь королівська,
 Якої в Лідії, в Єгипті не знають,
 300 Як Меди, Перзи своїм сь не кланяють.
 Поки живе кріль, все в ладі і згоді, —
 Як вмере, всі звязки рвуться гнеть в народі :
 Мід с комірок самі тоді пліндрують,
 Плястрів будову мистецьку руйнують.
 Кріль — ладу сторож, перед ним в шанобі
 Хилляться ; всі враз при єго особі
 Стають мов слуги лавою густою
 З гуком пиекливим, або в лютім бою
 Його підоймут на плечех, вкривають
 310 Тілами, й смерті славної шукають.
 Тії появи й приміри наводять
 Многих мислячих людей на той здогад,
 Що в бжоллах часть є божого розуму
 Й світлого духа ; бо ж бог є у всьому,
 В землях і в морі і в небес безодні,
 Всю живину дух оживляє господній
 Від вродин хвилі : вівці й худобину,
 Людей і дику звірину пустинну.
 Тудиж в кінці, уйшовши с пут гнилизни

- 320 Вертає все, і смерти ніт в природі;
Живе летит між зір на небозводі,
Шука високо в небесах отчизни.

Сли святий город й медові скарбниці
Втворити хочеш, поперед водиці
У рот набравши, вмий ся, і димячий
Підложи окур під улій бринячий.
Двичі в рік бжолі хосен уділяют,
Двичі в рік жнива медові бувають:
Раз як Тайгета Плеяда на весну

- 330 Земли покаже твар свою чудесну
І ногов струї Океану трутит;
А знов, як дикий йї Рибак прикрутит
І сумно з неба сунєсь в води сиві.
Тоді то бжолі найдужше кусливі:
З лютости в рану йїдь пекучу вприснут.
В жили жало ще скритеє затиснут,
І ужаливши, самі тут же гинут.
Но сли ховать йїх хочеш через зиму
На друге літо, й жаль ти йїх недолі,

- 340 Бжільного царства руїни страшноі,
То все ж тімямом зважєся підкадити,
Пустії плястри чисто обломити.
Нераз бо тайком плястри підгризає
Ящірка краса, або в них шукає
Сховку для себе тарган мраколюбний,
І трут-нероба, що чужим рад жити,
І шершінь втиснесь, на здобич неситий,
Силою дужший, або міль пагубний,
Або, мерзкий Мінерві, на останку

- 350 Павук в кутах снує мяхкую тканку.
Чим менший запас лишиш йїм, тим бжолі
Всі знов пильнійш звиваються по поли,

Щоб надолужить втрату для родини:
Повнят комори, тчут клітки з вощини.

А сли в житю йім злий злучай ся лучит,
Котрий так само, як людей, йіх мучит,
Сли тяжка пошесть на вулій наляже,
Знак неохибний зараз те покаже:

Зараз в недужих барва особенна,
360 Ціла постава висохла, нужденна;
Гнеть мерців тіла з улія виносят
І сумний погріб жалісно голосят;

То в очках висят за ніжки счеплені,
То в комірках ся криют, сном звялені;

Хоть голод тисне, вони всі дармуют,
Зимном сціплені лугів не пильнуют;

Часом протяжно, глухо 'мут гудіти,
То знов повільно, слабо шепотіти,

Як коли бором зимний Австер дучь,

370 Як бурне море с шумом бесь, фалює,
Або як в печи затканій здушений
Огонь клекоче дуже розжарений.

Тоді гальбаном раджу підкадити.

В жолобках з трости меду підложити

І ослаблених упімнуть ласкаво,

Щоб покріплялись свойов любов стравов.

Не зле давати дубінки товчені

Яко приправу, й рожі усушені

І моц солодкий смажений на грани,

380 Тімям аттицкій і всім добре знаний

Цвіток центурійі остро запашистий;

Ще цвіт є в полі, що сельскіі люди

Зовут Амельом — єго повно всюди:

Росте купками, як ліс галузистий,

Цвіт в нутрі жовтий, но густа корона

З верха фіялків пурпуром червона;
 Часто до вінців ті цвіти влітають,
 Котрими божі вівтарі вкрашають;
 Терпкий му смак; сей цвіт збирай лугами
 390 В час косовиці, та над берегами
 Крутої Мелі; цвіт сей с корінцями
 Звари в пахучім Бакховім напиту,
 В очках купками бжолам став для вжитку.

Но сли таке нещастє тя пошибне,
 Що вся до крихти пасіка погибне
 І дармо ти шукаєш вже народу
 Бжіл для нової пасіки розплоду,
 Тоді пора преславногo способу
 400 Аркадів мудрих поновити пробу,
 Що то с посоки воликів убитих
 Рої виводят, як та стане гнити.
 З давен почавши, найперші основи
 Тієї штуки я вказать готовий.
 Бо де Каноу люд живе щасливий
 І оре Нілем затоплені ниви
 І в круг піль своїх в красних човнах мчить, —
 Аж де далекий Перзів край тіснитя
 І де в сім рамен розбившись, впадає
 Ріка, що в чорних Негрів впливає
 410 І чорним мулом справляє що року
 Твою. Египте, рівень нешироку, —
 Всюди в ту штуку пасічник дуває,
 Нею погібші рої відновляє.
 Місце тісне в тій цілі винаходять,
 Муром потужним вколо обгородять
 Ще й зверха щільно цеглами вкривають,
 А на всі штири сторони небесні
 Чотири вікна проробляють склесні.

- Тоді бичка дволітного шукают,
 420 Котрому вже ріжки ся закривляють:
 Враз му, хоть як потужно борикаєсь,
 Піздрі обидві і рот затикаєсь,
 Відтак, не тнучи, патиками б'єся,
 Аж в шкірі все нутро в нім ростовчєся.
 Так справивши, його лишаєсь в кліти,
 Лиш тра під ребра ріщя підложити
 І тиміяму підстелить і мяти.
 Все те в ту пору звикло ся ділати,
 Як перша повінь прошумит весною,
 430 Заким цвітут ще цвіти над рікою,
 Заким ще в бантах є цвіркотом веселим
 Собі гніздочко ластівка устелит.
 Но ось між кістями ніжними вже пріют
 Соки прокислі, кіпят і густіют
 І гнєть являєся мухи безчисленні,
 В чудовий спосіб до життя збуджені:
 З разу без ніг ще; гнєть крильця трепучі
 Діставши, в воздух зносяєся ясенний,
 Аж разом ринут, мов з важкої тучі
 440 Бухає літі хмаролом страшенний,
 Або як град стріл є тугих луків гряне,
 Коли в бій раптом надлетят Партяне.
- Що за бог, Музи, вигадав сю штуку?
 Відки нову люд переняв науку?
 Пастух Арістей, кажут, як покинув
 Темпе, розкішну пенейську долину,
 Бо му всі пчоли в голоді й недузї
 Погибли, — станув у тяженькій тузі
 Над жерелом святої ріки Пенєя,
 450 С плачем моливсь до матери свої:

Цирено, мамо, що на дні отсеі
 Нори живеш, на що з безсмертних роду
 Мене на бімь ти зродила й невгоду?
 (Сли тільки правда, що владар Тімбреі,
 Аполльон, батьком житні був мсеі)
 Де ж ся любов твоя к мині поділа?
 На щось надієв неба мя поіла?

- А тут і житни смертельної хвалу,
 Здобуту через працю витревалу,
 460 В поті при збіжю, в годівлі худоби,
 Все, що здобули невтомимі проби,
 Далась ми втратить, мамо! Ну, про мене,
 Власнов рукою вимикай блажене
 Древо в садах, огнем спали стайні всі,
 Побий худобу, познівечуй вівці,
 Випали збіжжє, висічи сокиров
 Мій виноградник, сли душев нещиров
 На сього сина честь собі кривдуєш!

- На дні глибоко в хрустальній світлиці
 470 Мати неясний звук жалібний чув.
 Скубли і прями там Німфи сестриці
 Руна з Мілету зелено крашені:
 Дрімо і Ксанта при одній куделі,
 Лілея й Філлодока — тій спадала
 Коса блискуча на плечі сніжній —
 Незеа й Спеіо, Підіппа й Талія
 І Цільодока й Лікорйас русява:
 Тамта ще діва, ся болів Люціни
 В-перве свідуща чрез перші родини;
 480 Кліо й Берое, дочки Океана,
 Кожда вся в золоті, кожда в поясана
 В пас, на котрім ясніют вишиваня;
 Далі Ефіре, Опіс і гостинна

Деіопея, врешті Німфа звинна,
 Сей раз без стріл і лука, Аретуза.
 Сред них Клімене повістями громаду
 Всю забавляла — про Вулькана-мужа
 Даремні муки, про Венери зраду
 І Марса хитрість; далі від страшноі

490 Хаоса тьми почавши, сповіщала
 Про богів діла й бесконечні бої.
 І поки повість їх там забавляла,
 І веретена фуркали легенькі,
 Знов Арістея крик до уха неньки
 Дійшов: всі Німфи с крісел кришталевих
 Схопились; зараз с понад фаль рожевих
 Навперед прочих Аретуза жваво
 На світ головку вихилит русяву
 І оглядівшись, обізвется з дали:

500 — Не дармо болю звуки тя злякали,
 Сестро Цірено! Він се, твій коханий
 Арістей, в смутку ось над берегами
 Пеней батька стоїт і ридає,
 І безсердечно тебе називає.

Наглов трівогов потрясена мати:

— К нам го. о к нам провадь! Йому ж вступати
 В бегів пороги можна! — так вповіла
 І розступитись водам повеліла,
 Щоб путь широка молодцю втворилась.

510 Враз фаля круто стіною роздвиглась,
 В глуп безконечну молодця приймила
 Й погід течію його проводила.

Вже з дивом він на матери палати
 Гляде й підводні царства; тут богато
 Озер, круг них темняві ясині,

Там гай шумячий, а там фалі сині
 Ревут і прищут; поміж них спішит він
 І початок ту рік усіх глядит він,
 Що в різних кінцях світа випливають.

- 520 А під землею нори спільні мают:
 Фазіє і Лікує, нори Еніпея
 І батька Ти́бру, Анієну Филі,
 Буга, що люто бєсь о острі скелі,
 Каїка, що весь мізійсков землею,
 І твої нори, гордий Б́рідане,
 Що між крутими ввєся берегами,
 З всіх рік найбільший, що через блаженне
 Розділе лєшєся в Море негостинне.

- Гнєть в пумексові склепінєя кімнати
 530 Війшов, і швидко дізналася мати
 Про жалів сина нічтожну нагоду;
 Тут Німфи-сестри кришталеву воду
 Лют всім на руки, рушники м'яккіі
 Дають, а другі страви дорогіі
 На столах ставлят, чарки наливають,
 Кадила вже на вівтарях палають.
 А мати каже: На! Бакхову чару,
 В честь Океана лий вино до жару!
 Відтак сама молитви шле до тебе,
 540 О Океане, батьку землі й неба,
 Й до Німф блаженних, котрих сто пильнує
 Лісів, сто других ріками керує.
 Тричі в жар Вести нектар лє пречистий
 І тричі буха розблиск золотистий
 Під саму стелю; тим знаком скріплена
 От так утішно прорекла Цірена:

— Близько Карпата, в Нептуновій кручі
 Протей є синій, віщун всевідучий;

- По безднах морських їздит він в богатих
 550 Візках, в упряжи потворів лускатих;
 Днесь в Ематійску він пристань вертає,
 В рідну затиш Паллени. Поважає
 Його не тільки Німф племя ціле, —
 Він має честь і в дідуся Нерей,
 Бо єго оку яєному все знане,
 Що є, що було, що колись ся стане.
 Йому прийшлося, із Нептуна волі,
 Гидку твар морську по підводнім полі
 Пасти й вонючих фок погані стада.
- 560 Його то, сину, — така моя рада —
 Поперед всего тра тобі звязати,
 Щоб мусів почин зарази вказати
 Й вихід щасливий. Пок го не примусиш,
 Нічо не скаже, просьбами не зрушиш
 Старого серця; лиш насилу в пута
 Зв'язи, — тоді єго завзятість люта
 Щезне і щезнут всі страшні обмани.
 Сама тебе я до єго пристани
 Поведу, скоро на полудні стане
- 570 Сонце і в справі всякий цвіт увяне
 І тіни буде худоба шукати:
 Туди підемо, де звук спочивати
 Віщун струджений, виринувши с Филі, —
 Сонний уляже лекше твоїй силі.
 Но скоро в руки його возьмеш ціпко,
 В потужні пута зараз скрутиш кріпко;
 Ще він усяко буде тя лякати
 Фальшивим видом дикого звірати:
 Раз перекинеш в дика пред тобою,
- 580 В тигра то в смока с синою лускою,
 То в жовтогриву львицю, запалає
 Огнем тріскучим, ніби с пут втікає,

Або прудкою поплине водою.
 Но чим більш в ріжні види месь міняти,
 Тим більш, мій сину, пута тра стискати,
 Аж пок явиться знов в власній подобі.
 В якій впередше сонний спав при тобі.

Тое сказавши, амбровію взяла
 І вонним плином сина обілляла.

590 С кучерів буйних роздавсь запах милий,
 Різкість, відвага тіло му скріпили.

Є там затока, що в скалисті гори
 Вгризлась; там вітер вічні веде спори
 З морем: то з гуком о скали вно беся,
 То с тихим шептом по закрутах веся;
 Нераз керманич, вихром в морю гнаний,
 Найшов ратунок, захист в тій пристани.
 Ту в величезній скалистій щілині
 Протей ховаєсь. Ту в п'їтмі ясині

600 В укритю Німфа ставит сина свого,
 Сама ж в мглу криєсь віддалік від нього.

Вже спраглих Індів смажучи жарився
 На небі лютий Сірій, вже зблизився
 Соль на вершину небесного зводу,
 Звис цвіт зовялий, розігріту воду
 Котили ріки струями плиткими,
 До дна роспеклі лучами жаркими;
 В ту пору з морських фаль Протей піднявся,
 До звісної ясині наближався.

610 Докола него скаче мокре стадо
 З безодень морських і хлюпочесь радо.
 І ось купками лягли круг ясині
 Фоки до сну; а він як в полонині

Пастух, коли в вечірний час отару
 Пригнавши с паші зажене в кешару,
 Бо щось ягнята заблеяли сильно,
 Знать вовка чують, — сів си в середині
 На камінюку й почислив їх пильно.
 Ледво Арістей угледів хвилину

- 620 Найспосібнійшу, як старець втомлений
 До сну в якини простяг звялі члени. —
 Враз з грізним криком на него наляже
 І швидко в пута лежачого вяже.
 По той штук своїх ще не покидаєсь,
 В страшенні дивогляди враз зміняєсь :
 В жар, в звірі хижі і в прудкій филі.
 Но коли бачит, що чари не в силі
 С пут увільнити, зможений вертаєсь
 В свій вид і так по людськи відзиваєсь :
 630 — Хто тя намовив, хлопче зуховатий,
 Вдиратись силов до моєї хати?
 Чого бажаєш?

Арістей на теє :
 — Сам же ти, сам ти знаєш се, Протею !
 Хто ж проті тебе возьмесь до ошуки ?
 Лиш ти покинь свої чарівні штуки !
 Безсмертних воля ту мене провадит,
 Щоб твоїй віщій засягнуть поради.

- Так рік. Віщун же враз почав страшно
 640 Огністі очі завертати живо,
 Що налилися блеском блакїтнавим,
 З вітхнення в голос скреготав зубами.
 Й судьбу такими відокрив словами :
 — Терпиш ти горе, але не без справи
 Якогось бога. За тяжку провину

- Тяжка на тебе впала кара, сину.
 Орфей нещасний, жертва злої долі,
 Хоть певно йі не заслужив ніколи,
 Шле се в гніві за видерту му милу.
- 650 Тота бо, в тебе вирвавшись насилу
 І понад річку без духа біжучи,
 Не догляділа під ногами вючий
 Гад йідовитий в траві над рікою,
 Нещасна, й стала на него ногою.
 Скрикнула, й криком сестриці Дріяди
 Оголосили гір вершки воздушні:
 Шпилі Родопу зойкнули не раді,
 Дебрі Пангеї озвались послухні,
 Лунає Реза воєнна країна
- 660 І Гебру фалі і Гетів вітчизна
 І Орїтія, аттицка богиня.
 Він біль і тугу струнами втишає,
 Про тебе, любко сердечна. співає,
 Про тебе в болю, в самотній пустині,
 Про тебе завтра і про тебе нині.
 Навіть в Танару печери глибокі
 До брам пекольних його ведуть кроки
 І в гай понурій, де чорна трівога,
 Де вмерших душі, де страшного бога
- 670 Власть і де серця, як віки настали,
 Слів і просьб людських не чули й не знали.
 Ось з найглубшої Еребу глубини
 Зрушені співом лехкі лунут тіни,
 Що здавна світа божого не зріли.
 Без ліку, птиць мов густі міліони,
 Що в ліс ся криють, як йіх ніч погонит
 Або холодний дождж: жінки і мужі,
 Давних героїв мгlistі тіни дужі,
 Хлопці й дівчата й молодці хорощі,

- 680 Що в очах батьків згоріли на стосі, —
 Всі, котрих чорні багна і погані
 Коциту троці з світом розлучили,
 Котрих, мов путом, дев'ятьма кругами
 Стиксу мутнії фалі обточили.
 Ба, спів порушив і смерти безодні
 Аж до Тартару темной преісподні;
 Фурії навіть, в котрих місць волося
 Змий блакитнавих гніздо враз сплелося;
 Замовк і лютий Цербер триголовий;
 690 І Іксіона колесо невпинне
 Спинилось в руху.

Вже на світло денне

- З всіх тих страховищ він спішить готовий;
 За ним кохана Еврідіка мчить
 З заду; йійі му віддала Цариця
 Країв підземних, з наказом суровим
 Д ній не звертатись ані одним словом.
 Но необачний, у сліпій любови —
 Хоть як простимий сей гріх співакови,
 700 Сли би кому щонебудь смерть прощала —
 Став враз, оглянувшись, хоть серце стискала
 Важка тривога. Ах, вже близько світа
 Варів свою милу! І в ту мить розбита
 Надія щезла, бо переступлений
 Заказ царя підземної геєнни.
 Тричі вкруг темной Аверну багнуки
 Гриміт роздавсь. Лиш тихі-тихі звуки
 Вчув:

- Хто ж мні бідній, й тобі, мій Орфею,
 710 Приніс погибіль? Лютостю чиєю
 Ми розлучені? Бач, назад мя знова

Рве люта доля, сонність ми гробова
 Знов на померклі налягає очі!
 Прощай! Лечу знов в страшне царство ночі,
 Безсильні руки ще раз зношу к тобі,
 Твоя, хоть жить нам не прийшлося при собі!

- Рекла й йому с перед очей щезає;
 Мов дим в повітю враз ся роспливає,
 Так відвернувшись вона поленула,
 720 І вже на него більше не зирнула,
 Хоть тінь на дармо він ловит руками,
 Плаче і кличе любими словами.
 Вже другий раз перевізник підземний
 Не перевіз го через Оркус темний.
 Що ж діять? ради вже тепер не стало,
 Як єго щастє другий раз пропало.
 Чи смерть благи, чи в богів опіки?
 Вона ж холодна чрез стигійські ріки
 Переплила вже! Сім раз, як чувати,
 730 На небі місяць відмінявсь рогатий,
 А він у сльозах на скалі холодній
 Там при Стрімону річці многоводній
 В зимних яскинях нарікав на долю
 І люті тигри водив за собою
 І дуої навіть чаром співу свого.
 Як серед гаю зелено-густого
 В жалю ридає скоробний соловейко.
 Що безсердечний му мужик, тихейко
 Підкравшись, діти із гнізда безпері
 740 Забрав; от так він в камяній печері
 Що ночі плакав, співом заливався,
 Аж гай широкий тужно розлягався.
 Вже не Венері єго пісня служить,
 До Гіменєя роскоші не тужит.

І сам він блудит сніжними краями
Гіпербореї й донськими степами,
Поміж ріпейські гори сніговії,
Все на утрату своєї надії
І на злуднії дарунки лятоньські

750 Плачучи. Аж як менади ціконьські,
Вірністю тою єго погорджені,
У празник Бакха попиті. скажені,
Нічю роздерли молодця і члени
Пороскидали по широкім полю, —
Тоді ще навіть голова з сніжної
Ший зірвана, з бистрою водою
Гебру пливучи, зітхненем посліднім
— Еврідіко! Еврідіко, я бідний!

760 Кричала помертвілими устами,
І гомонів той крик між берегами.

Так рік Протей і враз в бездонні Филі
Скочив і пінов Филі закрутились.
Не так Цірена; коло сина стала,
Заяканого ось як потішала:

— Синку, пора ти печалі покинуть
С тужного серця! Зарази причину
Видко виразно: чом Німфи жалібні,
Що з Еврідіков по гаях гуляли,
На твої божоли погибіль наслали.

770 В покорі жертви принеси потрібні,
Благай о ласку і вшануй прихильні
Богині; просьби зрушат їх усильні
І втихне гнів їх. Но як їх благати,
Се я докладно мушу ти сказати. —
Вибери штири бики без догани,
Тілом потужні, с крутими рогами,

Що по Ліцея зеленому плаю
 Тепер пасутся; тільки ж у отарі
 Коров возьми, що ще ярма не знають;
 780 Відтак чотири вибудуй вівтарі
 Коло богинь високої святині
 І кров пролій із горла худобині;
 Но биків тіла у листатім гаю
 Покинь. В дев'яту після того днину
 Тіням Орфея в дар посмертний, сину,
 Дай мак летейський і чорне ягнятко;
 З гаю ж вернувши, пожертвуй телятко
 Поєднаній Еврідіці для слави.

Без проволоки син сповняє жвавий
 790 Матери волю: спішит до святині,
 Чотири ставит вівтарі повинні;
 Відтак чотири воли без догани
 Бере, потужні, с крутими рогами,
 Й корови штири, що ярма не знали.
 А як дев'яті досвітки настали,
 Тіням Орфея посмертну складає
 Жертву й до гаю живо поспішає.
 Аж бач! В раз чудо сталось дивовижне:
 З воликів стерва, що гниє і слизне,
 800 Бжолі брєнячі нутро паповняють,
 С поміж роспуклих ребер вилітають:
 Хмара їх вгору без кінця злітає
 І в вершку древа на купці сідає,
 З гилі гнучкої рій грожном звисає.

Оттак колись я про рілі управу,
 Про хів худоби й садівницьку справу
 Співав, коли ти, Цезаре-герою,
 Ген над Евфратом гримів сильно в бою

І, побідитель, народам покірним
810 Давав закони й мудрії устави
І йшов дорогов безсмертної слави.
А я, Віргілій, в той час у обширнім
Неаполі, у райській тій країні
Бавивсь, в менш славній селянській гостині,
І сільські пісні співав жартовливі
Веселий, смілий, в молодости силі:
Співав про тебе, до Фуярки звука,
Тітіре, в тіни кріслатого бука.

Конець.

Деякі пояснення до „ПІСНІ про ХЛІБОРОБСТВО.“

ЧАСТЬ ПЕРША.

Ст. 2. „В яку планету“... Тут треба розуміти : в який місяць ; звісно бо, що сонце кожного місяця переходить в інший знак зодіаку і що після тих звіздних знаків Римляне означували місяці.

Ст. 8. Про Кая Цільнія Меценаса, рицаря римського і близького приятеля Августа, була вже згадка в життєписі Віргілія. Тут тільки додамо, що Меценас був в загалі великимъ любителем поезії, що крім Віргілія також Гораций і Овідій були в его опіці и діставали від него немалі дари, за що й прославляли його в своїх піснях. Умер в тім самім році, що й Гораций, в 11 літ по смерті Віргілія.

Ст. 11. Бакх, по грецки також Діонісос, бог вина ; Церера (по грецки Деметер, т. є. „мати земля, Γῆ μήτηρ) богиня рільництва і плодів земних.

Ст. 12—14. Хаонська земляця — Епір, так названий від стародавнього живучого там племене Хаонів. Епір з давна порослий був дубовими лісами, котрі аж с поступом рільництва прорубано. Край Ахелоя — Етолія, через котру тече річка Ахелой.

Ст. 15—18. Фавни — боги лісової дичини, а Дріяди — лісових дерев.

Ст. 19—20. Нептун, бог моря, посперечався був, після грецької повісті, з Атеною о те, чим іменем має називатися новозбудоване грецьке місто. Боги розсу-

дили суперечку так, що хто сотворить щось найхосеннійше для людей, того іменем місто назвеса. Тоді Нептун ударив своїм тризубцем о скалу і сотворив коня, а Атене сотворила дерево оливне. Боги признали першєнство творови Атени, і місто назвалося єї іменем Атенами.

Ст. 21—22. Лісовий газда, о котрім ту мова, се Арістей, син Аполля і німфи Цірени, славний казочний бжоляр (про него обширна повість в четвєртій части „Пісні про хліборобство“). Будучи підчас великої посухи зупинений на ціклядскім острові Цеї (Кеос), радив тамошним рільникам блавати Сірія о дождж, по чім сейчас небо вкрилося хмарами; за те відвдячних рільників одержував що року в жертву 300 білих воликів.

Ст. 23—26. Пан, аркадській бог пастухів, що найрадше пробував в полонинах гір Лікея і Меналя в Аркадії і опікувався містом Тегеею.

Ст. 28. Трінтолем, король Єлевзії, мав по показу богині Церери зладити перший плуг.

Ст. 20—30. Сільван, бжок лісовий, представлявся з гилькою циприсовою в руці.

Ст. 41. Мірт, як звісно, посвячений був Венері, богині любви и красоти. Після переказів римских Цезар і братанок єго Август, походили в прямій лінії від тої богині, а властиво від єї сина Енея, котрого син Асканій або Юлій був головою роду Юліїв, с котрого походив і Юлій Цезар.

Ст. 45. Тетіс, богиня морска, мати звісного героя Ахиля.

Ст. 49—53. Ерігона, знак Панни в зодіаку небеснім; сусідний з нею знак Скорпіона.

Ст. 57—59. Елізейскі доли, т. є. щастє в загробовім світі, не однако представлене в грецких піснях. Пізнійші поети прикрашали єго всякими способами, але

давніші малювали його зовсім непринадно. І так н. пр. у Гомера дух Ахиля говорить, що волів би бути на землі пастухом, ніж царем духів в Елізіум. Прозерпіна (з грецька Перзефоне), дочка богині Церери, украдена Плутоном, богом підземного світа, сталась его жінкою і згодилась пів року жити з ним в підземнім світі, а пів року з матір'ю в небі.

Ст. 83. Тмольос, гора в Лідії.

Ст. 85. Сабейці — жильці щасливої Арабії, котра від давна достарчувала всяких кадил і пахощів.

Ст. 86. Халіби, дословно „сніжеві люде“, жильці Арменії.

Ст. 87. С Понту, т. є. з за Чорного моря, котре Греки називали з разу понтос аксенос (море негостинне), а опісля, перепливши його, призывали понтос евксенос (море гостинне). Понтом звалася також країна в Малій Азії і друга країна при устях Дністра і Богу, де був на вигнанню Овідій.

Ст. 92. Девкаліон і Пірра (жидівський Ное) — єдина пара людей, що осталась була на землі після великого потопу. Вони розплодили нове покоління, кидаючи на розказ богів позад себе каміне і с того, що кидав Девкаліон, повстали мужі, а с того, що Пірра — жінки.

Ст. 99. Арктур, велика зізда близь Великого Воза, сходить на небо з весною.

Ст. 110. Лета, ріка в світі підземнім; хто напився єї води, той мав забути все; а позаяк насіне маку, особливо недостигле, також усипляє чоловіка, то для того часто називається мак „летейським“, а також приноситься в жертву тіням померших, котрі за гробом не можуть найти спокою.

Ст. 130. Борей — холодний північний вітер.

Ст. 134. Олімп, висока гора в Тессалії, після грецької перевірки, місце пробутку богів.

Ст. 143—145. Мізія, плодovита країна в Малій Азії, край Гелеспонту, скроплювана многими потоками, що пливають з Гаргару, найвисшого шпиля гір Іди.

Ст. 170. Стрімон, річка в Трації; в осени журавлі з Трації залітають до Греції.

Ст. 213. Додона, славна святиня Зея в Епирі, серед дубових лісів положена.

Ст. 232. Елевзіньска ненька — Церера.

Ст. 234. Целей, король елевзіньський і батько Тріптолема.

Ст. 293. Заливи Абіду — Гелеспонт, так названий від місточка Абідос, лежачого на азійськiм березі Гелеспонту.

Ст. 307—310. Дня 21. марта день рівний ночі; сонце вступає тоді в знак бика, а знак пса ховається під небозвід.

Ст. 314. Атлантиди — Плеяди, заходять під небозвід між 20 жовтнем а 18 падолистом.

Ст. 315. Звізда гнозійска — найяснійша звізда в знаку Корони, названа так на пам'ять Аріядни, дочки гнозійського короля Міноса з Крети, котру Тезей, король атенський, викрав від батька, а відтак покинув на острові Наксос, через що вона опісля втопилася в морі.

Ст. 325. Звізда Бойота, звана Арктофілякс (сторож Арктура).

Ст. 327—362. Старинні географи від часів Евдоксія ділили земний полуденний круг (меридіан) на 60 рівних частей, з котрих кожда рівналася нашим 6 степеням. Кожду четвертину того круга від рівникової лінії до одного і другого бігуна, зложену з 15 градусів (теперішних 90°) ділили на три нерівні части, з котрих перша, найблизша до рівника, містила в собі 4 градуси, друга 5°, а третя 6°. Чотири градуси по

правім а чотири по лівім боці рівника аж до кругів зворотних (тропічних) становили стрєфу горячу (наші 1° — 24°); дотикаючі з одного боку кругів зворотних, а з другого кругів бігунових (полярних) становили дві стрєфи умірковані; вкінці послідні по шість градусів аж до самих бігунів становили дві зимні стрєфи. Поперек тих стрєф простягаєся молочна дорога. Як бачимо с того Віргілієвого опису, він мав ясне понятє о тім, що земля кругла куля, а тільки думав, що на єї другім боці находиться Ад і царство мертвих.

Ст. 374. Амерська вербина, — що росла над Тибром, близь міста Америк в Умбрії.

Ст. 393. Блідолиций Оркус (від грецкого слова *ἄρχος*-яма, печера) — бог підземного світа, Плутон, Ад.

Ст. 394. Фурії, страшні почвари, що мучили на сім світі великих грішників.

Ст. 394—395. Цей і Япет, велити, сини Землі і Неба. Тіфей, син Землі і Пекла, величезне страшилище з стома головами гадючими. Він візвав богів до війни, і ражений Юпітровим громом, зістав повалений на землю і привалений горою Етною.

Ст. 398—399. Пеліон і Осса, високі гори на границі Беоції і Тессалії.

Ст. 475. Атос, славна гора в Македонії, на півострові між устями рік Стрімона і Сінгітіка, нині задля многоти на ній побудованих монастирів прозвана Святою горою.

Ст. 476. Керавну скали, Епірські гори Акрокеравнос.

Ст. 477. Родопські гори тягнуться поперек Трації аж до Чорного моря (Балкан).

Ст. 483. Огонь Цілленський — планета Меркурій, так названий від гори Ціллене в Аркадії, де Мая вродила Меркурія.

- Ст. 532.** Зефір — теплий східно-полудневий, а Евр — горячий полудневий вітер.
- Ст. 551.** Каістер — ріка в Лідії під горою Тмольос.
- Ст. 572.** Гальціона — птиця пронурець (Meertaucher). Після грецької повірки Гальціона була жінка трахінського короля Цеїкса, котрий розбившись с човном, утопився в морі. Жінка, визираючи його на березі і побачивши его трупа, з жалю кинулася за ним у море. Тетіс, богиня морська, за їх велику к собі любов, перемінила їх обоє в пронурці.
- Ст. 579.** Після грецької повірки, Сцілля була дочка Ніза, короля Мегари. Коли креостський король Мін облягав Мегару, Сцілля зрадила батька і вітчину ворогови, за що батько пробив їйї. За кару вона зміненна зістала в чаплю, а він в яструба.
- Ст. 627.** Панона або Панопея, одна з пятидесяти дочок морського божка Нерей. Глявк — рибак з Беоції, котрий очарований якимсь зілем, кинувся в море і стався опікуном кораблів.
- Ст. 628.** Меліцертес, син Атамаса і Інони. Мати его, втікаючи перед божевільним мужем с сином на руках, кинулася в море; обоє відбирали опісля боже-ску честь під назвою Левкотеї і Палемона (у Римлян Альбунеа і Портумнус).
- Ст. 635.** Нот, західний вохкий вітер.
- Ст. 639.** Тітон, найкращий молодець, син Троянського короля Лаомедона, украдений з землі Авророю, богинею поранного світла, був єї мужем.
- Ст. 689—694.** В домашніх війнах римських дві великі битви винали в Македонії: одна під Фарзалем а друга коло Філіппі, в тій часті Македонії, що звалась Ематія або Гематія від гір Гему. Сини Рема — Римляне.
- Ст. 701.** Ромуль, основатель Риму, вчислений між боги під назвою Квіріна. Веста, богиня домашнього огни-

- ща і в загалі чистого та сумирного життя родинного.
- Ст. 708.** Ляомедон, король троянський і предок Римлян, ошукав був богів Аполля і Нептуна, котрі збудували йому нерозрушимі мури Трої.
- Ст. 722.** Марс — бог війни і знищення.

ЧАСТЬ ДРУГА.

- Ст. 5.** Ленея — прозвище Бакха, від грецького слова *ληνός* — корито, в котрім толочено винні ягоди.
- Ст. 21.** Славні були ворожильні в Додоні, де віщувано будучу долю з шуму дубів.
- Ст. 53—54.** Ісмар, гора в Трації, а Табурн в Італії, в краю Самніюм, обі гори славні садовиною.
- Ст. 119.** Алькіной, король казочних Феаків, котрого пречудовий сад описує Гомер в Одиссеї, пісня VII.
- Ст. 120.** Крустуміюм або Крустумері, давнє місто Сабінське, при устю Алії в Тібер.
- Ст. 123.** Метімнос, місто на полуденній окраїні острова Лезбос.
- Ст. 124.** Тазос, остров на Егейськім морі супроти Трації; Мареотіс, озеро коло Александрії в північній Єгипті.
- Ст. 125.** Псіта чи Псітія, якась незвістна країна.
- Ст. 126.** Лягейські вина, від грецького слова *λαγός* — заяць, — значиться: заячі вина.
- Ст. 129.** Вино Ретійське, котре росте на підніжю Альп, близь Верони.
- Ст. 130.** Фалероске вино, що росло в Кампанії, на горі Фалерні, вважалось найліпшим вином в Італії.
- Ст. 131.** Вина Алінейські росли близь Неаполю і славились тим, що могли довго переховуватись.
- Ст. 132—133.** На горі Тмолі в Лідії, найліпше вино,

зване Фанейске, котре поет честив іменем *rex Phaneus*.

Ст. 134. Аргітскі, білі вина (від грецького *ἀργός* — білий).

Ст. 139. Ягоди Бумаству — рід вина з дуже великими ягодами (від *βοῦς* — корова, і *μαστός* — вимя); дословно — ягоди, як коровяче вимя.

Ст. 156. Гельони (в оригіналі рісті *Geloni* мальовані Г.) народ Сармацький, кочуючий над Дніпром в нинішній Україні.

Ст. 158. Гебан, цінний рід дерева, росте властиво не в Індії, а в полудневій Африці.

Ст. 162—165. Етіюпська бавовна, бачиться *Gossypium Arboreum* Linn., дерево іс котрого волокон вироблювано в старину дорогу матерію, звану *byssum* („виссонъ“ в наших церковних книгах). Сери, народ індійський, від котрого мав походити шовк, о котрім Віргілій думає, що він збирається з дерев.

Ст. 171. Медскі яблука — цитрини.

Ст. 186. Гангес — головна ріка в Індії.

Ст. 187. Герм, ріка в Лідії, в старину богата в золотий пісок.

Ст. 190. Панахайя — дословно: вся Греція.

Ст. 191—194. Основатель Теб, Кадмос, збудував той город при помочи оружних людей, що вирости з смочних зубів, посіяних в землі, зораній огнєдишущими волами.

Ст. 196. Сок Массійський — вино фалернське.

Ст. 201. Клітумнус — річка умбрійська, допливаюча до Тибру.

Ст. 221. Озеро Лярске, тепер *Lago di Como*.

Ст. 222. Озеро Бенацке, тепер *Lago di Garda*.

Ст. 224. Озеро Люкринське, утворене з морської затоки Путеольскої при устю Тибру, таким способом, що валом довгим на 5 стадій, відгачено тоту затоку від

- моря і получено їйї с сусіднім озером Авернським, щоб таким способом для римських кораблів зробити безпечну пристань. Робота сеся зроблена була головню 717 р. від основаня Риму Цезаром Октавіаном за радою Агріппи підчас війни с Секстом Помпеем, — і для того пристань тоту названо Юльскою.
- Ст. 248.** Спів Аскрейський, т. є. спів на взір пісень грецкого поета Гезіода, що родився в беоцкім селі Аскра і написав поему „Діла і дни“ (Ἔργα καὶ ἡμέραι), в котрій описав рільницьке жите.
- Ст. 269.** Товстий Тірренець — жрець з Етрурійского або Умбрійского роду.
- Ст. 318—319.** Клян, річка кампаньська; Ацерта, властиво Ацеррі, місточко над єї берегом.
- Ст. 457.** Феб — бог сонця, представлявся йїдучим по небі в золотім возі
- Ст. 462—463.** Етер — небесний воздух, уважався батьком, а земля матірю богів і людей.
- Ст. 539.** Сини Тезея — атенські князі, за котрих починам із веселих празників Бакхових мали виробитись театральні представлення.
- Ст. 575.** Зубчастий ніж Сатурна — огородницька пилка.
- Ст. 624.** Цігора — гора в Пафлягонії в Малій Азії, близь міста тоїж назви.
- Ст. 652—655.** При учті весільній Пірітоя з Гіннодамією п'яні Центаври кинулись на тверезійших Ляпітів з збанками, але зістали від них на смерть повбивані.
- Ст. 694.** Сперхей, ріка в Тессалії, тече через плідну рівнину.
- Ст. 708.** Даки, народ Славянський, живший над Дунаєм, далися нераз своїми нападами в знаки Римлянам.

ЧАСТЬ ТРЕТЯ.

- Ст. 1.** Палес, італська богиня пастухів і домашнього господарства, на котрої честь в Римі щороку відіра-
влявся празник *Palilia*.
- Ст. 2.** Амфріз, річка в Тессалії, а іменно в єї частині
Фтіотіс. Після грецької повірки Аполльо над тою річ-
кою пас воли, служачи королеви Адметови, про що й
названий був *Apollo Nomius*.
- Ст. 3.** Про Лікейську гору, порівнай прим. до ст. 23 —
26 части першої.
- Ст. 6.** Еврістей, король Мікени, котрий завдавав Ге-
раклеви звісних дванайцять праць.
- Ст. 7.** Бузіріс, мабуть розбійник, убитий Гераклем. То
само й Гіляс.
- Ст. 8.** Дельос, островець на Егейськім морі, на котрім
богиня Лятона породила Аполльона.
- Ст. 9.** Пельонс, королевич фригійський, котрий яко над-
городу за взові перегони одержав руку королівни
елідської Гіпнодами.
- Ст. 15.** Гелікон, гора в Аттиці, вважалася головним
місцем пробування Муз, богинь поезії і штуки.
- Ст. 20.** Мінцій, річка над котрою лежить Мантуа, ро-
динне місто Віргілія.
- Ст. 24.** Тирийський пурпур звався для того, що го-
ловно пурпурова фарба доведена була з Феніції, ко-
трої головне місто Тир.
- Ст. 27—28.** Над рікою Альфеем лежала грецька Олім-
пія, де відбувались славні ігри олімпійські. В гаях
близь Немеї, названих від пастуха Мольорха, котрий
гостинно прийняв був Геракля, відбувались ігрища
немейські.
- Ст. 35.** Британці ніколи не були в повні підбиті Рим-
лянами, хоч Римляне любили хвалитися британь-

скими невольниками, котрі, як ту показує Віргілій, уживалися до підношеня куртини в театрах.

Ст. 36. Квіріна побіди, — образowo замість побіди Августа.

Ст. 37. Гангаріди — Індуси, живучі над рікою Гангесом. Похвала пересадна, бо Август в Індії ніколи не бував.

Ст. 46. Парійські Камні — білий мармур з острова грецького Парос, уживаний до робленя статуй.

Ст. 47—48. Божественні предки роду Юліїв (Цезарів): Трос, король троянський а внук Зея, і его син Ассарак.

Ст. 51. Коцит — некольна ріка (від грецького κοκκυ-плакати).

Ст. 52. Іксіон, що поважився насилу обняти Юнону, за кару вилетений в колесо і привязаний до него гадюками замість шнурів, і так с колесом мусить вічно в пеклі крутитися.

Ст. 53. Сізіф, король коринтській, за надужите довіря богів, зістав укараний тим, що мусів в пеклі раз у раз котити під гору величезний камінь, а коли вже був близь вершка, камінь виривався з его рук і знов котився в долину.

Ст. 59. Цітерон, гора в Беоції, близь Теб, славна з оргій бакханток, котрі там розшарпали Пентея.

Ст. 60. Тайгет, пасмо гір в Спарті.

Ст. 61. Епідавр, гори в Арголіді, славні з коней.

Ст. 126. Амікла, місточко в Ляконії, відки походили славні грецькі герої Кастор і Поллюкс, брати Гелени. Кінь Цілляр належав властиво до Кастора.

Ст. 160. Еріхтон, король атенський, наслідник Амфіктіона, мав винайти чотироупряжні вози.

Ст. 162. Віргілій, здаєсь, помилився, бо той що винайшов зубила на коней, Пелетроній, був не Ляпіт, а Центавр.

Ст. 212—213. Ліси Сілярські, над річкою Сіляром в Люканиї, котра пливе побіч гори Альбурну. Поміж кручами тої гори допливає до Сіляру також річка Та-нагр (ст. 219).

Ст. 220—221. Іо, дочка короля Інаха, подобалась була Юпітрови. Щоб відвести підозріне своєї заздрісної жінки Юнони, Юпітер перемінив Іо в корову, але Юнона упросила його, щоб їй дарував тоту корову і дала їйї пасти стоокому Аргови. Юпітер післав Меркурія і той убив Арга, чим розлючена Юнона наслала на корову Іо овада, котрий гонив їйї по всім світі, поки в кінці не забігла до Єгипту, де перемінена знов в людську форму, приймала божеску честь під іменем Ізіс.

Ст. 277. Гіперборея — в загалі північні краї, по котрих гуляє бореї.

Ст. 358. Сабельський — с краю Сабінів і Самнітів, як звісно, краю гористого і лісистого, багатого в дичину.

Ст. 376—377. Глявк, син короля коринтського Сізіфа, годував в селіці Потнії в Беоції, близь Теб, чотири клячі. Богиня Венера закохалася в нім, але коли він погордив нею, наповнила ті клячі таким шалом, що вони роздерли свого пана.

Ст. 391. Кавр — вітер північно-західний.

Ст. 433. Мілет, звісне місто в азійській Греції.

Ст. 461. Цікади — род сверщків.

Ст. 493. Меоцка затока — Азовске море. Істер — Дунай.

Ст. 535. Рінейский вихор — що від гір Рінейских (уральских).

Ст. 549. Пан, аркадский бог пастухів, змінившись в сножнобілого барана, завабив богиню Ляну (місяць) в гущавину дуброви.

Ст. 568. Найславніші в старину пси вівчарські були з Спарти (також аміклейські звані) і з Епіру.

- Ст. 642.** Бізальти, народ в Трації над рікою Стрімон; Гельони — над Дніпром.
- Ст. 644.** Степ Гетів — нинішня Бесарабія.
- Ст. 663.** Тімав, річка на пограничу Італії і Іллірії.
- Ст. 763.** Хірон, славний Центавр, що виховував Ахіля, звісний лікар.
- Ст. 766.** Тізіфоне — одна з Фурій.

ЧАСТЬ ЧЕТВЕРТА.

- Ст. 91.** Цібеле — мати богів. На її празниках звонено в цимбали.
- Ст. 155.** Куклу Пряїна с кривим пати́ком в руці ставлено по огородах, як страхопуда, для охорони від птиць, а також від злодіїв.
- Ст. 169.** Пестум, містечко в Люканії, близь ріки Сіляру, славне своїми рожами.
- Ст. 179.** Талез, річка в полуденній Італії, що коло Таренту впадає в море.
- Ст. 180.** Ціліція, країна в Малій Азії. Огородник, о котрім ту мова, взятий був в неволю з свого краю і заведений до Італії, а випущений опісля на волю, осів близь Таренту.
- Ст. 211—216.** Зевс, як звісно, був син Кроноса, котрий пожирав свої діти. Щоби охоронити Зевса від тої ж долі, мати сховала його на острові Креті в ясини діктейській, де сусіднє плем'я Куретів пильнувало его, заглушуючи звуком труб і хряском зброї плач молодого бога. Зваблені тим звуком бжолі роями літали до ясини і годували Зевса медом, за що й дістали найліпші установи житя.
- Ст. 241.** Цікльони, одноокі велити, помічники Вулькана,

бога огню и ковалів. Їїх кузнею вважалася огнедишуча Етна.

Ст. 255. Дедадь, давний король Крети, славний іс своїх механічних штук.

Ст. 349—350. Павук, після грецької повірки — королівна Арахне, котра хвалилася, що вміє ліпше ткати, ніж сама Мінерва і за те зістала перемінена в павука.

Ст. 404. Канона — місто в Єгипті близь Александрії.

Ст. 445. Про Арістея гл. прим. до ст. 21—22 части першої.

Ст. 446. Темпе, вузка пречудна долина між горами Олімпом і Оссою, через котру ріка Пеней пливе до моря.

Ст. 454. Тімбрія — поле троянське над річкою Тімбром, славне святинею Аполля.

Ст. 520. Фазіс і Лікус, ріки в Малій Азії, що пливуть до Чорного моря.

Ст. 521. Аніо — річка в північній Італії, впадає до Тирренського моря.

Ст. 524. Ерідан — ріка По або Пад в північній Італії.

Ст. 546. Карпатос, остров на Середземнім морі, напроти Єгипту.

Ст. 547. Казка про Протея взята Віргілієм з Гомера.

Ст. 550. Ематія — часть Македонії. Паллене, півостровець Македонський, вибігаючий в море, що уважався житлом Протея.

Ст. 647—648. Арістееви подобалась була жінка співака Орфея і він кинувся був здоганяти її. Вона ж утікаючи стала ногою на гадюку і вмерла.

Ст. 653. Дріяди — Німфи, опікунки лісових дерев.

Ст. 656. Пангея, гора в Трації над Стрімоном.

Ст. 657. Країна Реза — Трація. Рез відти вирушив був з військом на поміч Троянцям, але погиб підчас нічного нападу з руки Діомеда. Гл. Іліяда X.

Ст. 658. Гебр, ріка в Трації, випливаюча з гір Гему, нині Маріца.

Ст. 659. Орітія, дочка атенського короля Ерехтея, котру викрав Борея.

Ст. 664. Печери Тенару, в Ляконії, на мисі того ж імени, вважалися входом до підземного світа.

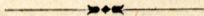

II.

ЗАКЛЯТА РОЖА

РОМАНТИЧНА ПОЕМА

ЕРНСТА ФРІДРІХА ШУЛЬЦЕ.

Замітка про жите і письма Ернста Ф. Шульце.

Окрім переводу „Пісні про хліборобство“ остався між рукописями пок. о. Осипа Шухевича римований (італіяньскою октавою) переклад романтичної поеми німецького поета Ернста Фрідріха Шульце п. н. „Заклята рожа“ (Die bezauberte Rose). Видаючи і той твір в сій книжці, треба нам для порозуміння поеми сказати дещо про ві автора.

Імя Ернста Шульце мало звісне в загально-європейській літературі, ба навіть богато й знаючих німецьку літературу не знають о нім. А прецінь мало є в німецькій літературі писателів, котрі б могли з ним зрівнатися під зглядом майстерства форми і ніжности чутя. Правда й то, що завчасна смерть єго (він жив усього 28 літ) перешкодила йому вповні розвинути свій талант і проявити богату поетичну діяльність, котра би могла розголосити імя єго по Європі.

Ернст Фрідріх Шульце родився 22 марця 1789 р. в місточку Целле. Школи кінчив в славнім університеті в Геттінген, де опісля обняв приватну доцентуру клясичної філльоогії. С природи ніжний, хоровитий і безмірно вразливий, він закохався в Цецілію Р., а коли тота перед слюбом умерла, попав в тоску і тугу, котра не покидала го до смерти. Памяти своєї вмершої любки посвятив він видану 1815 р. велику поему „Цецілія“, котра відразу поставила його в першім ряді тодішніх писателів т. зв. романтичної школи. Але перед тим ще поет вступив був добровольцем в ряди німецької армії, що воювала проти Наполеона. Невигоди

і труднощі воєнного життя зломити швидко його ніжне здоров'я і вже 1815 р. він мусів віддалитися з війська і удатися до свого рідного міста. Там пролежав він в тяжкій недугі аж до весни 1817 р. З весною здоров'я його трохи поправилось. Розписана липським книгарем Брокгавзом премія на найліпшу поему, додала йому охоти до праці — плодом її була поема „Заклята рожа“, котра й справді одержала премію і накладом Брокгавза була видана 1818 року. Але поет не дожив уже того. „Заклята рожа“ була послідною його пісенею. Тогож таки 1817. року, 26. червня, умер він в своїм ріднім місті.

„Заклята рожа“, се поема переважно лірична. Особистість поета, його нещаслива любов, його ніжна, вразлива природа, його замилюване до поезії видніється з кожної строфи. Поема також посвячена пам'яті його вмершої любки. Натякаючи в початку про своє виздоровлене і про віджиті свої поетичні сили, котра проясняє му світ, так як колись бувало, — поет нагадує живо ті колишні часи, нагадує про свою укохану дівчину, котру нераз бачив з свого вікна, підливаючи рожі, і той вид наводить му на тямку гарну повість про царівну, котру потужна цариця фей (чародійських духів) вакляла в рожу, поки щира любов і сила пісні вітхненого поета Альпіна не розвіяла чару. Повість та, се правдиве звеличене сили поезії і однозначної з нею любови, що одна тільки може піднести чоловіка понад низький і безцвітний рівень його буденного життя.

І. Франко.

ПІСНЯ ПЕРША.

Так ось ви вляли, веснянії чари,
Здоровле нині в твар мою і груди;
Побідно сходить з за мутної хмари
Чистенький місяць, ясна жи́зні путь,
А враз із ним і цвітів ніжні твари
В нове жите з пучків ся повних пруть,
Щоб в чудних видах любо ся розвити,
Красов своєю світ увесь скрасити.

2.

Он там горі небесним синим зводом
Іграє сонце, як в мні грає кров,
Геть темні хмари мчат лінивим ходом, —
Мов біль, луч сонця в серце йїх вколов;
Весь світ міні цвитучим огородом,
Як був колись, показуєся знов,
І блеск, що довго тлів вповитий мглою,
Днесь вирвався знов з глибин душі на волю.

3.

І того духа, що з жерел таємних
По всій вселенній творчу сили ллє,
Що жар життя роздув у творах земних,

З слів мертвих ясні образи снує,
 Що з вод і хмар, з лісів, лугів зелених
 Сердечний, тихий свій привіт нам шле, —
 Єго міць вмію, як в найкрасшій добі,
 Ще раз поняти і відчути в собі.

4.

Ліс тисячами любих звуків зве мя
 І пахощами й співом в тиху тінь, —
 Хмарки, легке, світловооздушне племя
 Охочо мчат з далеких десь сторін.
 У кождім цвіті жар любови ткне мя,
 Бо кождий цвіт — для любочки поклін.
 Ось рожа криє в своїм ніжнім звою
 Утіхи много, ах, та много й болю!

5.

Городець тож он там із укритя
 На пів видний, препишно розцвітає,
 Де весь мій рай, де вся грижа моя
 Так близько в місци тім тіснім гуляє.
 О любе місце, де і днесь она
 Свої сестриці квіти підливає!
 Їй біла ручка скоро їх діткнеся,
 З них красший блеск, солодший запах ллєся.

6.

Круг неї все в богатший вбралось стрій,
 Роса блищит, і цвіти й зелень сїяют;
 Се ті зірки, що тліют в очках їй,
 Так повабом все вколо обливають!...
 Тота луда манит вже погляд мій,
 Простір ширшає, границі щезають,
 І стеляться десь в дали полонини,
 Ліси і гори і поля й долини.

7.

А тая он — не знаю сам, чи рожа,
 Чи та дівиця, що йійі пестит, —
 Глядит несміло з мхів зелених ложа,
 Скриває кільці, але не тупит, —
 Тота коханка ясна, мила, гожа,
 Котру лиш легіт теплий сь осьмілит
 Поцілювать, мотилики ж — коб з дали
 Хоть вони скромну часточку дістали; —

8.

Здавсь, солодкі тайни в ній укриті
 Глибоко в звою ніжних листочків...
 Таким житем чиж може зіле жити?
 В нечулім щоб так милий жар горів?
 Хіба що духи мусят йі пестити
 Оберігаючи ві цвітків
 І в пишнобарвній, зрошеній короні
 Мов злотий пил живут в цвіточнім лоні.

9.

І ось як далі в даль мій погляд мчится
 В цвітучі доли, в густолистий ліс,
 Сейчас ми давна, люба повість сниться,
 Бо божій промінь серцю мому блис.
 І сам собою з звуком звук дружится,
 З картин повабних гарний спів уріс,
 І що колись, за давних літ бувало,
 Пред моім оком нині ясно стало.

10.

Двір короля, і башти злотолиті
 На горбі гордо, крішко ось стоять;
 Нич красшого не снят сні чаровиті,

Що б ту не мож ще красше оглядять;
 Но найкрасші, знать, перли в нїм укриті...
 Таж фенікс, кажут, с пахощів звик слать
 Гніздо, і кождий з воні досвідчитися,
 Що се за птиця в тїм гнізді гніздитися.

11.

І глянь, се так! Немов проява сну
 В город широкий стиха вихожає
 Дівиць дванайцять; з них лишень одну
 Взір ловит мій, а другі всі лишає:
 Як сонця луч крізь призму ту скляну
 Проходячи, в сім барв ся розливає,
 Так в ній ураз краси проміні всі,
 Тамті ж лиш відблиск красоти єї.

12.

Дежь ті хороші рожі ся поділи,
 Котрих недавно відтам сїяв ми цвіт,
 Лілії ті, що мило так ясніли,
 Фіялок тихий, орошений світ?
 Чи відцвили, головку в діл схилили?
 Чи Русалки в вінків вплели їх спліт?
 Ах, всі вони на личку той дівиці,
 На їй чолі, в небесній їй зріниці!

13.

Шовковий волос в кучерях спливає,
 Мов золотая сїть, на шию й грудь;
 Весна їй свіжа з ока визирає,
 Котрої жерела в їй лоні бють.
 Який солодкий звук той голос має,
 Сли го уста так чудні видають,
 Неткнені ще, мов цвіт на пів розцвилый, —
 Що ще лиш в сні о поцілуях снили!...

14.

Блакїтна сукня, лентою зопята
 Рїсняво їй спливає аж до нїг;
 Головка, шия, плечі, рученята.
 Се взір пречудних повабів усіх;
 Круглїйших форм і кистью не списати,
 Не так білієсь кість слонова й сніг, —
 І сли до разу очи мя не зводять,
 Ніжки єї по верху цвітів ходять.

15.

Вся статъ єї так повабом і дише,
 Як запах дише з цвітів весняних;
 З очиць тих певно сльози не пили ще,
 Котрих би радїсть не обтерла в миг;
 І хоть яке бажанє грудь колише,
 Ще вно дрїмає в пупінках тісних;
 Не знає ще, що ї їй у серці доля
 Укрила жерело утіхи й горя.

16.

Нехай хто білу рожу величає,
 В котрої лоні чистий супокій, —
 Всеж перша честь червоній припадає,
 Бо божий жар горит виразно в нїй:
 Той блеск вохкий, в котрім любов палає,
 Ту теплу вонь, що будит бажань рїй, —
 Я рай і біль такого поцілуя
 Над все цїню, хоть в нїм згараю й мру я.

17.

Тож мислю: як колись в красїтки сеї
 Богате серце збудитя зо сну,
 Як туга й ляк, ожданя й надїї

И бажання їй покажут власть свою,
 Утіха й біль в однім ся звуці зліє,
 В однім чувстві сліз жерело і сміху, —
 Тоді краса їй, в роскоші любовні
 Обмита блисне й розів'єся в повні.

18.

Но пок прекрасна ся громадка в тіни
 Над чистих жерел беріжком сидит:
 Ті цвітами іграют для відміни,
 Та слухає як соловій квилит,
 А не одна зітхає, що ті стіни
 Їйї с коханим мусят розлучить, —
 Я їх лишаю в тих цвітних городах.
 І в двір спішу по мармурових сходах.

19.

Леонтес звесь той, що на можнім троні
 В руді вітцівській скипетр ту держит.
 Йому Астольф клейнот в своїй короні,
 Дочку Кльтільду мусів поручить,
 Щоб ту жила в єго стін охороні,
 Пок від врага він край свій увільнит,
 Що з давного завзятя, для розбою,
 Нараз напав го з дикою ордою.

20.

Князь рад приймає застав той так милий:
 Отець їй з давна другом му бував.
 Тай сам він мов відродився в тій хвили,
 Бо свого сина з давна потеряв, —
 А та, котра просила го що сили,
 Щоб дружнюю дочку в свій двір приняв,
 Була му тайком з молодих літ мила,
 І ніжна, щира їй любов злучила.

21.

Колись, як по рицарському звичаю
 Леонтес молод світом ще блукав,
 І завше свіжу не в одному краю
 І честь і славу своїх діл збирав, —
 Зайіхав понад морем раз до гаю,
 Де ніч холодну переспать бажав;
 Пустив коня на пашу зелененьку,
 І на мураву сам поклавсь мягеньку.

22.

Але ще ледви очи замикає,
 Гнеть образ му пречудний ся явит:
 Мовь пишним цвітом море ся встиляє,
 Зелений блиск по фалях ся яснит,
 І звук солодкий к нему долітає,
 Мов круг гори легка ся мрака мгли
 Чарівна воня, мов з висот небесних
 Плила кругом від тих появ чудесних.

23.

З лагідним плюском к берегам цвітистим
 Зближаєся гладкий блискучий плав;
 Хоть трепле вітер хоруговки хистом,
 Парус шовковий легко ся напаяв, —
 Ще й лебедів го пара тягне чистих,
 Їх шиї повод золотий обняв;
 Здаєсь, з гебану машти і помости,
 А груди і поклад з слонової кости.

24.

Вінець яркий з рубінів блискотливих,
 Нанизаних, край корабля обплів;
 Роскішно в фалях лагідних, змінливих

Єго прекрасний образ ся лелів;
 Линви шовкові ніжно машт обвил,
 Котвицею був звязок злотих стріл,
 А на чолі судна став мармуровий
 З рожевими крильцями бог любови.

25.

В судні докола Русалки сиділи,
 З рум'яним личком, ясним волосом,
 В руках весельця золоті леліли
 Гребучи воду легким полосом:
 Тремтіло море, розкішно звеніли
 Збуджені фалі вдячним голосом,
 Мов враз тон милий в серце переняла
 Глиб темна й арфов многоструннов стала.

26.

Верхом покрівля широко розвита
 Із золота й блакитного сукна,
 Під нев сидит, серпанком легким вкрита
 На троні найпрекрасна жінчина.
 Що тут вам блеск очей ві хвалити,
 Уста солодкі, чудні рамена!...
 Одна лиш в світі так красов ясніє:
 Хто знає ю, той се порозуміє.

27.

Вузкий вінець з алмазів, мов зірочок
 Чарівним світлом голову облив,
 Заслінки чудно вишитий рубочок
 В околог личка гождого ся вив;
 Но блеску, що пливе з ві ясних очок
 Й Ізиди би серпанок не затьмив.
 Одна рука о трон ся опирає,
 Друга за повод лебеді тримає.

28.

Була се Янте, що по ясній путі
 Фаль морських в світлі місяця плила.
 Нераз любила в купіль тут пірнути.
 В північний час с подругами она.
 Ту тінь! тиша! к воді схиляє пруги
 Трепетolistая гущавина,
 А з тьми єї, в віночку рож, охоче
 Потічок весь кристальний і плюскоче.

29.

Зійшла богиня з плаву світляного —
 В тім при воді, серед зелених трав
 Враз лицаря узріла молодого, —
 Дивуючись на те він поглядав.
 Їму здавалось, що то сон круг нього
 Такий чарівний привид розснував,
 І дихав він легесенько що сили,
 Щоб чудні мари знов ся не розпили.

30.

Він цвив ще цвітом молоді сили,
 Русявий волос, мов кораль уста,
 І сміле серце груди ті носили,
 З чола ясніла міць і доброта.
 „Се вояк Марс, чи Фебос світлокрилий?“
 Так зразу кожний, вздрівши го, спита;
 Но гнеть пізнасть, що рівно взір той вміє
 Слать тихий світ і блискавки грізнії.

31.

Тепер заледво го богиня вздріла
 І погляд ей до гостя перемкнув,
 Любов в ей серці гнеть ся розітліла,

Котрого доси жар любви не ткнув.
 Слеза солодка в очі затремтіла,
 І погляд в діл то в гору полинув:
 Бажаня тайні, дивною рукою
 Збуджені блисли перлою-слезою.

32.

Роскішна грудь трівожно так забилаь,
 Як те вітрило, що вітри надмуть;
 Пречудна твар вся пурпуром облилаь,
 Вохкії очі блеск непевній шлють;
 І стала вна, но все мов йти спішилаь
 Мов статуя бігця, що скаче в путь;
 Як перлами шипит вино пінисте,
 Так поцілуй їй на уста ся тисне.

33.

Хоть від часу, коли Рінальда сили
 Арміди поваб любий побідив,
 Щоби людей любовою не манили,
 Судьби закон всім феям запрітив,*) —
 То таки Янту сіти ті вловили,
 В котрі вперед ся не один вловив:
 За хвильку раю най хочь вічні болі,
 Їй все одно — їй хочесь хвильки тої!

34.

Стоїт, хитяєсь, крок один ступає
 Легеньким кроком к лицарови там,
 І хоть любов з ляком ся сперечає,
 Сердечний жар сил додає ногам.

*) Рінальдо, герой славної поеми Торквата Тасса „Увільнений Єрусалим“ попадає в поході до Палестини в заманливі сіти чародійки-красавиці Арміди, з котрих видобувається аж по довгій внутрішній боротьбі і тяжких пробах.

Чи ж диво, що нас Амор в блуд втягає?
 Сліпий вожатий — часто блудит сам,*)
 Ще й нас манит улудами роскоші,
 І в кільці рожі строїт нам хороші.

35.

І ось стає несміла, соромлива
 При нім, і усміх їй красит лице;
 Відтак над ним ся стиха нахилила,
 Волосв ей го вкрило золоте. —
 Так на тоненькій гильці спіла слива
 Звиса, бо сок солодкий в діл ю гне. —
 Несмілим тоном, що в сердечній дροжи
 Тремтиг, оттак питає привид гожий:

36.

„Хто тя привів сюда до чарів краю,
 Де ще по вік слід людський не постав?
 Мій воздух сей, моя земля в тім гаю,
 Мій бранець кожний, хто ся ту дістав.
 Тож тим тя сплетом злотим полоняю,
 Що так ти м'ярко шию обмотав.
 І поки викуп вольности не зложиш,
 З під мови влади вирватись не зможеш.

37.

„Здаєсь ти висшій над товпу богату,
 Шляхотним, силою ума:
 Тож найвисшу ти мусиш дати плату:
 Лиш за ледащо яка будь ціна!
 Тож щастє й кров і жизнь і мисль крилату,

*) Амор, старинний божок любови, представлявся гарним хлопчиком, з завязаними очима, з луком і стрілами.

Твій біль і рай — тебе возьму си я,
І доти з пут тих не підеш на волю,
Аж пок себе не викупиш собою“.

38.

Так фея мовит — вираз, рухи, міни
І страстний тон, і що слова значат. —
Вістило все, як близькі ті години,
Котрих нераз так тяжко, довго ждять.
І мов би небо отворилось сине,
Обняв герой пречудну, милу статъ, —
І най під ним земля розпадесть в хвили.
Він вже з обнять не пустит образ милий.

39.

І як би ви ей гоже личко зріли,
Високу грудь, що роскоши бажа,
І очи, що солодков страстю тліли,
До поцілуів зложені уста, —
То певно б ви героя не судили:
Бо хтож богам оперти ся здужъ?
І хоть отруту Амор нам до чари
Долле, ми пем, ще й вдячні му за дари.

40.

О, певно любо серед трав у тіни
Потужних лип с коханков спочиват,
В солодких мріях любої дівчини
Ангельску твар усюди рисувать;
Но в устисках надземскої дитини
Любов беззмінну, вічно свіжу знать,
Сто раз милійш, — і хоть над строї всі
Краса єї, — то й стрій красит йїї.

41.

Обоїх лиця враз ся сполоніли,
 Коли прійшли там, де їх плав стояв;
 Надувсь парус і весла зазвеніли,
 Поплив весело лебедений плавь
 З по за пісень, що Русалки ім піли,
 Іянти шепт солодко съ озивав,
 Як стрілка злота, квітами вкрашена,
 І все трафляла, хоть з легка пущена.

42.

Ще місяць с свойов яснов чередою
 В дрімучі фалі не втонув зовсім,
 Коли в віддали з золотов зорою
 Остров вказавсь в повитю вод вохкім,
 Котрому ледво рівний був красою
 Гай Гесперід, як вісти йдуть о нім;
 Мов привид сонний, мріючий в пів темний,
 З тьми вихиляв ся беріг той таємний.

43.

А як за хвилю на рожевих крилах
 Блискаучий сонця віз в гору злетів,
 Пречудна ім країна там відкрилась,
 Яскинь, гір повна, долів і лісів,
 Лука зелена цвітом вся розцвилась,
 Озер, жерел криштальний блеск ярів,
 Від вони лук, від пісень соловейка
 Воздухи й море аж тремтять з легейка.

44.

Альтани там, густії живоплоти,
 Потічок з скал на скали звучно бьє,

Стежки к блуканю додають охоти,
 Дебрі, де дикий виноград ся вьє,
 Де до спочинку ваблять тихі гроти,
 Де ніжне серце чар любови пьє, —
 Все то й вам з сонника любови звисне,
 І певно красше, ніж ту з сеї пісни.

45.

Щасливий рочок — я би дав хоч нині
 Житє ціле за рік, за миг такий —
 В солодкій службі своїй княгині
 Мов чудний день прожив там лицар мій.
 Гарний блеск перли в рожі середині,
 Но блеск роси сто раз гарнійший в ній,
 І хоть той блеск швиденько потухає —
 Те наймільше, що найшвидше минає.

46.

Прекрасний хлопчик, в котрім Янте силу
 Героя зріла й світле лице,
 В котрім герой твар Янти бачив милу, —
 Отсе огниво щастя їх нове.
 Но час прийшов, і пімсту хижокрилу
 Ворожа доля на їх щастє шле...
 Любви солодка! провини принадна!
 Від тебе месть не відведе мя жадна!

47.

Раз щасна пара в солодкій забаві
 Коли дитині цвіти в вінчик ве, —
 Цариця Фей у навоздушнім плаві
 До них на дивний той острів пливе;
 З далека грозят очі ей яскраві,
 В руці потужний скипетр ціпко йме;

Чоло прекрасне і румяні щоки
Красит тепер гніву огонь глибокий.

48.

Як над потоком рожа де похила,
А фалі й вітер ще ю низше гнут,
Так Янте в діл головоньку схилила,
І блідість вкрила ей лице оттут.
В трівозі й тихім вестиді притулила
Заквітчане дитя к собі на груди,
І волос в низ ріснавो йій спливає,
Мовь скрити ним провини слід бажає.

49.

Но хтож зупинит засуди важкії
Потужних сил, коли їх збудит гріх?
Хоть хлопчик ручечки простяг дріоніі
Гнівній царици до блискутих ніг, —
Хоть страх на лица матери блідіі
Засів і всі чутя в ній переміг, —
Хоть милий ей таков красою сяє, —
Все те хоть гріх вменшит, но не змиває.

50.

І стала так цариця говорити :
„Слабе ти серце слабо встерегла!
Тож не жалійсь, сли ме тя жар палити,
Котрий сама ти сміло розвела.
Сесь хлопчик ось, вінком любви обвитий,
В котрім виднівсь вся вина твоя,
Той цвіт гріху, котрим ся так втішавш
І так смутиш, — его ти потеряєш ,

51.

„І так як ти в бажаню неогляднім
 Істоті низшій серце віддала,
 Най в сумраці й він блудит непрогляднім.
 Шукає висших мислей жерела, —
 І поти гріх твій буде незагладним,
 Аж він твої направит злі діла,
 І силою кохаючого серця
 С тим, що полюбит, в гору піднесетя.“

52.

Як темний засуд той оголосила,
 Дитину ніжну в руки приняла, —
 Хоть та с плачем ся в ей обнятах вила, —
 І на воздушний трон свій гнеть пішла.
 Дунув вітрець, мов хмара в даль поплила, —
 Щезав Янті вже з очей дитя, —
 І з втіх усіх і слід ся не остав,
 Лиш вінчик, що в лету з хлопчини зпав.

53.

В глибокім смутку, в мовчанці гнетучій,
 В сталевий панцир, не в пуховий стрій,
 Одітий, знов на корабель, плачучи,
 Вступає сам нещасний лицар мій.
 Лиш слези в оці, зітхання летучі —
 Знак, що вна в нім, що він теряє в ній,
 Но жадне в голос не сміє ридати,
 Щоб більший гнів небес не визивати.

54.

Гіренька доле! Я такого болю,
 Таких ще мук розлуки не зазнав,

Як ті, коли розходячись с собою,
Слівця потіхи любий звук не слав.
І хоть би в слові тім с старов любовою
Весь свіжий біль розлуки ся змішав,
Я б вирік те нещасне слово сміло,
Хоть би в борбі ми й серце ся розсіло.

55.

Ліси, потоки, сугорби зелені,
Луги м'яккі, і ви, цвітки пишні,
Так ясно сонця світлом розмаєні, —
Вам своїй пані біль не знаний, ні!
Їй очі чорним туманом вєлонені, —
Не ждати їй потіх в тій стороні!
Она не сміє в тій прощальній хвили
Хоть раз ще глянуть на свій край щасливий.

56.

І вна літати почала світами,
А де їй око гарне взрит дитя,
Що щиростю, красою, чи літами,
Чи назвов їй нагадує синка,
То шле му дари щедрими руками,
І щастє шле і довгії літа,
Все мислячи, коли чужих дарила,
Що се для свого синочка робила.

57.

Хоть много цвітів родят полонини,
Дітей хоть много гарних на землі,
Но найкрасша Кльотильда межи ними.
Наймільша їй, найщирша між дітьми.
Як пильно вна коханої дівчини
Дум, серця своїми берегла крильми!

Нераз казала: „Можу тя любити,
Але не можу красшою зробити!“

58.

Як край Астольфа закипів війною,
Лякалась вна, щоб люта дич яка
Не ткнула любки ей твердов рукою,
Не підтяла розцвившого цвітка.
Тож радо ю в далекій край с собою
До свого друга Янте повела.
Щоб віддалік від боєвого крику
Наймильшу дати милому в опіку.

59.

Що при тім звіданю обоє вчули
Як споминули сумно давний час,
Як біль віджив, хоть рани ся примкнули,
Як блиснув жар, хоть був давно пригас,
Які згадки в їх серцях ся проснули, —
Те хто щасливійшій най співа для вас!
Я, що такий сам біль від давна зношу,
Такого горя й оспівать не можу.

60.

Оттак Кльотильда в замок той прибула,
Оттак два роки там минули йій;
Краса ей в повнім блеску сь розвернула,
І май і ясність все круг ней і в ній.
Но ще любов ей серця не діткнула,
Не зна ще, як нераз солодкий біль.
Най в малім щастю мало й болю мати. —
Всеж найкрасше — найбільшого зазнати.

ПІСНЯ ДРУГА.

1.

Як рожа, вчасним поранком розцвила,
В росі холодній, в острих колючках —
Нижних листочків обступит їй сила,
Пишная гордість в дівочих устах, —
Но гнеть сумнів, скоро злоті крила
Підоймуть сонце вгору в небесах,
В скварі, котрий на колючки не дбає
Зісавши росу — сохне, увядає:

2.

Так ви, прекрасні, ніжні дівчата,
Пок вас сильніший потяг не манит,
На тую гордість любите дуфати,
Що в голові, не в серці вам сидит.
Но доля любить і гордих смирати;
Нераз камінчик море замути;
В цвітах пахущих аж на дні, в спокою,
Дрімає Амор с цільною стрілою.

3.

Настав той день, коли твердиня Трої
Упала, згіб Пріям і рід его.

Підступ слабий зробив те, що страшної
Завзятости Ахиля рук уйшло.
Слівцем, зітхненем, поглядом, слезною
Бог часто й найсильніше вгне чоло.
Та, що смієсь, як біль ти серце давит, —
Тремтит нераз, як терн тебе скривавит.

4.

Тож най ніхто надії не теряє.
У чийм серці чистий тліє жар!
Стокроть цвите, як лиш весна витає.
Но рожка спит ще, яж їй збудит сквар. —
Но чиж міні вас вчить, коли всихає
Власне мні серце від злудних тих мар?...
Но сли вже муки вибирать не грішно,
Я ті беру, що мучат мя розкішно.

5.

Такий солодкий біль і туск любовний
І Янти милій дівчині судивсь;
І хоч мні жаль побачити сліз повний
Той погляд, що тепер сміхом вкрасивсь;
Но сльози оку поваб невимовний
Дают, алмаз мов в сонцю роз'яснивсь;
І лиш коли по бурі сонце блисне,
Веселка в хмарах срібляних зависне.

6.

Там де поточок зілем умавний
Від гаю сад крілівський відділяв,
Там виноградом вкритий, весь зелений,
Низенький домок на горбку стояв,
Немов на луг той, цвітами вкрашений,
На сонце боже глянуть ся встидав,

Немов зелене, тихе се кубелце
Взір бистрий крило і любяче серце.

7.

Но рано, скоро с крил рожевих своїх
Зірниця першу росу лле на світ
І зорі с пітьми глипают нічної
І в замахущих снах дримає цвіт, —
Лились пречудні пісні с хатки тої,
Мов зорям, цвітам і лісам привіт,
Мов Ельфи в ніжно-холоднавім гаю
Збудившись, з листем, с фаями іграют.

8.

І хоть раз в раз мінився в йінші тони,
Переливався милозвучний спів,
Як бжілка все по йінших цвітах гонит,
Як фая мінит блеск, ллючісь долів, —
Но все той спів одної славу звонит,
Як з пня одного сто росте листків;
І хоть по чертах знать, о кім співає,
По імю любку він не називає.

9.

Альпіно се, співак пісень сердечних,
Ті звуки з арфи срібної будив,
Від коли Амор з своїх стріл беспечних
Любви отруту в єго серце влив.
Без ціли доси він по бесконечних
Світах, з легкою думкою блудив,
Аж го в кінци бажанє ніжне тута
Опутало у чародійські пута.

10.

Бо раз — жарило сонічко з висока —
 Він манівцями довго вже блукав,
 Аж поки в тіни на краю потока
 Поклавшись, сну і захисту шукав;
 В той час в саду Кльотільда ясноока
 Мотилька гнала, що трепавсь, втікав;
 І ось зловила; но й не знає того,
 Що разом двох зловила місць одного.

11.

Немов заклятий серед дерев гущі
 Лежав Альпін с палаючим лицем.
 З разу подумав: мари се летущі,
 Се строфи пісні, явлені живцем,
 Так як нераз він цвіти зрів пахущі
 В єго очех росцвівшії тихцем;
 Но гнеть почув він, що красу такую
 Ніякі мари й сні не причарують.

12.

О бідне серце, як звела тя доля!
 Яков зрадливов, хитрою руков
 Завів тя Амор ту край сего поля,
 Де роскошю тінь дихала таков!
 Ті фалі — жар! та травка. то неволя,
 То сіть! тросник ранит тебе стрілов!
 В піску жаркім не так було би жарко
 Тепер, як в тім мягенькім закамарку!

13.

Вже милий образ гарної дівчини
 Їму глибоко в серденьку засів.
 Вна рай, біль, радість, сум єго єдиний,

Єго гадки, молитва, сон і спів.
 О ній лиш луг і гай співа що днини,
 Для неї луг і гай зазеленів.
 О злудо! хто ще в твоїй сіті гожій
 Не був, той не зна, що то запах рожі!

14.

Тоді Альпін той тихий дім покласти
 Велів в укритю зелені й вина,
 Щоб милим видом свої очі пасти,
 Щоб дихать там, де дихає вона.
 І як у тіни дерев коренастих
 С подругами гуляла вона що дня,
 То чув він, що його все покидає:
 Дух, серце, око й слово к ній злітає.

15.

Но і вона, що так го вчарувала,
 Щось частше блудит по над той потік,
 Чогось душа їй тайно забажала,
 Від хатки годі відвести повік.
 Пісня, що відтам до неї лунала,
 В ві серденько вбилася на вік;
 Но хоч як любі їй були ті пути,
 Вона радаб ще й на співака зирнути.

16.

Нераз гадала, головку склонивши:
 Чий се в тій зелени на горбі дім?
 Вгледіть го годі, хоч і як гледівши,
 Бо винні звоі за густі на нім.
 Чень пан єго ту не сидит укрившись
 З встиду, що вбогий, що поганий він?

Ні, ні, така чарівна пісня рвется
Лиш з гожих уст, з багатого лиш серця!

17.

Адже ж принадна всім дівчат уroda,
На цвіти й вінці кождий рад глядит, —
А нас ту кілька ходит здовж города,
Но він на жадну ніколи не зрит!
Правда, тиша в тім домику й вигода,
Так що нізачим більш йому й тужить;
Ба, й цвіти там в шовкових трав зарінку
Далеко кращі, ніж у нас в затінку.

18.

А спів той, те щебетане любовне,
О кім вони? Де любка та живе?
Та ж радо звем, чим серце наше повне, —
Чом він їй і ніколи не назве?
Вона ж його спитать не може словне:
Чи се для мене пісня та пливе?
Чи він боїтс я тим їй прогнівити?
Як би се мні, чи ж сміла б го спинити? "

19.

Так мислит часто. І як з дерев тіни
Нераз неслідно вітерець озьмесь.
Що цвіти — снами ніжними, нічними,
Сповиті ще — пошевелит десь-десь,
А злехка вже рожево-золотими
Смужками небо з сходу обіллесь:
Так прочуте неясне на дні груди
В Кльотільди вість про краще щастє будиг.

20.

Но ось з мрій темрі звільна засвітало

І прояснився їй звільна змісл пісень,
 А як їй серце любку ту вгадало,
 Котрій Альпін слав пісні день у день,
 Як перший раз їй в оці заблищало
 Перлисте щастє — о, тоді ажень
 Вона пізнала, чом се так лучаєсь :
 Найкраще в серці найдовше скриваєсь.

21.

В утіхи блеску, в роскошах любови
 Весь світ їй видавсь свіжим, молодим,
 Що фаля шепче, о чім птичка мовит,
 Чом май вдягаєсь в зелені килим,
 І кілько в кожній травці і цвіткови
 Надії, бажань, щастя. й болю з ним, —
 Все те любов їй серцю розказала
 І духа, бога їй в житю вказала.

22.

Но як нераз на гилечці розцвилій
 Пучки, що к сонцю уперед пялись,
 Трівожно враз тепер головку хият,
 З страху мов перед світлом подались, —
 Так і любовь боїтєя признань хвилі,
 Що їй наймильше, с тим їй страх зійтись.
 Аж роскіш смілість і відвагу плодит, —
 Любов мовчит, слів, признань не находит.

23.

От так тепер Кльотільда в ніжній дрожі
 Того, що так їй миле, уника.
 Хоч як хороші над потічком рожі, —
 Їі до них ся не діткне рука.
 Лиш як звенят Альпіна пісні гожі,

Вна слуха, скрита в корчах базника,
І нишком в зелень взір єї вдирався,
Чи ще співак їй милий не вказався.

24.

Но сумовитий, в безнадійній тузі
Відлюдком диким сам сидів Альпін.
Як пусто му тепер в цвітистім лузі!
Яким мрачним зрів ясне небо він!
Як жальню плив понад садом в воздуху
Тепер єго спів, любці на поклін!
Яким спокоем дишут гори й доли, —
Ах, лиш йому спокою ніт ніколи!

25.

Він, що поверг був давню погулянку,
Тепер зненавидів свій тихий дім:
Невинно блудит до ночі від ранку
По чистім полю, по ліску німім;
То знов лежить в грижі без перестанку
Над тим потічком і зітха при нім;
То на скалі високій го видати:
Знай відтам любить у сад поглядати.

26.

Раз сів собі на теє місце власне,
Де єї личко перший раз видав;
В задумі сонній зіле рвав прекрасне
В потічок бистрий зіле те кидав.
„Потічку — рік, — дитя свавільне, ясне, —
При тобі щастє я і біль пізнав!
Но радю я ті чудні цвіти шлю ти,
Хоч за втіх хвилю дав ти мні вік муки!“

27.

Так нарікав він. Вона ж ослонена
 В густую зелень на все те глядит,
 Глибоко в серце жалем тим діткнена
 Ледь дише, серце б'єсь в ній і тремтит;
 Зирне — слезов повіка їй зрошена —
 Зарумянівшись стиха виступит;
 І дармо рада б гарне личко скрити, —
 Нога не знає, де і як ступити.

28.

Встидливо стала при потічка ложу,
 Схилилась, дума, ручку підняла,
 Всміхнулась, вирвала найкращу рожу,
 Любови образ, весни ангела
 І кинула легенько в фялю гожу,
 Що граючи до него в низ плила.
 Єі мов погляд шепче покрійому:
 „Неси сей дар приятелеви мому!“

29.

Хоч з над потока швидше вна шугнула,
 Ніж фаля й вітер рожу понесли, —
 Єго душа лиш тєє щастє чула,
 Ним очи й мисли повнії були;
 І вмер би, сли б го смерть тепер стрінула,
 Хоч так му гарно жити на земли.
 О зірко рання, перше любви щастя,
 Ко б ти не сном по вік могло остать ся!

30.

О благо тому, хто в упою згинув,
 Котрим лиш раз упитись бог судив!

В ніч весняну цвіт щезне за годину,
 Хоч в день ще чудно дерево красив.
 Слідом за щастем і нещастя линут
 В погоні щастю додаючи крил.
 Хвилина втіхи, болю літ чимало;
 От так тепер ся і з Альпіном стало.

31.

Бо ось заледво покvapно вступила
 Кльотільда в замку мармуровий звід, —
 Аж морем пестрі надтягли вітрила,
 В пристани окрик радісний гримит;
 До замку тягнесь слуг Астольфа сила, —
 Кріль ласкавим привітом їх честит.
 В Астольфа краю втихли люті війни,
 Шле за донькою батько неспокійний.

32.

Кріль з болем серця мислит о тій хвили,
 Що му доньку сердешну забере;
 Но їй ще сльози тяжшії поплили
 З очей — не з втіхи, як ся всім здає.
 Вна блідне, мовкне, в низ головку хилит,
 Післанцям ледво прорекла слівце.
 Хоч як багаті строї шле їй тато, —
 За них мов всю їй жизнь, все щастє взято.

33.

І хоть до батька тягне її старого,
 До мами, до далекої рідні,
 До любих місць, до дому батьківського
 І до подруг дитячих своїх днів, —
 Но днесь щось лячно їй путя трудного,
 Бо рай ві туй, в близшій стороні:

Не море ділит, а потік вузенький
Йійі від того, хто мильш батька й неньки.

34.

Але встидливо в серденька глибині
Свій біль скриває навіть пред собов
В тій трудній хвили, в розлуки годині;
Посли вже кличут, провідник готов!
Ах, ані словом, ні оком дівчині
Проститись з любком! Час, мов миг уйшов,
Вітрець піднявсь, надув вітрила білі,
Помчалось вже судно по бистрій Филі.

35.

О ти, що там за сплетом тим зеленим
Безжурно в тихій хаточці сидиш,
З лицем горячим, на руки схиленим,
В країну дум приязную летиш!
Чи ти не шепче цвіт листком звяленим?
В росі криштальній сліз хіба не зриш?
Чи пташків спів не голосит в жалобі:
Вона далеко вже, не верне к тобі!

36.

Не зриш ти сего в злотім сні улуди,
Все лиш с тов рожев розмовля твій спів,
В ній твоє щастє і журба і труди
Чи в темну нічку, чи як день яснів.
В сні навіть, як журба засне вже всюди, —
Єі лиш образ згаснуть не хотів.
Любуєсь тим даром, ти співаче бідний!
Се дар любови перший і послідний.

37.

Так дни за днями, тижні проминали,
 І вже раз місяць круг свій перебіг;
 Хоч єго пісні в день і в ніч лунали,
 Но любку ними визвать він не міг.
 То в серці знов бажання оживали,
 Котрих він в цвітах, мов дітей стеріг.
 Любовна ласка, се роса, що сїяє
 Найкраще в час, як сонце їй співає.

38.

А як в кінци і він вчув вісти темні,
 Що пізно вже до него донеслись:
 Давно якісь-ді судна чужоземні
 С чужим народом в сей край привезлись
 І з ними рай єго, всі блага земні
 За море в даль умчалися кудись, —
 Тоді почув, гірких сліз ллючи много,
 Що лиш в любові надія ще для нього.

39.

О, коб в той час, як серце рвеса з болю,
 Сердечний друг тобі ся появив,
 Щоб щиро плакав і ридав с тобою,
 Аж сліз - ридань би міри доповнив!..
 Він бідний сам зйїдає ся с собою, —
 Ніхто не знав, чого ся він журив;
 Веселість, жвавість, кращих днів картина, —
 Надія навіть зрадно го лишила.

40.

Оден при ньому вірно лиш тріває:
 Бог, що му дав пісень чудовий дар;

Мов щирий друг він смуток прогоняє,
 Що му навис на душу густше хмар;
 Як бурне море ніжна мгла вкриває,
 Прекрасний цвіт з скальних зростає шпар. —
 Так нісня вмів й гореч солодити,
 Біль навіть лютий усміхом зйязнити.

41.

О творча сило звуків мелодійних,
 Чарівне ехо темних мук німих,
 Дитя веселе, що з рук чудодійних
 В тьму много плеш нам цвітів запашних!
 Без тебе я не зніс би тих постійних
 Нещасть, що вік пройшов мій серед них.
 Як мисль і слово дружно в звук заливаєсь,
 То й сум тяжкий, мов мрака розвіваєсь.

42.

Не може довше тут Альпіно жити,
 Де щастє здибав разом і втерав,
 Де згадка раз в раз мусит го ранили,
 Де кожний цвіт му про одно шептав.
 Геть в світ! С'є тільки може біль втишити.
 Адже нераз він з далека видав,
 Як горб і низ в одну мов рівень злісся, —
 Чень так тепер і біль его зітреся.

43.

Взяв арфу в руки і в світ ся пускає,
 На груди рожу — весь свій скарб — укрив.
 Вже ся дорога за горбок згинає,
 Вже геть долину за собов лишив.
 Ще йій привіт послідний посилає,
 Ще раз зирнув, слезу одну пролив — —

Одно жите за ним, ту жде го друге,
Так повне бажань, а в надію вбоге!

44.

От так іде він, на стежки не дбає,
Чи ліс, чи поле — а усе на схід;
Ані го моря дикий шум спинає,
Ні вітр пустині, що заносит слід.
Чи коли вечір сонце западає,
Чи рано ясний зачинає хід, —
Чи степ, чи город, замки або села, —
Любов і біль йому дорогу стелять.

45.

Нераз за харч йому лісниця стане,
Вода з скали холодна за напій,
Ложе єго шовковим зілем вслане,
Над ним зелений сплівся степ мягкий.
Він спит — де-де крізь зелень зірка гляне, —
Хоть око спит, то не вснув неспокій:
Сон, що звик всяку солодить недолю,
Єго не може утишити болю.

46.

Но що так часто в сердечній задумі
Погляд єго на рожи спочива',
То й в сні та рожа все йому на умі,
Так, що й Кльотільду майже закрива'.
Нераз він навіть в тій любовсь думі,
Що се в тій рожи вна сама жива,
І часто любо, в опівнічній добі, —
В рожевій к нему зближусь подобі.

47.

Нераз му в чистій кришталевій фали

В рожах являлося лице єї:
 Чим раз тіснійш го рожі обтискали,
 Аж любий образ щез в рожевій мглі,
 Пок в поцілуй ся ще уста складали,
 Пучок вже повний затуливсь на-млі,
 І щось мов звук, мов шепт розкішний вся,
 З запахом рож аж на дно серця ллєся.

48.

І ледво сам вже розпізнати міг,
 Чи то він рожу, чи Кльотільду любить?
 Тай і по що ж му розлучати їх:
 Окремо кожда тільки сум в нім будит.
 Тепер вже вміє він назвать їйї:
 Під назвов рожі любку він голу́бит.
 Вандрує, пісні все складає го́жі,
 Кльотільду славлячи під назвов рожі.

49.

А як нераз у царській де палаті
 При славній учті в золоті струни бє, —
 Розносят сум єго слова крилаті
 І тугу й біль, що в груди му живє;
 Зітханя чуть і сліз річки богаті
 Плинут, де та ся пісня роздає.
 Хоть не гордий — він плати не приймає,
 Низко ся клонит, далі в світ рушає.

50.

А як відтак в пізнійшій смерку днини,
 В холодний гай, в далекий луг зайде,
 І пастухам ще краще край долини
 До танцю грає й пісню заведе, —
 То радо від найкращої дівчини

Вінок з квіток пахущих в дар прийме
І мовит: „щоб к вам ті муки не гостили,
Що визвали сей спів, для вас так милий!“

51.

Вже слава тої рожі, тої діви
Із міста в місто, з краю в край неслась;
Здавалось, наче з Амора тетиви
В Альпіна арфі струна напаялась.
Пісень єго всюди лиш любви засіви
Сіяла в серцях, де лиш роздалась;
Хоть в даль співця таємна гнала туга,
За ним така ж лишилась мука друга.

52.

Давно вже рік минув від тої днини,
Як тихий домок свій покинув він, —
Аж раз між темні скали-стромовини
Зблудив без стежки, без путя Альпін, —
А як в кінци, поранної години,
Вдерсь на гори стрімкий, найвисший склін, —
Побачив гарний край перед собою,
Міста, луги і замки над рікою.

53.

На лузі серед чудного горбда
З мармуру ясний замок ся білів,
І хоть на баштах і високих зводах
І перед брамов ніби рій обсів —
Лицарства много й збройного народа, —
То, бачилось, не бій їх тутка звів,
Бо весь той люд так мирно, так празнично
Яснів у строях, в золоті велично.

54.

А перед замком, де мягкий, тінистий
 Лужок, мов зелененький став розсівсь,
 От там вінок наметів шовковистий
 Широком кругом розпятий нестрівсь;
 С хоруговками грався воздух чистий,
 Вершок і низ мов золотом розтлівсь.
 Троякий стрій, троякі барви мали,
 Мовь три князі ту враз табором стали.

55.

В нутрі ж там гомін, рух і здвиг, що диво!
 Усю долину гамір наповняв.
 Дівчата гарні і лицарі живо
 Спішат кудись, аж ліс від труб лунав;
 І хоть як щедре вінців, цвітів жниво,
 Хоть гай, здаєсь, всю зелень ту прислав, —
 То злота яєність і клейнотів сила
 І зелень листя й красу цвітів тьмила.

56.

А як вже довго на той вир блискучий
 З гори вершечка проглядів співак.
 Лучивсь вівчар, із ліса в діл ідучий,
 В вінках, в листю вмаєний мав крисак.
 Його Альпін питає допитучий,
 Що се в долі весело й стрійно так?
 Не зупиняючи походу свого
 От так вівчар почав казати до нього:

57.

„Сли в діл зо мною схочеш вандрувати,
 То живо вздриш ще много кращих див;

А пок з гори нас до онтой палати
 Путъ допровадит півперек тих нив,
 Що сам я бачив, му тобі казати, —
 На власні очи все я досвідив,
 А то б ти думать міг, що казку кажу,
 Такі дива дивні ся тутка вяжут.“

58.

Альпіно, рад, що вість дивну почує,
 Йде з вівчарем, а той оттак почав:
 „Король багатий, що ту в нас панує,
 Одну доньку пречудно гарну мав.
 У нас в селі божилися не всує,
 Що той осліпне, хто їй раз видав, —
 Но мні здаєсь, се так тра розуміти:
 Хто їй здрів, більш нічо не рад вже здріти.“

59.

Вже вісімнайцять літ вона лічила,
 Коли по довгій розлуці назад
 Вернула, батькови подвійно мила;
 Почавсь препишних учт великий ряд.
 Панів великих назйїздилося сила, —
 Красу єі оглянуть кождий рад.
 Ба й королівські йшли сини і царські
 Служить прекрасній діві по лицарски.

60.

Коби ми тії діяменти мали,
 Золото ясне й часть перел усіх,
 Які зальотники для неї слали,
 Хоть вона дарів не приймала їх, —
 То нас би певно слуги пістували,
 А ми б ту пішки не збавляли ніг!

Та не однаку долю бог нам коїт:
Оден ся в перли, другий в зіле строїт.

61.

Пішли гри паньські і йїзда й турніри
Для чести красавиці в тім дворі.
Аж ось, щоб лиха доповнити міри,
З країв далеких йїдут три царі,
Оден над людом браманської віри,
Над Індом десь панує; пустарі
Шлют другого — край Тапробани рівний, —
А третій Саби пан, кадил країни.

62.

Число велике диких орд є собою
Для охорони кожний цар привів,
Немов не знали, що любов любовью
Здобути мож, не силою мечів.
Як в полонині густо стад весною,
Коли зелений, теплий май приспів, —
Так блискотіли в тихій тій долині
Мечі й шоломи й панцирі воїнні.

63.

Но як передним не вдались йїх проби,
Так і царям не красше йшла та річ.
Нікотрий з них не впав йїй до вподоби;
Ми знали се, но йїм се тим чуднійш.
Вна в темнім гаю радо блудом ходит,
Якийсь йїй в серці сум заляг, мов ніч.
Півсонна спів якийсь чужий співає,
Зітхне, і знов на ново починає.

64.

Далека від гніву, но й від любови,

Хоть з всеї сили кождий ся старав;
 Так як нераз дітей громадка ловит
 Веселку, що плине по хмарі вплав.
 В кінци навкучилось се Індусови,
 Що найжаркїйшим жаром з всіх палав, —
 І щó не міг здобути серцем правим,
 Рішивсь взять силов, підступом лукавим.

65.

І час до того вибрав відповідний,
 Дорічне свято уродин єї:
 Гули музики й танці в день погідний,
 Скакали і боролись лицарі,
 В горді стиск народу непрохідний
 І сотні лямп палають на дворі.
 В городі, в гарній золотій короні
 Вона сідає на багатім троні.

66.

Но хоть так хитро час той був дібраний
 І все єго бажаню йшло під лад, —
 То не здурив він Негра з Тапробани
 Й смаглого пана Сабейских левад.
 Підозріню за певність привид стане,
 Заздрість ніяких не взнає завад.
 Кождий гадає: Зачни, Індіяне, —
 Що ти замірив, чень ся мні дістане!

67.

Так потаємно всі три готовились
 І кождий вибрав малознаний шлях,
 Щоб єго війська в гущі гаю скрились,
 Відки б беспечно виконать замах.
 Так, мов на грани, ждали вни й крутились,

Пок день не скривсь у вечірних мглах.
 Всі три готові до діла одного,
 А кождий певний, що зведе тамтого.

68.

Ось вже в зеленій гущи засвітило,
 Лямпи мигочут, мов блудні огні,
 Пісень солодких ехо долетіло,
 Звенит, то гине десь в далечині.
 Ту люд товпами, аж ся запестріло,
 Там знов тихенькі пари самітні —
 Бо хоть любов ся світла й не лякає,
 Но найраднійше сумерку шукає.

69.

Тоді царівна красна сь появляє,
 Звенит круг неї чародійний спів...
 Ніби сумненька, бліде личко має, —
 Мабуть від блеску множества лямпів, —
 В прекраснім строю, скромно так ступає,
 Круг неї много ніжних, гарних дів,
 Хлопята з заду сукні хвіст тримали,
 І співаки прекрасну піснь співали.

70.

Не вже ж не гарно, як весна горами
 Травов пахучов поляни вмаїт,
 Луг запестрієсь чудними квітками,
 В траві червоних множество ягід?
 Но хто від рожі кращий цвіт де тямит?
 Мов наречена с трепетом стоїт,
 Встидливо гнесь, звисає з свої гильки,
 Що всі на ню глядят і тичут тільки.

71.

От так вона сиділа там на троні
 Посеред блиску, пахощів, квіток.
 І як в ночі нераз квітки червоні
 З листочків шлють мов ніжний огоньок, —
 Такий блиск жеврів днесь в її короні,
 Що буйний волос обняла в кружок;
 Сріблестобілі сукні її шовкові,
 З золота пояс і вбори перлові.

72.

Но поки к чести гарної дівчини
 Пречудну пісню співаки тягли,
 Враз люті крики збройної дружини
 І хряски зброї вкруг ся розлягли.
 Як гадь страшна, сичучи, з деревини
 Нераз метнесь, що крилась на гили, —
 Так Індів цар із дикою ордою
 Метнувся враз до рабівства і бою.

73.

Щож нам слабим, без зброї, починати
 Супроти війська й острого меча?
 Ми лиш могли тремтіти і втікати;
 Бо чи ж хто в вовка випросит ягня?
 Вже ворог певний свого доконати, —
 В тім смілий враг ся і йому явля':
 Бо враз ідуть дорогою від брами
 На люту битву Негри з Тапробани.

74.

Но ледво ще ся війська ті зустріли,
 Мечі до рук а списи в низ взяли, —

Аж ось Сабейці з боку надлетіли,
 Мов вихор, шумом, криком загули:
 Одну здобичу всі здобуть хотіли,
 На кожного два на одного йшли;
 Аж гори й доли вкруг ревнули дико
 Від храску зброї і орд лютих крику.

75.

Но враз затихли дикі грозьби й свари,
 Мов в гробі, в гаю залягла тиша;
 Крізь темну ніч пливе з гори, мов з хмари
 Легенький човник, чудно ся зближа, —
 В нім, зорі світлом основана, з твари
 Прекрасна, Фей цариця ся знижа,
 Чарівне берло у руках тримає,
 А з нею жар, мов блискавка сіяє.

76.

Наймільшу з Фей, йійі ми добре знали:
 Нераз у гаю, в зелених лугах
 Ми с короля дочков йійі видали,
 Котру вна з малку полюбила страх.
 Тож ми тепер смілійше ся зближали,
 З єї приходом наш ся страх уляг, —
 І як несміло глядимо ми з гиля, —
 Вона з човна свого як раз зступила.

77.

От там було зирнуть — кажú вам щиро, —
 Як в суміш все стоїт, лежить, клячит!
 Той замахнув ся спісом, сей сокиров,
 Той лук нап'яв і мов стріли глядит;
 Сей причаївсь, той скаче з всею силою,
 Той, хоть му глас вмер в горлі, мов кричить;

Бо так як всі в тій хвили битись хгіли,
Так раптом стали, мов подеревіли.

78.

Між тим зблизилась вже до трону Фея,
Притисла к серцю гарнеє дитя,
Що мов півсонне глипнуло на неї
І очка, важко дишучи, спуска.
Нераз так біла поникне лилея,
Котру холодна буря підтяла.
Ще вна з тривоги ся не спам'ятала,
Як гарна Фея ті слова сказала:

79.

„Що ви ся тутка так завзято бете,
Внесли ненависть в тихий гай любви?
Чиж грозьбами, чи силою зішлете
Тепленький дожджик, свіжу росу ви?
Чи гордим криком сонічко зазвече
Гріти, ясніти на ліси й луги?
Лиш к обов'язкам розказ нас склоняє, —
Любов свободна сама путь свій знає.

80.

Війною можна свободи добитись,
Запора злomu — добрих чесний меч;
Хто пута любить — мусит сам проєитись,
Любов лишень в спокою нам даєсь.
Тож ви тепер покиньте люто битись,
До кращих діл свій ум збирайте весь.
А щоб щирійшу вам борбу вказати,
Я мушу днесь вам ціль ві відняти.

81.

Бо так гласит судьби засуд незбіжний:

Дівча се юне, то мов рожі цвіт.
 Що за листочком лист пускає ніжний,
 Аж вонний пучок розівесь, як слід.
 Лиш ясний луч, лиш легіт теплий, свіжий,
 Роса перлова, — се для рож привіт;
 Такий привіт, такий лиш поклик милий
 В тій діві збудит тож любовні сили.

82.

Така судьба. Тож кождий най міркує,
 Як гарну любку позискати ó мож.
 Хто так хороші дари їй зготує,
 Як світло, легіт і роса для рож,
 Той з неї тихий чар, мов мраку здує,
 Що вже тепер їй окружає тож,
 Щоби і в змислі і в знаку чудовна
 Судьби ту воля довершилась повна. —

83.

Так Фея мовит. Що тепер ми взріли,
 Се як світ світом ще ніхто не здрів!
 Мов мгли зелені злехка враз обсіли
 Дитя прекрасне; роспливався, мрів
 Їй образ милий; ледво догляділи
 Ми личко ще; у запах ся розсів
 Шовковий стрій; в нутрі ж мов щось снувалось,
 В клубках, платках леліло і мінялось.

84.

Бач, вже в листочки гилька ся вкрашала,
 Несміло з листя визира пучок;
 Корона, що головку їй вінчала,
 Розсипалась у золотий пилок;
 Хоть в роси краплях перла гнеть щезала,

Но не теряла блиску ні красок;
 Ось коси сталися м'якими мхами —
 І найкраща рожка стала враз перед нами.

85.

До пів пучок ще зеленю обвитий
 Глядів несміло із м'яких ооєлїн,
 Немов бажав на світло ся явити,
 Но щось спинало той жаркий розгін.
 І так уже минув рік цілковитий, —
 Не тратит виду ані барви він,
 Мороз ні буря ні градові тучі
 Не ткнули листе ні пучки пахучі.

86.

Царїж, що силов хтіли її дістати,
 Пізнали зараз, скоро чар пропав,
 Що ту дарма річ житє наставляти,
 Де їм хосен із рук ся виривав.
 Тож поклялись в спокою ся розстати,
 І кождий гнеть в свій край повандрував,
 Чень би котрий найшов ті красні дари,
 Потрібні, щоб розвіять ними чари.

87.

І днесь як раз минув той час, в якому
 Вони умовились вернуть назад.
 Чи привезли ті чудні дари з дому —
 Не знаю, хоть усі се ту твердят.
 Самі се гнеть побачим: лиш заслону
 Свою на землю ніч почне спускати
 І лучі сонця край сей попрощають,
 Почнесь проба їх в рожевім гаю.

88.

От чом ту днесь таке врочисте свято,
 От чом так густо люде ту зійшлись;
 Чужих тож гостей зійхалось багато, —
 З них не оден о ню старавсь колись.
 Наш князь витає всіх, приймає радо,
 Бажаючи, щоб нині чар розплився.
 Оттак пастух сказав, — і в тій хвилині
 Оба вже опинилися в долині.

ПІСНЯ ТРЕТЯ.

1.

Як звільва помаранча золотая,
Твій вихованок, стигне, доспіва,
Вже п'ятий раз те древо розцвітає,
В покою твоім запах розлива, —
Так, гарна пані, й наша жизнь витає
Надій богато й знов їх розбива.
Ще щастє, сли, як осінь, надоспіє,
З всіх цвітів хоть оден нам плід дозріє,

2.

Тож добре — лиш одно бажанє мати.
В котрім житя зібралась би вся суть;
І хоть стосотні мрії відтягати
То ту то там нас на вманя будут, —
Нам треба як тим путникам ділати,
Що ту то там у холодку спічнут,
Но живо гнєть спішат до свої хати,
Щоб на ніч жінку й діти повитати.

3.

Бо що зросло глибоко в чистій груди
І кровю серця твого налилсь,

За тим змагай крізь сльози і крізь труди,
Хоть тьму й огонь би побороть прийшлось.
Хоть часто доля мало нам присудит,
Сли нам безумним за много баглось, —
Чесне бажанє, труд без перестанку
Все ж віднесут побіду на останку.

4.

І хоть на мні не справдилось те слово,
Безплотним бо оставсь мій щирий труд,
Но все ж я кроку не жалію того.
Що пхнув мя в сей безповоротний пруд.
Бо хоть я серця не зїєднаю твого,
То йіншу, красшу любку стрів я тут,
Що, коли ти неласков мя журила,
Богатший, красший дар мні подарила.

5.

Сего й Альпіно досвідив на собі,
Коли го доля зрадно відреклась;
Муза, що в тузі росте і жадобі,
Йому чим раз скліннійшою здалась.
О раю щастя! Що співців о тобі
Співало пісні! Але не далась
Такому пісня про той рай богатий,
Хто в нім родивсь, вго в житю не стратив.

6.

Но нині вже не мари лиш і тіни
Перед Альпіна носять душею, —
Ні, любо, як крізь листя спліт розвійний,
Крізь цвітів запах і легіт весною,
Крізь срібну мглу і хмар серпанок змінний
Ясенні зорі миготят горою, —

Так і єму крізь мари днесь злуднії
Блис ясний образ нової надії.

7.

С сумнівом в серці він оттак гадає:
„Куди маниш мя, злудний блеску ти?
Теж гнеть мов сон ти, мов мара злудная
Зблідіти мусиш, в ніщось росплисти,
Ох, пок лиш сон ми щастє обіцяє,
Дарма й надія щастє те найти!
Нічтожий привид, в мгли нічні повитий,
Чи ж може розцвистись, яснїть, ожити?”

8.

Но чи ж могли б нас так боги зводити,
В гордощах так над нами ся знущать,
Щоб мали нас улудою манити,
Де би нас мав лишь біль і завід ждять?
Хоть сні й нам з груди любят ся мантити,
Но ті сні мусів бог міні наслать;
Тепер вни тихо к міні ся зближають,
Мов духи, що вїйти у плоть бажають.

9.

От так і ту. Чи раз в час сумовитий
Той милий зрак таємно мні являвсь,
Весь рожами скрашений і обвитий,
І сам в кінци в богатий цвіт змінявсь?
Не в моїй тільки яві зрак той скритий, —
Він жив, заким міні ще показавсь;
Тепер аж дійсність гостя з країн сонних
Держит на сильних прив'язях любовних.

10.

Но хоть і так, не розцвите міні він,
 Той ніжний цвіт, надій всіх моїх зміст.
 Не я нещасний тому щастю рівен,
 Мій скарб єдиний — тих звучних струн шість.
 Тут не любов, не спів, а дар потрібен, —
 В такій борбі я тільки лишній гість,
 Інший, не ліпший тут мене поборе.
 О, чом не вмер я вчора? Горе, горе!

11.

Но хоть я з болю в той час і сконаю,
 Як йі в обнятах другого уздрю, —
 Но тішусь, що ще раз йі бачить маю,
 Забуть розлуку довгую свою.
 Послідний, дружний спів йій заспіваю, —
 С послідним звуком пісні й сам умру,
 Як лебедь співом солодким прощає
 Те сонце, що на віки му згасає.

12.

А як колись вь єї старі години
 Неясним блеском, мов зізвда мутна,
 Минувших днів пронесутся картини, —
 Чень і про мене спомяне вона,
 Як все для неї я віддав, покинув,
 Як днесь чужий йій і далекий я, —
 Тоді с слезою в оці вна промовит:
 „Він вмів любити і зречись любови!“

13.

Так думав він, пок далі вни ступали;
 Но хоть сам всіх позбавився потіх,

То прецінь чув, як ту і там десь з дали
 Блищит обіцянка будучих втіх.
 Нераз судно так в бурю бєсь о скали, —
 Верх машту ж ясний огник блисне в миг.
 І не пита він: відки ти, надіє?
 Но рад, що тайно серце му леліє.

14.

Отсе на той зелений луг війшли вни,
 Де пестрих був наметів довгий ряд, —
 Кругом богацтво, збиток, блеск предивний,
 Від співу й танцю гори гомонят;
 Но весь сей спів і блеск йому противний,
 Єго ту власну бідність дав пізнать.
 Ах, як він бідний скарбам тим зрівнає,
 Коли крім серця більш нічо не має?

15.

Лиш якъ про свій небесний дар згадає,
 Про силу, що в багатій груди є,
 Що безгранично світ весь обнімає,
 Всім явищам жите і змисл дає,
 Небесним блеском кожде наповняє,
 Юністю вічнов творенє своє, —
 То гордо вчув, що нині в спорі тому
 Не земна сила, але бог при ньому.

16.

Ні гра ні учта ні пишнії танці
 Ні вся краса його не тішит днесь.
 Він сторонит від всіх в важкій мовчанці,
 К чудовому ліскови зближуєсь.
 Яка щаслива пташка та, що в ранці
 В тім гаю з гильки на гилью снуєсь!

Вона усюди може в нім літати,
В листках коханій розжі ся гойдати!

17.

Як часто при якімсь нам тихім тоні
Минувший блисне впів замерклий світ,
Відкіль нам наші давні сні любовні,
Зівялі щастя цвіти шлють привіт;
Так оживає груди єго в тій woni,
Що в леготом із гаю мов летит.
І розцвітают любо в дали темній
Згадки щасливі, мов зірки надземні.

18.

Но як зірки, що вечером нам сїяли
І ранком ще дають нам супровід,
Так те, що му впередь у темній дали
Здалось замерклим блеском давних літ,
Тепер мов рай б у д у щ и й го витало,
Мов гарна ціль, немов вінок побід.
Щасливий той, в кім згадка не вмирає,
А все в надії цвіт ся розцвітає!

19.

Що дум, що дум, що бажань в серці ся роїло,
Якъ взір палав, мінилося лице!
Лиш пліт слабій — ось що його ділило
Від любки, — близько єго щастє все...
Ну через пліт, і скіч до неї сміло!
Зблизивсь, стрептів і відступивсь отсе:
Він, що потік не смів переступити,
Чиж смів би через пліт і гай спішити?

20.

О чесний встиде, ти святим покровом
 Хорониш поваб ніжний, безоружний!
 Слаба дівиця тихим, скромним словом
 Втишит наметність мужа й жар потушний!
 Спокою любий є своїм тихим зовом,
 Що тугу в сон вколисуєш радужний!
 З чужого серця чистий дух повіє,
 Що й наш пожар гарячий холодніє.

21.

Між тим горі зелені полонини
 Вже косий сонця промінь золотив,
 Вечірний блеск вже гори і долини
 Мов у рожеву перемітку вкрив,
 А є шептом з листя, з кожної гилини
 Вечірний холод благодатно плив,
 Кінчивсь день, сонце меркло за горою,
 Осіннов чудно облившись красою.

22.

Тоді на замку труби ся озвали,
 Долом їх срібний голос загримів,
 І де лиш воздух звуки ті стрясає
 І гай і горб і діл звенів, бринів.
 Замовкли вкруг і флети і цимбали,
 Охочий танець і розкішний спів,
 І кожний гість, почувши звук той, живо
 Подумав: Ось вздримо ще красше диво!

23.

Но гнеть з шовкових наметів піднявся
 Здвиг різнобарвний, втішний крик пішов,

Аршак там стрійний в ряди уставлався,
 Щоб в гай оттак іти долі горов.
 І скрились зброї, в воздуху здувався
 Від вітру ряд препишних хоругов,
 А на поважні тони труб замкових
 Відповідали з арф нути любови.

24.

Ось рушивсь здвиг той по зеленім полю,
 Хор співаків-молодців передом;
 Проміне сонця золотисту зброю
 І щити й списи обмило огнем,
 І любо, мов блаватів і повою
 І маку цвіт між збіжя колосом,
 Так серед збройних лицарів дівчата
 Й пані ступали в різноцвітних шатах.

25.

Як передом три фани повівали,
 Так збройних ряд в три лави ся ділив,
 Потужний цар на чолі кожної лави,
 Панства вінок кожного окружив.
 За ними люд валом товпивсь цікавий,
 Ту стисся, там прохід їм отворив.
 Ті сего славлять, а другі тамтого,
 Кождий побіду віщує для свого.

26.

Вже до високих брам саду зближились,
 Спинивсь народ, замовкли співаки;
 Враз золоті подвої отворились
 З брязком від чародійської руки,

І любі звуки крізь тишу розлілись,
Мов срібні філі з розкоші ріки;
Так стовп Мемнона до схід сонця грає,
За нове світло батька прославляє.

27.

Кожний зальотник гордо мислить в собі:
„Се мні привіт, мене той звук манит, —
Знатъ з ніжних чарів в золотій оздобі
В моїх обнятах діва затремтит!“
Альпін лиш сумно похилився в жалобі,
Бо вся надія распилася в ту мить;
Він чув, коли сей звук роздався погідний:
„Се не тобі привіт сей, бо ти бідний!“

28.

Ясніли чудно гаю тихі шпилі
У пурпурових вечера лучах;
Но в низу вже засіли тіни милі,
Солодкі сні в нічних зелених мглах.
Який ту рай любови буде по хвилі,
Як місяць сріблом сипне по гильках,
І шепт в гушаві пронесесь беспечній,
Зітхання тихі й пестоці сердечні.

29.

Солодка чаро втіх, любови й тривоги,
Котру лиш раз нам бідне щастє шле,
Як груди при груди, в поцілуях многих
Уста до уст, душа ся в душу пре,
Як всі згадки, надії, сили й змоги,
Весь світ в оден ся поцілуй зіле!
Проч, проч, картино терпіння гіркого,
Хоть любя, но чужа ти серця мого!

30.

На дармо я стояв у лютім бою,
 На дармо довго й вірно так служив!
 Не обнимать мні любий стан рукою,
 Не знать любови найсвятійших див!
 Порвались струни, з арфов золотою
 Й вінок порвавсь, що мні чоло красив;
 Оден лиш поцілуй за житні страту!
 Ах, й сю мні бідну не дістать заплату.

31.

Хоть вся надія Альпіна лишила,
 Я радо б з ним на долю помінявсь.
 Була хоть раз щаслива в него хвиля,
 Хоть коротко, він преці с щастем знавсь, —
 З гадок тих жадна не возьме му сила,
 Не жаль й ридать, сли рай нам отвиравсь.
 В біль єго пільги влє та мисль краплину:
 „І я був у Аркадії хвилину!“

32.

А стрійно й рійно гарними рядами
 Народа і лицарства стиск ступав
 В солодких пахощах, між деревами
 Блуднов дорогов серед мягких трав.
 Чим раз чарівні звуки ся зближали,
 Вечірний блеск все висше ся здіймав;
 Аж ось вказалась ціль блудній дороги:
 В хащів вінку зелений плян розлогий.

33.

Но хоть як мило пташки ту співають,
 Як мягко ноги в зеленъ ту тонут,

Як любо рожі й мірти ся сплітають
 В цвітучі сплети незлічимі тут:
 Но очі, що тов полянов блукають,
 На ній недовго бавляться і ждуть,
 Но красший образ за криштальнов Фільов.
 Тяг кожде око мов магнітнов силов.

34.

Бо сред болоні зеркалом сріблестим
 В вінку зеленім озеро блищить;
 З фаль єго мохом запашно-тінистим
 Горбок щасливий цвітом ся красит;
 Як смілим луком поцід небом мглістим
 Веселка пестра хильне ся склепит,
 Так золотистий міст в тім чуднім гаю
 Склепився легко від краю до краю.

35.

Як звільна ніжна пісенька втихає,
 І мріє звук, тремтить і тихне й мре, —
 Так озера вода мов засипляє,
 О мягкий беріг ламлеся і бе,
 А гай напротів тихий спочиває,
 В лучах вечірних мись і пливе;
 Вже доли глибоші в сумерку дрімали,
 В мягкім мху ніжні цвіти тихо спали.

36.

І все, що в снах найкрасших прочуваєсь
 І сниться гоже серцям молодим,
 Се все, здаєсь, цвите тут і пишаєсь
 І пахощами віє перед ним.
 В дерев тих тіни кождому являєсь
 Любів найперша спомином святим,

Мов в тих гильках, у тім зеленім гаї
Єго наймильше щастє ся скриває.

37.

А де гильки найкрасше ся сплітають,
У зелени мішаєсь тінь і світ,
Де найсолодші пахопці іграють,
Де в найпишнійших барвах сїяє цвіт,
Потічка води найшвидше втікають
С солодким шептом між трав ніжних спліт, —
Там ще на краті золотом блискучій
Тремтять, горять послідні сонця лучі.

38.

Там на чистенькій, ясній простороні
У сні чарівнім рожі цвіт дрімає,
Роса не тає в ві листя лоні
І легіт все там тихий провіває.
І як дитині в спокійнім просоні
Круг уст все усміх солоденький грає,
Так в сонній яві ту жите дівоче
Лагідним блеском їй в листків липоче.

39.

І як в дівочий поваб все богата,
Все тиха, ніжна, чемністю ясніла,
Чи царський трон їй чи селяньска хата,
Ту не горда була б, там не несміла, —
Так і ту, в зелень листочків обнята
В сні чародійнім супокійно мріла,
На гнучій гильці лагідно згинаєсь,
Ні доні від нікого не хиляєсь.

40.

І як колись гадки й чутя сь роїли
 З ніжної груди, з глибоких жерел
 Д якійсь далекій, невиразній ціли
 З бажанєм, но с тривожною душею, —
 Так пахощі єї й тепер леліли,
 Куди лиш легіт поколише нев;
 Но хоть не знать, куди й чому він віє,
 Знать, що се духа повіви святії.

41.

А хоть на цвіті ніжная ослона
 Лиш крихту ще розпуклася несміло,
 То вже звіщала пречудова вона
 І румянець, котрим лице горіло,
 Що в серце діви іскорка любовна
 Запала вже, що серце тайно мліло
 І мимоволі, без свідомо може
 Жар тліє все і рвесь на світло боже.

42.

А обіч тої золотої крати
 Стояв препишний, високий престіл,
 На нім в короні, в пурпурові шати
 Убраний, князь старий поважно сів,
 При нім літами й почетом багатий
 Круг радців мудрих, дільних лицарів:
 Се перли в славній князівській короні,
 У раді мудрі, у війні незломні.

43.

Пониж засіли на цвітистім лузі
 На гарну, в стільці вкладену дернину

Пані й дівчата гарні в милім крузі,
 Мов сіть, котру любови бог розкинув;
 І як вінок нам милий, де в супрузі
 Одній цвіт сплетено й є плодом гилину,
 Так ту молодці гарні, гожі й смілі
 В суміш іє красавицями засіли.

44.

Щоб звеличати се чудове свято,
 При бреньку гуслів починают спів,
 Що лагідно, мов фалею крилатов
 Понад ліс, луг і воду гомонів.
 То любо вабит тихий спів дівчаток,
 То спів молодців звучно заgrimів, —
 От так лилися пісні і мінялись,
 Пок в хор в кінци розкішний не зілялись.

45.

Між тим за мостом війська в ряд вже стали
 І гордо, повні золотих надій,
 Царі вже того жеребом обрали,
 Хто перший має дар подати свій,
 Ще раз святов присягов ся звязали
 Буть без гніву й без зради в зваді тій, —
 І хоч кому побіду бог присудит,
 Того прав свято боронити будут.

46.

Відтак на міст вступив похід багатий;
 Його з дружинов своїов гордо вів
 Цар Індів, вбраний в пурпурові шати,
 Що фалдами спливали му долів;
 За ним в зеленім панцирі завзятий
 Ішов Негр з Тапробани берегів;

В кінци в шовковій світложовтій шаті
Цар Саби йде високо підовятий.

47.

Здаєсь, що знать вже кожного по строю,
В чім хто свою надію покладав:
Коронов Інд ясніє золотою,
Негр мов у росу чоло в перли вбрав;
Третій пахучу квіточку, з котрої
Гніздо ве фенікс, в волосе заткав.
Так у надій гордім зарозуміню
Йшли вни по моста золотім склепіню.

48.

За ними гордо слуги поступали,
Що чужим світлом, мов місяць блищат;
Вни дари в блюдах золотих держали, —
Туди цікаво очі всіх летят.
Альпіно тож, хоть серце му стискали
Страх, задрість і надія ряд-по-ряд, —
Зумівсь украдкою хитро в круг їх вплести,
Немов і він мав які дари нести.

49.

О, як в нім серце билось і тремтіло,
Коли похід при краті задержавсь!
О ній лиш все гуло і шепотіло,
І кожний пульс ід ній, ід ній лиш рвавсь.
О, як далеко щастє улетіло!
О, як му близько щастя луч всміхавсь!
Та крата видалась йому порогом
Не знать — чи пекла, чи раю самого.

50.

Но най де хоче доля го дїває,
 Все ж ось вона тепера перед ним!
 Руков її майже, тхом ось дотикає,
 Котру все оком з дали лиш слїдив!
 Ні вже, тепер її він не пострадає,
 Не дармо ж так до неї ся зблизив!
 О любви бистра, надїв завідна,
 Ти на пилинці замки ставить гідна!

51.

А як тремтячи звільна заніміли
 Солодкі пісні співаків нараз,
 Втім голосні сурми загриміли,
 І виступає гордо Індів князь.
 Вкруг стрійні слуги двиглись, згомоніли. —
 З блюд золотихъ заслона піднялась,
 Що дар блискучий з шовку оболоков
 Скривала щільно пред цікавим оком.

52.

Глянь, золото, що Ганґес з дна скального
 Руслом широким котит і несе,
 Що львиним кігтем від стрільця гірського
 Ґриф у гірських щілинах стереже,
 І те, що нори із піску мілкого
 Будуючи, мурашка вибере,
 Все те в тяжких сто блюдах ту сміялось
 І разом в блесках тисячних влискалось.

53.

Но ще більш чисте, барвне і ясенне
 Від того, що з твердої йде скали,

Тремтіло в чарі злото щиро-плинне,
 А фалі жаром жеврілись, пили;
 Лиш раз до року чудовне, пустинне
 Бьє жерело тим золотом на землі.
 Сю чару цар у гору піднімає
 І дару вартість оттак величає:

54.

„Лиш світло будит перші ніжні квіти,
 Лиш в світлі нізний дозріває плід;
 Святії лучі, того світла діти,
 В нутро земля всисає і згустит,
 І з них се злото, що як сонце світит, —
 Зволь їх, найкраща в дар отсе приймить!
 Ними царі чоло своє вінчают
 На знак, що силов богу ся рівнают.“

55.

Так цар рік. І як при пирі пан дому
 Що найдорожше жертвує богам, —
 Так злотий плин у блюді золотому
 Він на мураву виливає сам.
 Бризнув плин по муравнику м'яккому,
 Розливсь росою золотою там.
 Но в м'яккім моху скрита, тиха, гожа
 Стоїт недвижно нерозцвила рожа.

56.

Злий, заводу пекучим болем гнаний
 Цар відступивсь, почервонілий весь.
 Ось виступає Мурнн з Тапробани,
 Надієв сміло серце в груди бєсь.
 За ним численні ступають дворяне, —
 Кришталні мушлі ніє оршак отсєсь,

А краєм кождїй тонко ткані спліти
До долу звисли, золоті мов сіти.

57.

Як познимали із мушель заслони,
То блеск так ясний навкруги розлігсь,
Мов сам бог моря в водяної тоні
Весь морський скарб коханці ту приніс :
Такі там перли сїяли пречудовні,
Що в мушлях тих багатий цар привіз.
Ще подивом пани й пані в круг зняті,
Аж Негр смілійше так почав казати :

58.

„Сонце кріпит, но вміє і звялити,
Роси нічний благодатнійший плин :
Йій не досить освіжить, оживити,
Вна небо зносить в глїб земних долин,
Вна рожу в сонце вміє прояснити,
В зірку фіялку і пречистий крин ;
Но надто швидко блеск ві щезає,
Лиш в перлі блеск той раз у раз триває.

59.

Так Негр сказав, і с поглядом гордим
Пречудне зерно по мураві сіє,
Аж цвіти низко клоняєся під ним,
В чашках їх перла мов роса яснїє.
Гнеть, мислит, рожа розцвітєся зати́м,
Єго найкращі сповняєся надїї ;
Но в мягкім моху скрита, тиха, гожа
Стоїт недвижно нерозцвила рожа.

60.

Коли так Негра гордість приемиріла,
 Пан Саби тайком усміхнувшись встав;
 Ёго хід легкий, ёго міна сміла
 Віщуют, що лиш він судьбу вгадав.
 Лиш листем вкритий, в кошику, що є ціла
 Сплетений з лика, дар ёго лежав;
 Лиш, що в круг любо ся розносить,
 Якість, прикмети дарунку голосит.

61.

Бо кожде зілє солодко пахуче,
 Котре під скваром Арабії спіє,
 Цвітки, що в сонце все глядят пекуче,
 Колосє, що богатий Нард леліє,
 З мірри кадило золотом блискуче,
 Вонний ціпамон, що над всі ціннії
 Зіля цінитєся, — все, що в землі южній
 Є найдорожше, цар приніє потужний.

62.

„Що може дать роса, що сонце ясне?
 Обоїх мінитєся і гасне світ,
 Сли духа тепле повіванє красне
 І гори й доли вічно не живит.
 І золото й перли, все те людім власне,
 Але кадило лиш богам курит;
 Вно тільки — образ духа — на незримих
 Крилах летит аж до небес тих синих.“

63.

Так цар сказав і в зеркалі з хрусталу
 Послідні сонця проблиски зібрав;

Враз спалахнуло, і по темнім гаю
 Солодкий запах живо сь розілляв.
 Горбок рожевий клубки обливають,
 Упій блаженний серця всіх обняв;
 Но в мягкім моху скрита, тиха, гожа
 Стоїт недвижно нерозцвила рожа.

64.

Коли ж зальотники з устидом стали
 І смутно на той образ чарівний
 Дівчата й дільні лицарі глядали,
 Навіть Астольф заплакав сам старий, —
 Почувсь мов шепт і ніжний повів з дали,
 Мов прилив моря в тихий змрік літний,
 І з вітром звільна, с фалями зникаєсь
 Солодкий звук, і в ті слова складаєсь :

65.

„Золото в ямах підземних глибоко
 Без світла б вічно бовваніло в тьмі;
 Щоб перли блеск твоє принадив око,
 Мусит блеск сонця прояснить йійі;
 І запах, щоб взнестися міг високо,
 Вносится лиш на воздусі й огні.
 Хто сам жите від других позичає,
 Чи ж дати другим він жите здужає?

66.

Тіло мертвє духових діл не вдіє,
 Бо духа радість — творенє легке.
 Любви лиш жар любовою нас огріє,
 Душі лиш запал душу нам двигне;
 Краса с красою любо ся леліє, —
 Лиш так ся діва ніжна відітхне,

В красу і в запах чудно пристроєна
Тому дасть щастє, котрим збуджена.“

67.

Так голос рік, і у дрімучім гаю
Мов ніжний шепіт занімів, затих;
А вже встав місяць на небеснім плаю,
Земля лежала в квітах запашних,
Мов любка, що танешний шум кидає
І милого жде в думах світляних.
Вже розчаровані царі й гнівні
До своїх військ вернулись без надії.

68.

Аж ось Альпін, страхом і тугою пертий,
Покірною, склінно перед кругою став,
Рукою на арфі золотій опертий,
З котрої сонні звуки викликав;
Стрімкий, високий, погляд му отвертий,
Князеви й красавицям ся кланяв.
На молодця хорошого поставі
Пані й панни ззиралися цікаві.

69.

Він мовит: „А вже ж я того не зискаю,
О що на дармо старались царі,
Но бідний дар свій я отсе складаю,
Що тайно в серці процвітає міні;
І хоть лиш бідний спів вам заспіваю,
Най спів мій буде маревом у сні:
Як стиха мчатся в німій лісі темні
В місяця блеску барвні сні приємні.“

70.

Так рік Альпін, співак пісень сердечних ;
 Астольф в знак ласки берло похилив.
 Той в мягку зелень сів собі безпечний,
 Відки з росов новий вже запах плив ;
 Зразу безладно в звуках бистротечних
 Образ будуючої ся пісні мглив ;
 Аж звільна в смілих фалях і розгонах
 Слова злились і звуки в стрійних тонах.

71.

Чу ! він співа, як з зародів таємних
 В ослоні тьми цвіт рожі заснуваєсь,
 В густім оточенні листків зелених
 Будують вонев живо наливаєсь.
 І хоть вже в піхви закамарках темних
 Богатий цвіт розрісся, піднімаєсь, —
 Но дух іще без втіхи і без болю
 Дрімає в несвідущім супокою.

72.

„Но як весна і легіт теплотою
 І втіхов небо й землю обіймає,
 Спів соловіїв зазвонит горою,
 Забринит бжінка, водиця заграє.
 Луг вкрився цвітів красов золотою
 І кожда ніч красу їх відновляє. —
 То й вона чує в хоронячій листю
 Надії розкіш, життя повню чисту.

73.

„Але не так, як другі весни діти,
 Котрі за першим подувом весни

З пучків зелених прутся, щоб ясніти
Вчаснійше, хоть лишень короткі дні, —
Рожя завчасно не марнує цвіти, —
Звільна, но довш пишються вона;
Скарб єї чистий у нідрах беспечних
Спит, повен бажань і надій сердечних.

74.

„Но як поволи розпукнесь обслона
І ясним оком з скритка поглядит
Встидлива рожя, з ніжного єї лона
Блеск золотий глибоко затремит,
І радуєсь — усіх квіток корона —
Житєм, що вкруг росте, звенит, бурлит,
Єї перший запах, що мов віддих лєся,
Є вже любов, хоть лиш житєм здаєсь.

75.

„Як чудно-гарно, сли святії лучі
В житя глибині несвідомо тліют,
Не як чужий дух, як мовні блискучі
В роскоши дикій і кіпят і мліют,
Но ясні, чисті, незглубимо бючі
В кождий пульс серця входят і ясніют,
Сли кожда сила движесь, не марніє,
З любви йде і в любові жив і мліє!

76.

„Но все давно вже жде в тиши розкішній,
Поки послідний пукне покровець:
Ледво тремтит на гильці лист утішний,
Ледво журчит вода в потічку десь,
У гору пнєсь усякий цвіт препишний,
Клонитєся листє, зупинивсь вітрець,

Щоб нову квітку найперш привитати,
Роса на луг вагуєсь опадати.

77.

„Як ранком сонце серед тиші святої
Зішле луч перший з брами золотій,
То й вона з обелони вириваєсь свої.
Встидливо, вбрана у весільний стрій;
Із лона пахощі пливут чудові;
Глядит — не знає, що се сталося їй!
Богу, що з малку їй пестив, леліав,
Тепер розвилися ті листки чуднії.

78.

„І як пастирка в тихій оболоні
Незнакомому серце давши в дар, —
Аж ненадійне зрит його в короні:
Він, муж єї — тепер могутий цар! —
Як скромно вона на пурпуровім троні
Сидит, до люду гарну клонит твар, —
Так рожа в низ встидливо поглядає,
І хто так взніс їй високо — не знає.

79.

„А все співа, цвите, смієсь і сїяє.
Весна голубит твір найкращий свій,
Мотиль, водянка легка прилітає
І бжїлка й теплий легіт весняний,
Все єї вонним духом ся впиває,
Що з тисяч жил пливе на світ цілий:
Хоть лиш одного він ущасливит,
Но скарб любови й світ весь оживіт.

80.

„Тепер свобідно в світлі вже купаєсь
І грієсь теплим леготом наскрізь,
Чим раз пишнійш. багатше розвиваєсь
Чудова чашка з між росистих сліз.
І блеск ві мінитя, відновляєсь,
Мов миг любви в любви ся вік розріє;
Бо різнобарвно, змінними прудами
Житя бездонні струї мчатя з нами.

81.

„З яким ж тоді вна жаром ся звертає
До того сонця, що любов йій шле!
Не менше хоче дати, як приймає,
І багатіє все, чим більш дає.
А хоть вно пізно в морі поринає
І ніч важка на землю з неба йде, —
Най кождий цвіт стуляєся і клонит,
Вна му привіт шле й в даль з свої воні.

82.

„А як коли під мовчанков грізною
Важкії хмари вкриют неба звід
І з богом сонця вирушат до бою,
Стінов заслонят єго ясний хід, —
То вна трівожно с сердечнов любовою
Милійший запах шле му в супровід.
Нераз любов більш добирає сили
В болю, в трівозі, а ніж в щастя хвили.

83.

„А як вже він скінчив завзяті бої
І теплий легіт любо шле долів

Й холодну росу — знак побіди свої —
 То радує ся рожа з ним поснів,
 Встидливо гнесь до долу головою
 І ледво дише серед пахощів.
 О чисте серце! Як ти в бою сильне
 І сміле, — а в утіхах так похильне!

84.

„Тож розцвитай ся в чисту жизнь новую
 Закрита, ясна зіронько любви!
 Роспанахай заслону сю нічну,
 На світ новий, широкий погляди!
 Співак убогий, я лишь спів дарую, —
 Послідний сей мій щирий дар прийми!
 Як о імя колись будеш питати,
 Хто ж зможе ти хоть би мій гріб вказати?“

85.

От так Альпін співав; як спів скінчив ся
 А в круг ще фалі, воздух і гайі
 Тремтіли звуком, сумерк весь стилився,
 Мов тони ті ловив у тишині, —
 Втім звук, що й не зовсім ще вепокоївся,
 Почав ся в форми розрастать нові.
 І вже не знать, чи се лиш звуки гожі
 Тремтять, чи віє ніжний запах рожі.

86.

І мов о фалю фаля ся ломає,
 Так звук із звуком сплівшися німів,
 А в лоні рожі щось тремтит і грає,
 Мов вонь, роса, мов блеск поранних днів.
 Нові все форми і види приймає, —
 І ось у цвіті воплотився спів!

Бо що раз серце вчує щиро й міцно,
Се з жерелом життя зіллєся вічно.

87.

І як хмарками місяць з легка вкритий,
Хоть го не мож очима доглядіть,
Все млявий пробіск звик крізь хмари лити,
Рожеве пасмо путь єго значит, —
Так мгли, котрими рожі цвіт облитий,
Блеск пурпуровий чудно червонит;
В обвою тім легкім, мов сонні мрії
Цвіт рожі мов крізь сумерк ся видніє.

88.

Аж глянь, з мягкого мху ся пробирає
Богатший, красший Пупінок при склоні:
З отвертій рожі любо позирає
Гожа головка в золотій короні;
Зелене листє гарно ся спітає
В ніжно-шовкових шат мягкі обслони,
Роса ж, що йій на листєчку світилась,
На білій шиї в шнур перел змінилась.

89.

І як поволи спліт чарівний, барвний
І воні й звуків занімів, роспливсь,
Струнка і ніжна в мовчанці повабній
Стоїт дівиця, — погляд заблудивсь
Десть в даль, — корсетик на груди єдвабний
Фалює: аж з дна груди вихопивсь
Віддих найперший; ворухнулось тіло,
Нога знялась і стала знов несміло.

90.

Як зваблена днем весняним ясенним
 Несміло птичка перший раз зліта
 З гнізда мягкого по гилькам зеленим,
 З корча на корч, с пеньочка до пенька, —
 Так вна несміло, с подивом непевним
 Сюди то туди оком погляда
 І бачит в світлі місяця блідавім
 Ліс, луг, цвіт, листє, хмари, ниви й фалі.

91.

Но ось без ціли блудячи очима
 Альпіна вздріла, що пред нев клячит, —
 Що се за чарів потягла йї сила,
 Що від тепер на него лиш глядит?
 Лице спаліло, груди трепече мила,
 Любов пройма і роскош йї і встид!
 Хоть взір від него відвертати хоче,
 Самі біжат йому на зустріч очі.

92.

А як з бажанєм серця молодого
 Уже боротись довше не могла,
 С встидливим склоном личка румяного,
 З оком, що жаром роскоші пала,
 С трепетом страстно хилится до нього,
 Липнут к єго устам бі уста,
 І в поцілуї, що огнем палає,
 Обох чутє в одну жизнь райску тає. —

93.

То хтож в тій хвили з зимним серцем скаже,
 Що лиш безумець той, хто весь свій вік,

Весь рай свій за одну лиш ласку важе,
 Що миг лиш світит, і тоне у змрік?
 Ні, се пожар, що всі терпіня змаже,
 Житє, що ясно світитєся по вік;
 В нове бутє дух з духом ся зливає,
 Новий з пожару фенікс вилітає.

94.

Між тим, коли ще в радіснім мовчаню
 Дивуєсь все, — здаєсь, немов з небес
 Злітає зірка в місяця сіяню
 І легко в низ на срібних мглах несєсь;
 Вже цвіти й гилі в дивнім меркотаню
 Блищат, став золотом обливсь увєсь....
 Се віз хрустальний — гнєть усі пізнали,
 Котрий в воздухах бистрі грифи мчали.

95.

Ось він зблизивсь і всі пізнали живо
 По зорявім серпанку на лиці,
 По проміннім вінку, що сїяв на диво —
 Царицю фей, — і зрадувались всі.
 При ній Леонтес ось засїв на лїво,
 Іянта ж фея по правій руці:
 Вна гожа, гарна, вічно молодая,
 Він муж поважний, гідностю сіяє.

96.

А якъ спустившись на луку зелену
 В рожевім блєску зупинивсь возок,
 То приступила к Кльотильді й Альпіну
 Цариця — ласки й доброти зразок.
 Обоім руку дала чудодійну,
 Обох ласкавий привитав їй взрок, —

Відтак веде їх до вітця й до неньки
І так віщає словом солоденьким :

97.

„Ось син ваш, що давно його втерали!
Очистив він все п'ятно ваших змаз.
Тота, котру чуця єго обрали,
Любов єго ось ожила як раз.
Слів єго чари чар судьби прогнали,
Ій людський вид, єго дали для вас.
Лиш мертвий блеск, багатство й власть єднают
Житє — любов і спів лиш уділяют.

98.

Так фея мовит. Живо, втіхи повні
Діти — ще й голос не затих зовсім —
Верглись в обнятя родичів любовні;
Кльотільда плаче, радуєсь Альпін!
І наче вітер з згаслої головні
Роздує іскру в ясну полемінь, —
Так тут усяке радуєсь посполу
Сих давним щастєм, тих втіхов новою.

99.

О, що за стріча! О витанє гоже!
Рука об руку всі стоять ось в круг:
Ту син від мами розстатись не може,
В обіймах батька доня сліз ллє струг.
Кожде ім'я найкраще враз ту схоже:
Син, доня, тато, мати, муж і друг!
Лиш ті, що ту найрадше б обнялися,
Стоять розлучно, сполонівши лица.

100.

Но гнеть з благословенством батько й мати
Тремтячими руками провожають
Щиренько діву в молодця обняти
І звязок серць їх радо освячають.
Гнеть рух почавсь: увесь остров багатий
І співи й танці втішні звеселяють;
Аж далі стихли співи в пізній порі,
Погасли світла й піднялися зорі.

101.

І віддалилась тихо Фей цариця,
За нею й прочі гості розійшлись,
Лиш легіт гравсь і фалі в такт лилися
І любий запах круг коханків вивсь.
Хоть тут шовкові шатри не пялися,
Місць ложа лиш трави килим стеливсь,
Но чути вже таємний духів повів,
Що трон найкращий готують любові.

102.

Бо ледво с хитрим усміхом з острова
Послідний гість тихенько щез у тьмі,
Враз золотого моста вся основа
Запалась в воду, в фалі світляні.
Вни с своїм остались без слова,
З любовою свойов і с собов самі.
Ніхто їх ніжних шептів не почує,
Не вздрит їх пестошів ні поцілуєв.

103.

Фаля взнесеся то знов опадає,
Остров щасливий тихо мов брєнів,

По гилях місяць срібним світлом має,
 На спячих цвітах блиск його розтлів.
 Ось соловій в тиши розпочинає
 Солодкий свій, довгозвениячий спів,
 А вітер в темній прохолоді гаю
 Між листем шепче і в срібнім ручаю.

104.

Де ті обоє ніжно сь обіймают
 В солодкім перших цілюнків упою,
 Почавсь живійший рух і шепт у гаю,
 Барвнійше цвіти хиляться по полю,
 Росою трави блискотят, і грають,
 Повій повився зеленов габою
 В повабних сплетах поміж листе й квіти,
 Вічно живі свої звиває віти.

105.

Як Амора стріла в дівичім серці,
 Красит лілію крапля золота;
 В розкішнім болю плаче і сміється
 Роза, росою повна аж до дна.
 Но злегка лиш хміль бандолистий вется
 І над водою листем обвиса;
 Півсонні смотрят з зеленої травки
 Крадьком підліщки, нарцизи й фіялки.

106.

Ледво крізь гущі місяць там проблисне,
 Де собі Амор збудував свій трон;
 Лиш здали чути любі птахів пісні,
 Здали шепочут птахи, мов на сон.
 Як повій тісно сплетом рожу тисне,
 Так любко любку обніма тягом.

Німа ніч; лиш поетови повіли
Листки, вонь, воздух, цвіти — що там здріли.

107.

Так я співав, коли й міні явилась
Іс першов рожев втіх весна нова;
Но зрадно доля зо мнов обходилась,
Вказала рай, а горе подала.
Ох, ти в мягкій мураві вже спочилась,
С тобою враз і доля й жизнь моя.
Все ми взяла та страта неповертна,
Оставсь лиш спів сей, біль й любов безсмертна.

1. жовтня 1849 р.

К о н е ц ь.

Із Віргілієвих „Скотарских поем“ (*Bucolica*).

І. Т І Т І Р

Вже в замітці про жите Віргілія сказали ми, що спонукало поета написати сесею поему: іменно ласкаве призволенє Цезара Октавіяна, щоб Віргілій остався безпечний в своїй посілости в Андес коло Мантуї, з котрої хотіли прогнати його дикі вояки. Зміст поеми такий, що оден пастух, прогнаний з своєї батьківщини з своєю отарою, стрічає в лісі близь Андес Віргілієвого пастуха Тітіра, котрий безпечно пасе воли свого пана. Тітір розказує йому про причину сего: як то він сего літа був в Римі і там чув наказ божеского молодця (Октавіяна), що вони (пан его і приналежні йому пастухи) мають остатися в своїх добрах нетикані. Бідний утікач завидує его щастю і оплакує своєю власну нещасливу долю.

Мелібей

Тітіре, ти ту в тіні кріслатого бука
На тростяній сопілці добираєш звука
До дум дубрівних! Ми розстались з рідним гаєм,
З батьківським полем милим, і вдаль утікаєм;
Ти ж Тітіре безжурно під тінисті гилі
Сів, і лісам щебечеш красу Амарілі!..

Т і т і р

О Мелібею! рай той з ласки б о г а маю —

Бо я ж його як бога чтити все гадаю!
 На вівтар єго в доказ божескої чести
 Буду ягня найкраще що рік з турми вести.
 Він дав, як бачиш, моїм воликам буяти,
 Міні же на соплці, як сам схочу, грати.

Мелібей

Не завиджу тобі я, — тільки се ми дивно,
 Бо нас по селах доси гонят непереривно.
 Диви, як я нужденний, кізки поганяю,
 А ось тую, Тітіре, ледви попихаю:
 Ген там в густій ліщині близнята лишила,
 Надію турми, що їх на скалі вкотила.
 О, як часто те лихо — сли б лиш ми зважали —
 Дуби ражені громом нам пророкували!
 Но я тебе питаю і благаю щире:
 Котрий се бог так справив, розкажи Тітіре?

Тітір

Є місто, Римом звеса; я дурний гадав єм,
 Що се таке, як наше і з ним го рівнав єм.
 Де ми на торг звичайно пастухи виходим
 І свої приховочки на продаж виводим.
 Бо звісна річ: які пси, такі і щенята,
 А які овечата, такі і ягнята.
 От так мале з великим ум рівнав простачий!
 Но се таке ти місто, що я ще й не бачив,
 Внесло чоло гордеє над всіми містами,
 Як кіпаріс потужний понад будяками.

Мелібей

Яка ж була причина, що ти Рим хтів здріти?

Т і т і р

Свобода! Та, хоть пізно стала мні зоріти,
 Коли вже сивий волос став я підстригати,
 Заглянула на послід до мові хати
 Тоді, як Амарілля мні принаду дала,
 Тоді, як Галятея вже мя понехала.
 Бо признатись, пок з Галятеєю тримав я,
 Не було й волі, і худобу занедбав я.
 Хоть з моїх стад чималі жертви місто брало
 І невдячне товстий весь сир мій пожирало, —
 Ніколи я від него не бачив подяки,
 Ні гріш не обтяжав мні пазуху ніякий.

М е л і б е й

А то я дивувався, чом та Амарілля
 Нераз така сумненька, все богів молила,
 Чому на деревині ябка забувала, —
 Бо милого не було, а вна сумувала!
 Так, за тобов, Тітіре! Тут тебе смереки
 Й криниці звали й сей гайочок недалекий.

Т і т і р

В такій недобрій скруті що ж було чинити?
 Ніяк було сь із тої неволі звільнити,
 Ні про богів, в тім ділі помічних, чував я.
 Аж там, у Римі, того молодця пізнав я,
 Котрому в кождім році, поки буду жити,
 Що місяця офіри буду приносити.
 Той перший мні на прозьбу відповів ласкаво:
 „Пасіт воли, хлопята, як колись бувало
 І до ярма скотину придатну ховайте,
 До яловиць хороших бугаї пускайте!“

Мелібей

Щасливий ти, дідусю! Ти ж на своїм полі
 Свій пан, і всего тутка для тебе доволі!
 Хоть ораниці густо вкриті ріняками,
 Хоть на луці осока і багно з млаками,
 Но все ж в чужу ти пашу не займеш ні разу,
 Ані чужий товар в твій не впустит заразу.
 Щасливий ти дідусю! між тими річками,
 Ось тутка над святими тими кирничками
 У тіни супокою можеш уживати.
 Он на межі сусідній живопліт видати,
 Де з ив гіблійські бжолки чистий нектар носят,
 Тебе розкішним бреньком знай до сну аж просят.
 Там на скалі навислій он винар співає,
 А твій любимець голуб ось, аж ліс лунає,
 Воркує тужно в лісі на вершку ялиці,
 Йому ж із гильки вяза вторують горлиці.

Тітір

Скорійш бігущий олень полетит в воздухі
 І море висхне й риби побіжат по сусі,
 Скорійш переблукавши всі світа границі
 Бездомний Парт із Рену зачере водиці,
 Скорійше в Тигрі будут купатись Германці,
 Ніж він би мав затертись в моїй вдячній тямці.

Мелібей

А ми одні підемо в скварні Афрів пущі,
 В країну Скитів, — другі там, де бистро рвущі
 Мутні білявим глиєм ревут Оксу води,
 Або в Британську землю, де сонце заходить.
 О, чи ж коли ще ввиджу свій куток родинний,

Нужденну сю землянку с кришею з дернини,
 І те убоге поле, всі мої достатки?
 Скажений вояк нині пан моєї хатки,
 Дикий варвар взяв поле й пашні перелогі!
 От де загнала незгідь наш народ убогий!
 Кому ж я поле сів, кому щепив груші?
 Кому садив рядками виноград на суші?
 Іди, моя голубко, колись так щаслива,
 Ідіт, кізки нещасні, журо моя мила!
 Вже не побачу більше в холоді простертий,
 Як корчами на скали будете ся дерти!
 Вже більше співаночок не буду складати,
 Вже під дозором моїм більш вам не гуляти,
 Не скубти конюшинку, що цвіте в відсоню,
 Не гризти брость лозову ген по оболоню!

Т і т і р

Ту, брате, зо мнов можеш сю ніч переспати, —
 Ось ту на свіжім листю будем спочивати.
 Сипкі у мене ябка, каштани печені
 І спорі бербениці бриндзев наповнені.
 Вже з стріх в селі дим стовпом аж під небо вся,
 А з гір верхів тінь довга на доли кладеся.

ІІ. ПАЛЄМОН.

Сеся поема написана на честь намістника північної
 Італії, Азінія Полліона, що сприяв Віргілієви. Зміст поеми,
 наслідуваний по троха з Теокріта, такий, що два пастухи,
 Меналк і Дамет, спіткавшись на толоці, заходять с собою
 в суперечку і визивають оден одного на супірництво в спі-
 ваню двовіршових пісеньок. Сусід Палємон, старший віком,
 має бути судією в їх спорі, але коли спів скінчився, не
 хоче ні одному ні другому признати першєнства.

Була се дуже щаслива мысль о. Осипа Шухевича, перекладати латинські двовіршні співанки (salutina amoebaea) нашими коломийками, котрі і по тону і по значіню дуже до них подібні.

Менальк

Скажи міні, Дамете, се чия скотина?
Чи Мелібея?

Д а м е т

Е, ні, Егонова власна,
Міні велів їй Егон пасти в полонинах.

Менальк

Ой все тота овечка — худібка нещасна!
Він там собі зриває на Нееру очі,
Злий, що мене за нього промінять не хоче,
А ту слуга в годині двичі вівці доїт,
Матки бідит, ягнята молоком не поїт.

Д а м е т

Годило би ся прецінь о тім памятати,
У очі такий закид людям не метати.
Та ж знаєм ми й о тобі ладного чимало.
В яких то ти яскинях пустувавъ бувало.
Чого ся навіть цапи були би встидали, —
Но Німфи добротливі з того ся сміяли.

Менальк

Ага, тоді, як здріли, що ножем я в злости
Мікона щепи зрізав і виннії брости?

Д а м е т

Або тоді, он тямиш, під великим буком,
 Як Дафніди сопілку ти зламав враз з луком!
 Лукавий! Скоро тільки дар від неї вздрів єсь
 Дарований другому, — туй ся розболів єсь,
 А як бись був му шкоди не зробив такої,
 То певно пук бись зараз з лютости самої.

М е н а л ь к

Що ж скаже пан, сли наймит дудрає кат зна — що!
 Чи ж не тебе я бачив, ледаче ледащо,
 Як Дамоновог' цапа хтів ти крадьком взяти,
 Хоть не вгавав на тебе Лиска уїдати?
 Я крикнув: „А сей злодій ту чого припхався?
 Тітіре, згонюй вівці!“ — а ти в швар сховався.

Д а м е т

Він в пісни побіджений мав мні цапа дати,
 Котрого моїй дудці удалось зискати.
 А щоб ти знав, то мій цап! Дамон сам признався,
 Лиш го міні віддати завше отягався.

М е н а л ь к

Ти побідив го в пісни? Чи ти й дудку може
 З кількох спосну воском мав коли, небоже?
 Чи раз на роздорожу ти нездаро мучивсь,
 Калічив пісні на пищавочці скрипучій!

Д а м е т

Ану, коли йно хочеш, то ми поборімся,
 Хто з нас співає красше, оба досвідімся!
 Щоб ти не вагувався, що тя дармо бавлю,

Я первістку онтую тобі в заклад ставлю :
 Вона що дня два рази скопець вдою має
 І крім того близнятка молоком плекає.
 Тепер скажи, міні ти що за заклад ставиш?

М е н а л ь к

Раднісенько пристану на те, що ти правиш.
 Но я тобі з отари нич не пожертвую :
 Дома маю крім батька мачоху лихую,
 Двичі що день карбуют — одно овечата,
 Чи всі прийшли до дому, а друге ягнята.
 Но сли вже приступає к тобі не на жарти,
 Я дам таке, що й сам признаш, що більше варте.
 Пугар буковий маю, довбаний самою
 Славного Альцімеда скусною рукою.
 На нім із винограду винок уточений,
 А грожни винні чудно блющ обвив зелений;
 В осередку два лиця: Конон, тай ще другий,
 Що описав народам світа всі округи,*)
 В котрий час рільникови жнива зачинати,
 Коли загненим плугом скибу вивертати.
 До уст го ще не брав я, в схованці тримаю.

Д а м е т

І я з рук Альцімеда тож дві чарки маю :
 Повою ніжні сплети вушка обвивають,
 Орфей по середині й звірі, що гуляють.
 Ще їх до уст не брав я і держу укриті.
 Но сли корови хочеш, що чаркї хвалити?

*) Конон, славний математик і друг Архімеда; другий учений, о котрім ту мова, бесперечно астроном Евдокс з Гнідос.

Менальк

Вже днесь ми ся не вирвеш, чим хоч заставляйся!
 Най судит ось Палемон, ти на него здайся,
 А я тобі покажу, будеш памятати,
 Як то кого о заклад сміло визивати.

Д а м е т

Ну, добре, — став що хочеш, я не зволікаю,
 Нікого не боюся; тільки вас взиваю
 Сусідо Палемоне, слухайте уважливо,
 Бо сеє не дурниця — і судит правдиво!

П а л е м о н

Співайте ж! Сядьмо тутка на м'якій травиці.
 Що цвіту в полю нині, що житя в землиці!
 Як ліс шумит тужливо і як зеленіє,
 Яка весна прекрасна, теплий вітер віє!
 Ти зачинай, Дамете, — ти за ним, Менальку!
 Таку Камени люблят перемінну вальку.

Д а м е т

Зевса честь співайте, музи, Зевса світ весь повний,
 Їго слава — земля й небо і мій спів любовний.

Менальк

А мене Аполльо любить, я к Аполля славі
 Саджу лаври й гіяцінту квіти червонаві.

Д а м е т

Сама мене Галка чепит, котру я кохаю:
 В лози фиркне, а все зиркне, чи я їй шукаю.

Менальк

Мій Амінт до мене ходит, як лиш зорі встанут:
 Пси го наші ліпше знают, ніж саму Діяну.*)

Д а м е т

Гарний дар я пристараю своїй Галці любій:
 Місце знаю, де гніздятся голуби на дубі.

Менальк

Щом ти мала, любку, дати, сам собі возьмеш ту:
 Десять яблоск злoto-жовтих, — завтра дам ти решту.

Д а м е т

Що є тобою. серце Галю, ми нарозмовлялись,
 Боги би нам завиділи, як би лиш дізнались.

Менальк

Щож ми з того, що мій любко не гордує мною?
 Він у сіти дика гонит, я при сіти стою.

Д а м е т

Шли мні Філю нині, Йолю, — днесь мої вродини,
 А як празник буде, Йолю, то ти сам прийди ми!

Менальк

Ой я Філю над всіх люблю: в сльозах мя прощала,
 Довго, Йолю, ще за мною „Будь здоров!“ шептала.

*) Діана (по грецки Артеміс), богиня стрілецтва, котрій посвячені були пси.

Д а м е т

Як нівечит вовк отару, буря ниви зрілі,
Буйний вітер дерев плоди, — нас гнів Амаріллі.

Менальк

Як дощ нивам любий, козам листечко зелене,
Кітним вівцям брость мягенька, так Амінт для мене.

Д а м е т

Польйон любить наші пісні, хоть строю сільського;
Пасіт, Музи, яловицю, для читателя свого!

Менальк

Сам Польйон складає пісні, в дарі віл для нього,
Що ногами землю рие, грозит буйним рогом.

Д а м е т

Хто тебе, Польйоне, любить, най рад к тобі входить,
Най му медом вік спливає, гліг му груші родит!

Менальк

Хто, Польйоне, Бава любить, хто за Мевом стоїт,*)
Най той лиси в плуг впрягає, най той цапи доїт!

Д а м е т

Ви, що зіля збираєте й земнії суниці,
Баруйтеся, молодчики, змий сичит з травиці!

*) Бавій і Мевій, кепські поети, котрі в своїх віршах висмівали Польйона.

Менальк

А-бир, вівці, від берега! Беріг обсуваєсь!
Як злякався чорний баран, в кудлах потрясавсь!

Д а м е т

Заверни, Тітіре, кози, що пасут при річці, —
Як прийде пора, я сам їх обмию в криничці.

Менальк

В воду, хлопці, з овечками! Жар молоко сушит, —
Відтак марно вівчар вимя долонями душит.

Д а м е т

Ах, як худі бички мої в буйній полонині!
Так то вадит жар любовний газді й худобині!

Менальк

Не любов то тому винна, що лиш шкіра й кости:
Якесь око урєкло ми ягняточка в злости.

Д а м е т

Будеш мудрий, як Аполльо, сли б ми зараз рік ти,
Де з землі до неба всего тільки й є п'ять ліктей?

Менальк

Де росте той цвіт — скажи мні, твоя буде Філя! —
Що написана на ньому назва єго кріля?

П а л е м о н

Не річ моя — так важний заклад розрішати:

Оден варт, як і другий, ялівку дістати.
 Но най любови роскошів кожний уникає,
 Пок сам єі гіркого досвіду зазнає!
 Гей хлопці! Запирайте отворені слюзи!
 Досить вже розлилося з них води по лузі.

ХОРОБРИЙ ВОІН

(Уривок із легенди Гердера)

Зла то хоробрість, коли брат на брата
 В звирячий злости до бою стає!
 Кров го, як тигра, не ласит проллята
 Бо тої жаден з витязів не пє.

Навіть і стерва жерти він не може
 Лиш стяти, зсічи, вбити би хотів.
 Чи з пімсти може? А борони боже!
 Він врага свого й на очи не зрів!

А нераз може і кохає того,
 Котрому нині прикоротав скін,
 Ані на поміч для краю рідного
 Спішит він с трудом з далеких сторін.

Насилля наказ тут його спровадив,
 Свиріпства, драчі, лихоїмства жар,
 Що вічний людскости полон наладив,
 Що людей рівно важит, як товар.

Горівков кожний, вином розжарений,
 Стріляє, коле, мордує і тне!
 Палит і нищит, кровю сбагрений —
 А кого? за що? по що? — й не спімне!

А так обидва вороги потому,
В немилосердя дістаються кут,
С сотнями других у шпитальн!м дому
На одрі болю в тяжких стонах мрут.

А скоро нужди і голоду сила
Зневолит лютий закінчити бій,
Калік громада шлях розбоєм вкрила,
Жебрак по хатах харч збирає свій.
Ах, за заплату вони мордували,
Борцями найму в повістях остали!

Той чесний лицар, котрий за вітчину,
А ще чеснійший, що за край за свій
Найвищий, хто за людську всю родину
Без свого зиску йде на правий бій.

Він пастир добрий, що людскости долю
До свого серця глибини приймив,
А свої груди і незломну волю
Покори й правди щитом укріпив.

Він спокійненько до борби рушає,
Не забобоном гнаний, не жадєн,
Ані мана го блуду осліпляє, —
Лиш фальш і лесть, то враг єго єден.

А впаде, вірний висшій, чесній волі,
То в чистім серці чує милий глас:
Не праг ти смерти, як той лицар в полі,
Но й не лякавсь її, як прийшов твій час.

ПОДОРОЖНИЙ

(Наслідоване з Вальтер-Скота.)

„Отворіт двері для милости Бога,
Бо душу згубит збіджений старик :
Вихор шаліє і шарга б'є строга,
В пітьмі дороги й прослідочок зник.

„Не прошу харчу ані запомоги,
Я не влізливий нероба-жебрак, —
Лише струджені очуніют ноги,
Ніч перебуду і піду відтак.

„О, я теперка зо Львова вертаю,
Хрестик свободи приношу я вам,
„Третого мая“ пісню заспіваю
І все розкажу, що чув, видів там!“

Однак на дармо милости благає,
Хоть газда в хаті чує і не спит, —
Він двері корчми таким не втвирас,
Хто ся свободи хрестиком хвалит.

Бо ж хресть Ісусів давними літами
Із забобоном боротьбу підняв, —
Хрест той і нині межі Русинами
Даної волі памяркою став.

Волю діставши і Русин повстане,
Зачне крім поля управляти ум,
Уважнов гадков минувшість огляне :
Чому він доси був світу на глум ?

А так і пайка корчмі вже відпаде,
Котру йій доси в дани ніс що-рік,

На гробі пітьми знов просвіта сяде,
Обудит долю і блаженний вік.

Тому то двері шинкар не втвиряє,
А хреста згадка лиш ятрить в нім злість,
Бо хто зі Львова с хрестиком вертає,
Той хреста поклик й другим проповість!

А хоть ніч темна, дощ ллє, вітер свище,
Любови не збудит жадна прізьба в нім,
Іще плюгавит, клине корчмарище:
„Бодай пропав всь, би пошиб̄ тя грім!“

В такім злучаю щож було чинити?
Перед собою путь перекрестив,
Почав молитви в душі говорити, —
Хоть ніч темненька, далі ся пустив.

Іде, як може, а куди — не дбає:
На промисл Бога упова богат,
Що старовливо твори всі тримає,
І його з своїх не пустит оград.

„Чей десь близенько до хаток долізу
І знайду газдів ласкавійших там
І сном солодким ум журний відсвіжу
А членам трудним одпочинок дам.“

А хоть му важко, що го без провини
Шинкар відправив, плюгавив і кляв,
Що му відмовив жебраній гостини,
Що го в дощ, темрю під стріп не приняв —

Но він тямув божі приказаня,
Не дав унестиь товаричій мети,
Лиш з духа, з серця му бажав пізнаня
Любови словами: „Боже ти прости!“

В таких гадках шукає полекшіня,
Хоть духа давит тяженька печаль;
Він спокійненько чистотов сумліня
Втишає лютий свого серця жаль.

І гнеть ся хмари стали розсувати,
Вітер бурливий з дощем уставав,
І вже на сході зачало свитати,
І путник живо села досягав.

А позад него і ляло і ляло
І блиск за блиском миготав горів,
Як коли б корчму заллялись увзяло,
І грім за громом воздухи порів.

А корчмареві в страху і тривозі
Гнеть подорожний припадає в догад:
„О, що ж він, бідний, чинит в тій дорозі!
Чей ся до мене поверне назад!“

Совість му серце згадков пожирала
А кару божу пригадував грім;
Душа, що братньої любови не знала,
Судьбу небесну віщувала в нім.

В тривозі лютій заснути не може,
С сумненьков гадков при віконци сів...
„Мої провини, о, прости мні, Боже!
Здержи ще нині справедливий гнів!“

Так то звичайно всі ми поступаєм,
Як вже бич божий над собою зрим,
Тоді у него милости благаєм
І ніби скруху удаєм пред ним.

Но Бог ласкавий не зараз карає,
Хоть неоден з нас тяжко провинив,
Від нас поправи, покути чекає, —
І корчмареви час той продовжив.

Лише пивницю повінь підмулила
І всю горівку пірвала с собов,
Щоб людей більше з ума не зводила, —
В безвість поплила шумною водов.

12. червня 1848 р.

С о н е т и

(Із Ернста Фр. Шульце.)

I.

О, як ти можеш квіточки плекати,
Красов їх, вонев наповати груди
А так чужою духам тим остати,
Що в цвітних чашах творят і снуют?

Чи ж із фіялки тиху біль не знати?
Чи з рожі ясні проблиски не бють?
Лілії цвіти сріблаво-листаті
Чи стріл любовних до тебе не шлють?

О, коб любви солодке ти благане
Душов прихильнов схотіла прийняти,
То вчула б живо те квіток признане:

Ми світло й воздух раді б понехати,

Щоб росплистись в одно те пожаданє,
Котрого з серця не можем прогнати !

II.

Все те надармо, чим тя пісні вяжут,
Твій ум ніколи не змягчат міні;
Хоть ухом чуєш, що слова ти кажут,
Но грудь твоя їм не озвеся, ні !

От так достоту квіточку обляжут
Трепетокрилі пестрі мотилі,
Но на дно квітки вони ся не важут,
Бо там отрута криєся на дні.

Ти ж полеміні, що з душі повстали
Яко іграшку на хвильку приймаєш,
Смієшся з жару замість го втишати...

Про мене, бавсь ! щасливої забави !
Та ж вже від давна моїм щастєм граєш,
То що значит ти й моїм болем грати !

ГРАМОТІКА АБО МУЖИЦЬКА ПРИПРАВА

(Поема П. Віргілія Марона.)

Десять вже сповзло годин осінної довгої ночі;
Голосно день вже звіщає когут і крильми шелепоче;
Аж невеличкого поля властивець, ратай працьовитий
Сімуль, щоб голодом в день надходячий себе не морити,
Звільна прочулавсь і з бідної своєї постелі здвигаєсь,
Пильнов рукою у потемку щупа, здовж стін пробираєсь
В кут до огнища; живо найшов го, мацнувши руками.

Ще лиш маленький димок куривсь із зотлівшої грани,
Попіл пластом обляг паленіючі іскри кроваві.
К ним нахиливши чоло, він каганець склінно приставив,
Шпилькою гніт підтяг із гирла сухий, волоконний;
Ну тоді дмухом потужним огонь розбуджувать сонний.
Блис жар, скочив на гніт, аж ніч від світла втікає;
Руку зігнувши в дашок, мужик світло від вітру вкриває;
Засув оглянувши дбало, комірку ключем відчиняє.

Збіжя в сусіці на дні невеличка купка лежала;
З неї, нагнувшись, зачер, кілька мірка по беріг вміщала:
Фунтів шіснайцять ваги у ній вміщалося зерна.
Живо відтак до жорен; над ними дощинка майстерна
Вбита в стіну, до послуги готова, на ній він чим живше
Каганець ставить; відтак рукави оба закотивши,
Оперезав живіт з кози косматим кожухом,
Дучку й каміне обмів помелом і вичистив духом.
Гей, а тепер рукам робота по рівній частині:
Лівов підперсь, а права змагаєсь при жорновині,
З гуркотом двигаєсь камінь, вертиться докола незмінно;
Сиплесь мука і хрупоче зерно під вагою каміннов.

Часто як права втомиться, то ліва сестрі помагає
 В праці по черзі. А він то пісні мужицькі співає,
 Простим співом собі вкорочаючи довгу роботу,
 То знов: Цібале! кличе. Так служниця, муринка з роду,
 Звалася; весь вигляд єї посвідчав, якої вна віри:
 Волос курчавий, надуті уста і темний цвіт шкіри,
 Груді широкі, обвислі цицки і живіт запалий,
 Уда тонкі і підшви плоскі, постולי мов, ступали,
 Пяти затвердлі від терня чимало виразок мали.
 Тую збудивши, велить полін сухеньких накласти
 В огнище, і при огни холодноу злітнити воду.

А як безхибно отсе скінчив млинарську роботу,
 В підситок пригріщми мливо своє висипає по части;
 Нуж потрясать! і на дні відділилися отруби в ситі,
 А бездоганий посипавсь крізь очка в лубі пробиті
 Чистий Церери дар; на гладкій його ссипав стільниці
 Беріжно, літепла влив туди з святої водиці,
 І розмішавши, місив муку враз с чистов водою,
 Твердше сподом обертав і купку лівов рукою
 Сілю частенько солив. Ось тісто загусле пригладив,
 В пляцок круглий відтак розплескав і пальцем провадив
 В довж і в шир, штирокутник верхом зазначивши рівненько.
 Тее до печи поніс, де Цібале дно вже чистенько
 Вимела, — мискою корж прикрив, і грань сипле на миску.

Поки Вулькан і Веста роблять своє у огниску,
 Сімуль марно без діла такбж часу не збуває.
 Інших способів глядить, бо ж Церера сама ще не має
 Доброго скусу, тож він о приправу добірну дбає.
 Правда, край печи в диму у него полоть вудився,
 Груба похребтина ще й лопатки свині; находився
 Там і сира клібук круглястий, на дроті напятий,
 Що враз іс шматем старим звисав із свілока хати.
 Та не туди ти подавсь, не ткнувши їх, щадний ратаю!

Близько хатини городець був, лиш вербами с краю
 Та тонкостеблою тростю обведений замість оплоту,
 Хоч невеличкий, та всяких ярин подостатком росло ту.
 Що лиш для бідних потрібне, то певно єго нехибло ту;
 Ба, і богач користав нераз із убогого плоду.
 Хоч не пишний сад, ратай не щадив коло нього заходу!

От як часом слота його припинила при хаті
 Або як пдуг дармував і ріля спочивала при святі,
 Він у горбді трудивсь. Усякі ростини плекати
 Бмів він і всякеє сімя таємно землі поручати,
 А коли треба, і воду з сусідних потоків спускати.
 Ось капуста росте, пастернак торонким гилем має,
 Ось ріжуха крихка, жар-зіле і мальва пишна є,
 Морва солодка онтам, чесноку байдахи ось крутіі,
 Тут же і сну насінє, дєтейський мак зеленіє;
 Закуска ліпших страв, смачна ось гніздитьє салата;
 Густо пошарпаним листем стіснилася редьква страпата;
 Важко з тичини гарбуз до долу обвис, товстопузник.
 Та не властивця се все, — він ощадний, як мало хто инний!
 Се для людей увесь плід: торгової кожної днини
 В місті всіляких ярин величезний він спродував вузлик.
 З вільним плечем, но с порядним грошем повертав він до хатки,
 Тільки часом купував фунт мяса з міської ятки.
 Він зрізованець собі й червоні цибулі кохає,
 Хрін тож, що острим смаком аж людське лице викривляє
 І луковатий чеснок і Венери сочистую руту.

В тихже думках у горбд увішов він і в сюю мінуту.
 З разу, прошпортавши пальцем легенько землицю пухкеньку,
 Штири головки добув чесноку лукового живенько,
 Вимкнув сочистий мокрець і руту крещату щипає,
 Ще й коляндру, що туй у пучках волохатих звисає.
 Все те до хати поніс, при огни миготячім сідає,
 Служниці зично кричить, щоб моздір принесла перед нього.
 Кожду головку відтак із лущиння теребить мягкого,
 Верхні шкірки поздиравши, с погордою мече під ноги
 Геть по землі; головки ж на листочок складає розлогий
 І обмивши, в гладку моздіря жолбину сишле.
 Соли зернистої ще, відтак сира затвердлого щипле
 Кусень порядний; на верх втолочує всю зеленину.

Лівов рукою тепер космату прибрав фартушину,
 В праву ж товчок, і давай чеснок пахучий давити
 С стуком, і все в рівномірну відтак саламаху місити.
 В коло вирує рука; то кожде звільна теряє
 Силу окрему свою; з усього барва одна є:
 Ні то зелена цілком: сир білієсь кришками густими, —
 Ні то молочно біла, бо зеленє темнієсь між ними

Часто, як пахощі в ніс йому ся гризучі дістануть,
Зморщить лице і чхне, власній страві даючи догану;
Часто, коли рукавом пливучі сльози втирає,
То безневинний дим грізними проклонами лає.
Діло кінчиться ось-ось. Не ходив вже товчок, наче грудов,
Але в масі липкій рівномірно ховзався с трудом, —
Тож він крихітку цянув туди й оливи товстої,
Оцту тож пару краплин долив, приправи гризкої,
Ще раз усе розмішав і ще раз добре мішає,
Пальцем обвів в моздірі, затим моздір обертає, —
Висипав — масу густу зграмосїв у клібук невеликий;
Ось який вигляд і ось відки назва іде грамотики.

Цібале хліб між тим із грани живо виймає, —
Радісно в руки мужик прийняв го; тепер вже не дбає
Сімуль на голод, весь день робити може безжурно.
В чоботи ноги обув, а на голову кучму чупурно....
Волики в ярма запряг, що радо шию згинали, —
Нуже на поле! Леміш у скибу! І далі! І далі!

З М І С Т:

	стор.
Передне слово	1
Про жите і твори Віргілія	9
Пісня про хліборобство. Часть перша	16
Часть друга	39
Часть третя	63
Часть четверта	88
Деякі поясненя до „Пісні про хліборобство“	114
Жите і письма Ернста Фр. Шульце	131
Заклята рожа. Пісня перша	133
Пісня друга	151
Пісня третя	178
Тітір. (Скотарска поема Віргілія)	211
Палємон (вгож)	215
Хоробрий воїн (із Гердера)	223
Подорожний (із Вальтер Скота)	225
Сонети I, II (із Е. Ф. Шульце)	228
Грамотика (поема Віргілія)	230

ПОМИЛКИ ДРУКАРСКІ.

Стор.	вірш	стоїт	має бути
13 з гори	14	Італіи,	Італії
16 з долу	4	прихильні,	прихильні
17 "	15	згадаю	вгадаю
17 "	1	щипці	щипця
19 з гори	2	Халиби	Халіби
19 з долу	8	мак ю сушит	мак йї сушит
21 з гори	8	насіню?	насіню.
21 "	12	За густе	За-густе
23 "	12	И молитвами	І молитвами
28 "	21	въ горю Япета	в горю, Япета
32 з долу	6	зефіра	Зефіра
33 з гори	3	широко,	широко;
33 "	4	літают;	літают
34 "	11	волос свій де в горі;	волос свій; де в горі
34 "	13	лютім. Ніз	лютім Ніз
36 з долу	6	І мір	І мир
37 з гори	1	І розтоплені	І розтоплені
42 "	4	із тіни	і з тіни
43 з долу	7	Бър	Бвр
44 з гори	4	з нівночи	з півночи
45 з долу	2	Що	Що
59 з гори	4	Пчоли	Бжולי
72 "	20	цур	дур
74 з долу	8	ларлар	Гарлар
78 "	17	кавр	Кавр
83 "	8	налиса	налила
85 "	2	вже ловит	вже не ловит
86 "	6	ями й стерво	ями й стерво
88 з гори	5	пчолячого	бжолячого
88 "	9	йїй	йї
94 "	13	бжולי ся роїли	бжולי тож роїлись
94 з долу	8	пчіл	бжіл
95 "	3	Цекронські	Цекропські
96 "	6	пчіл	бжіл
101 "	4	пчоли,	бжולי
104 з гори	10	Брідане	Ерідане
119 "	12	коли креостський король Мін,	коли кретський король Мінос

Стор.	вірш	стоїт	має бути
142	"	2 в очі	в оці
143	з долу	4 Шляхотним, силою,	Шляхотний, сильний си- лою
144	"	7 спочиват	спочивать
147	"	13 блискutih	блискучих
152	з гори	2 Завзятости Ахиля	Завзятости, Ахиля
153	"	6 замахуших	запахуших
156	"	14 йій і	ййі
164	"	5 спинає	спиняє
164	"	14 степ	стріп
166	"	2 І мовит	Імот
171	"	4 засвітили	засвітліло
176	"	3 перед	пред
179	з долу	5 душею	душою
180	з гори	5 Теж	Таж
182	"	12 ту	му
183	з долу	8 Що дум, що дум	Що дум
183	"	3 стрептів	стремтів
185	з гори	10 обмило	облило
186	"	9 жальбі	жалобі
187	"	13 З гадок	Згадок
189	з долу	9 липоче	мигоче
189	"	1 Ні доні від нікого	Ні до — ні від нікого
194	з гори	8 нізний	пізний
196	"	7 Лиш,	Лиш запах,
196	"	14 ціаамон	цінамон
199	з долу	8 зазвонит	зазвенит
200	з гори	4 вона	вони
207	"	9 єднают	єднают;
208	з долу	6 с своїм остались	с своїм щастєм остались

Ф | VII
| Ш-981 |

ціна 80 кр.

И

34.505

Ф $\frac{\text{III}}{\text{III}-981}$